

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IULIE 2008

magazin istoric

Anul XLII – serie nouă – nr. 7 (496)
iulie 2008

<http://magazinistoric.itcnet.ro>

e-mail: mistoric@itcnet.ro; mistoric1967@yahoo.com;
mistoric@gmail.com

1 Familia de Gonzaga a condus Mantova între anii 1328 și 1707. Unul dintre personajele importante ale familiei a fost Federico (1500-1540), înfățișat aici prin portretul pe care îl-a făcut Francesco Raibolini, în iulie 1510. Atunci, copilul de 10 ani era trimis la Roma ca ostatic. Pe drum, s-a oprit la Bologna, unde Francesco a uimit pe toată lumea făcându-i portretul în numai 12 zile. Portretul l-a însoțit la Curtea papală, de unde a ajuns la mama băiatului, o altă figură faimoasă a Italiei acelei vremi, Isabella d'Este. Peste câteva sute de ani, Napoleon l-a luat cu el și l-a adus în Franța. A rămas la Palais Royal până în 1871, când palatul a fost incendiat și jefuit în timpul ocupației germane, iar tabloul a dispărut pentru a reapare la începutul secolului al XX-lea. Federico Gonzaga avea să ajungă căpitanul gărzii papale, iar în 1530 Carol al V-lea l-a instalat ca duce de Mantova

2 Povestea bucatarului, prima dintre Povestirile din Canterbury, scriere a poetului englez Geoffrey Chaucer (cca 1340-1400), rămasă neterminată, este ornată prin această miniatură, reprezentând un bucătar cu o cange pentru carne. Fiu de hangiu, Chaucer a lucrat în portul Londrei, la vamă, pentru a deveni apoi membru în Parlamentul din Kent

3 Inginerii constructori romani s-au dovedit mari meșteri în ridicarea unor poduri. Unele dintre ele, cum este cel din imagine (peste râul Tâmega), aflat în localitatea portugheză Chaves (Aguas Flaviae, denumirea romană) din nordul țării, la 10 km sud de granița spaniolă, au rezistat până în zilele noastre

4 Pe simezele „Cuhniei” Palatului Cotroceni au fost reunite recent opere importante ale unor artiști celebri ai curentului „Art Nouveau”, precum Alfons Maria Mucha (1860-1939), pictor ceh, deopotrivă scenograf și decorator, care s-a dedicat, odată ajuns la Paris, cu o bursă, grafiilor de revistă și celei publicitare. A executat, de asemenea, reușite afișe, printre care cele pentru Sarah Bernhardt. Ilustrativ pentru maniera sa de lucru este și această imagine a veri

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician DAN BERINDEL,
academician
DINU C. GIURESCU,
ION AUREL POP,
membru corespondent
al Academiei Române**

**Redactor-șef
Dorin Matei**

**Secretar general de redacție
Florentina Dolghin**

**Redactori:
Theo Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan,
Eugen Tomac,
Irina Țăranu**

**Secretar de redacție
Theodor Lianos**

**Director economic
Doina Pascu**

**Corectura
Georgeta Apreotești**

**Secretariat
Constanța Avram**

**Difuzare
Constantin Petrescu**

**Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilas**

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu (fostă Dr. Alexandru
Marcovici), nr. 2, etaj III, camerele 283 (secretariat
și difuzare), 285, 287, Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 010155,
Telefon, Fax: 021.315.09.91, 021.312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

SUMAR

iulie

2008

4 Cu dragoste,
despre ciulinii
Bărăganului

P. ISTRATI

5 Viitorul trecutului
comun româno-ungar
Masă rotundă
cu revista História,
de la Budapesta

D. MATEI

DICTIONAR ISTORIC

8 Țara Lânii de Aur
Abhazia

V. ROTARU

TRISTEȚILE MUZEI CLIO

13 Assan,
moara fără noroc

I. ZĂNESCU

18 „Vereș Iuda“
refuză colaborarea
Vlad Georgescu
în dosarele Securității

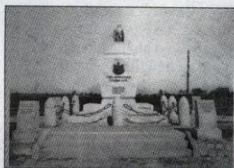
L. ȚĂRANU

EXCLUSIVITATE

23 În spatele
ușilor închise,
la negocierea acordului
de procentaj

T.A. POKIVAILOVA

26 Un monument
și poveștile lui
Eroii de la Bartolomeu

B.-F. POPOVICI

PASTILA DE CUVINTE

30 Metale rare
și mai puțin rare

M. SALA

EVENIMENT

32 Orașele României
în expoziție

M. IONIȚĂ

33 Omul care a învins
General Motors
Ralph Nader

E. TOMAC

CLIO ANUNȚĂ

37 Armata Roșie
În dezbatere,
la Centrul de Studii Ruse
și Sovietice

V. BUGA

38 Ctitoriile
lui Carol I
O carte de Nicolae Noica
la Banca Națională
a României

D. MATEI

61 Sub patronajul
reginei Maria
Expoziție Art Nouveau
la Muzeul Cotroceni

F. LUPU

39 România
acum 100 de ani
G. FILITTI

43 Apărătorul
drepturilor
naționalităților
Mocsary Lajos
ȘT. MIHĂILESCU

CHIPURI UITATE

47 Bătăioasa
Emmeline Pankhurst
T. STĂNESCU-
STANCIU

50 Aventura
„Capului de bour“
M.C. SĂVULESCU

**AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?**

53 Înainte
de Sanda Marin
Vechi cărți de bucate
M. NET

56 Autostrăzile
Antichității romane
G. BĂEȘTEAN

**POVEȘTEA
UNUI TABLOU**

59 Pierdută și regăsit
C. UNGUREANU

**HOOVER
INSTITUTION**

64 Potsdam
și speranțele emigrației

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

ECOURI

66 Pe marginea
articolului doamnei
E.S. Seniavskaia
GH.F. GHETĂU

RUBRICI

69 Pentru biblioteca
dumneavoastră

63 Telex

12; 70; 71
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

**A 16-A EDIȚIE
A SIMPOZIONULUI
DE ISTORIE
ȘI CIVILIZAȚIE
BANCARĂ
„CRISTIAN
POPIȘTEANU“**

72 În slujba
sistemului bancar.
Oameni și fapte

AICI AM DESCHIS OCHII...

Imi place să cred că în clipa când am venit pe lume primul meu gest a fost de a îmbrățișa pământul. Acolo, în cătunul Baldovineșilor, la îmbucătura Siretului, pământul se va fi vârat, desigur, în mine cu violența dragostei. Pământul întreg, cu toate frumusețile lui.

Mai întâi soarele, a-ceastă minune, mi-a înflăcărat privirea. Afară, pe prispă, moș Dumitru cânta poate din cavatul său de nelipsit, în timp ce Leu, dulăul, fugărea șoarecii, întărat de cântec. Câțiva nagăți, de prin bălțile vecine – fermecători, iscoditori, îndrăzneți ca de obicei –, și-or fi curmat zborul lovindu-se de geam, înapăirindu-mi în ochi privirea lor albastră, cu chemări irezistibile.

Mai târziu, când am putut să merg sprijinindu-mă de spinarea dulăului, am izbutit să cunosc nemărginirea Bărăganului. Întins, de când e lumea, peste toate țarinile pe care le arde soarele, între duiosa Ialomiță și Dunărea ursuză, Bărăganul se află, cât ține primăvara și vara, în luptă violentă cu omul harnic, pe care el nu-l iubește și căruia îi refuză orice bunăstare, afară doar de aceea de-a hoinări și de-a urla în toată voia.

Bărăganul e singuratec. Pe spatele lui, nici un copac! Și de la un puț la altul, ai tot timpul să mori de sete. Nici împotriva foamei nu prea e treaba lui să te apere. Dar dacă ești cumva contra acestor două nevoi ale gurii și dacă vrei să te afli singur cu Domnul tău, atunci du-te pe Bărăgan: e ținutul pe care Dumnezeu l-a hărăzit Munteniei, pentru ca românul să poată visa în voie.

O pasăre care zboară între două lanțuri de munți e ceva demn de milă. Pe Bărăgan

PANAIT ISTRATI

aceeași pasăre urcă cu ea în zbor pământul și depărtatele lui zări. Întins pe spate, simți cum talerul pământesc se înalță spre zenit. E cea mai frumoasă ascensiune ce poate să o facă nevoiașul lipsit de toate.

Visări, gândiri, înălțare și pântec gol, iată ce dă gravitate omului născut pe Bărăgan această pustietate care ascunde apa în adâncimile ei și unde nu răsare de la sine nimic, afară de ciulinii.

Dorința de-a hoinări se află cuibărită în sângele meu, de când m-am născut. Mi-amintesc cum tot pe Bărăgan, la cincisăse anișori, alergam după ciulini, pierzându-mi urma. Eram readus în cătun, de cojani călare, care mă urcau în șa, lângă ei. Niciodată nu am fost dojenit.

Un lucru grozav de nou mi-a săgetat inima

aici: la un asfințit de soare, un țăran încovoiat asupra gliei și lângă el, un om călare, vociferând. Din când în când un gârbaci sfichiuia șalele muncitorului...

Din vina pământului! Din cauza lui, cel atât de frumos! Atunci l-am urât de îndată. Dar, poți oare urî pământul? Mai ales la vârsta când începi să-l cunoști, mergând sprijinit de spinarea unui dulău? Astfel, dragoste și ură, înlănțuite în chip neomenesc în inima mea prea tânără, mă îmbolnăviră din pricină că nu puteam înțelege.

(Cum am devenit scriitor, Editura „Scrisul Românesc“, Craiova, 1981; text trimis de colaboratoarea noastră Raluca Ierina)

ISTORIA CARE POATE SĂ NE APROPIE

De la stânga la dreapta: Szász Zoltán, Marian Ștefan, Zsoldos Attila (în spate), Sipos Péter, Glatz Ferenc, Florentina Dolghin, Dorin Matei, Simona Deleanu, Csorba László

DORIN MATEI

Pentru prima oară, după mai bine de 1.000 de ani de istorie comună, românii și ungurii sunt parteneri egali în cadrul unui proiect de anvergură: Uniunea Europeană. Sunt, de asemenea, parteneri, din propria voință, și în cadrul celei mai importante alianțe politico-militare: NATO.

Cele două popoare au intrat în acest proiect european cu o moștenire istorică marcată de numeroase controverse, po-

lemici și confruntări privind istoria lor comună anterioară. Este o caracteristică valabilă pentru toate popoarele din această parte a continentului, generată de specificul evoluției lor istorice. Este limpede însă că reușita colaborării depline în cadrul Uniunii Europene nu are succes dacă vom continua să ne raportăm la trecutul istoric cu aceeași mentalitate ca până acum.

Pe de altă parte, lumea în care trăim este fundamental diferită de cea a secolului al XIX-lea sau de cea a secolului abia încheiat, al XX-lea. Procesul de globalizare ne cuprinde pe toți, indiferent că vrem sau nu. Rapiditatea cu care evoluează societatea umană, progresele tehnologice au „scurtat” distanțele, au făcut ca Pământul să devină un „sat” planetar. Internetul și televiziunea, telefonul mobil ne conectează instantaneu la orice eveniment, indiferent în ce colț al lumii se produce.

Problemelor omenirii, devenite globale, nu li se mai pot oferi decât soluții globale. În acest context, singura șansă de supraviețuire a civilizației europene o constituie realizarea Uniunii Europene. Un proces ce se anunță încă dificil, cu o durată greu de estimat. Dar care a evoluat față de punctul de pornire, anul 1951, cu o viteză fără precedent, raportat la scara istoriei și la fenomene istorice similare.

Și la nivelul mentalităților s-au petrecut transformări spectaculoase. Istoricului nu-i este greu să le compare

cu cele întâmplate în vremea prăbușirii lumii romane antice sau a dispariției societății medievale. Transformările sunt și mai evidente în țările ce au aparținut fostului „lagăr socialist”. La 18 ani de la prăbușirea regimurilor comuniste avem deja o primă generație crescută în libertate, cu acces instantaneu la internet și la canale de televiziune prin satelit, care dispune de surse nelimitate de informare, imposibil de controlat de vreo forță politică. O generație pentru care nu mai există bariere în calea călătoriilor,

care tinde să devină una a cetățenilor europeni, ce se pot stabili și munci oriunde în cadrul Uniunii Europene și chiar și în alte zone ale lumii.

Mai poți să îi mai ții acestei generații un discurs istoriografic similar cu cel de la 1848 sau din 1918? Mai putem continua, de la București și de la Budapesta, o dispută istoriografică în-crâncenată, cu acuze reciproce și cu o focalizare excesivă pe ceea ce ne-a despărțit și învrăjbit? Și pe câți i-ar mai interesa așa ceva, în Europa și în țările noastre, în condițiile în care treci vechea graniță doar cu buletinul?

Plecând de la întrebările de mai sus, am propus revistei *História*, care apare la Budapesta, sub egida Institutului de Istorie al Academiei Ungare și care are un profil similar cu revista *Magazin istoric*, o întâlnire pentru a discuta modalitățile prin care publicațiile noastre pot con-

Mihai Ionescu, Dan Berindei, Dinu C. Giurescu, Csorba László

tribui la mutarea accentului de pe subiectele care ne-au dezbinaț spre cele care ne pot apropia. Am considerat că două reviste de cultură istorică au obligații sporite în acest sens, pentru că se adresează publicului larg, pasionat de istorie, dar care nu dispune de pregătirea profesionistului în domeniu, capabil să treacă prin filtrul propriei analize orice informație.

Am beneficiat de sprijinul constant și decisiv al domnului Beke Mihály András, directorul Centrului Cultural Ungar din București, care a și fost gazda întâlnirii noastre, din zilele de 23 și 24 mai.

Academicianul Glatz Ferenc, redactorul șef al publicației *História*, care este și director al Institutului de Istorie al Academiei Ungare, a venit la București însoțit de colaboratori ai revistei, istorici de primă mărime: Szász Zoltán, co-președintele Consiliului științific al Institutului de Istorie,

Csorba László, director adjunct la Institutul de Istorie, Sipos Péter, consultant științific principal la Institutul de Istorie, Zsoltos Attila, șef secție la Institutul de Istorie.

La rândul nostru, am felicitat, pe lângă cei trei membri ai Colegiului științific – academicianul Dan Berindei, vicepreședinte al Academiei Române, academicianul Dinu C. Giurescu și prof. univ. dr. Ioan Aurel Pop, membru corespondent al Academiei Române, și la ajutorul dr. Crișan Mușețeanu, directorul general al Muzeului Național de Istorie a Româ-

Am adresat istoricilor români și unguri prezenți la întâlnirea noastră din 23 și 24 mai aceeași întrebare: „Istoria ne poate apropia sau despărți. Este istoricul un Ianus cu două fețe?” Începem în acest număr să publicăm răspunsurile lor și vom continua și în numărul viitor.

Eu cunosc o singură față, fața sa. Pot exista istorici cu două sau chiar cu trei sau patru fețe, dar, în mod normal, istoricul trebuie să aibă o singură față, mai ales astăzi, în noile condiții de existență liberă. Această față trebuie să fie una pozitivă, a adevărului. Este foarte simplu, nu ai nevoie de două fețe. În trecut aveam nevoie de două sau trei fețe, era extrem de dificil. Acum lucrurile s-au simplificat. O singură față ne e de ajuns și e mai bine așa.

Dan BERINDEI

Cred că pot exista astfel de situații în care o problemă să își găsească două răspunsuri, două soluții. Un astfel de exemplu sunt tratatele de pace de la Paris, încheiate după terminarea Primului Război Mondial. Din punctul de vedere al românilor, aceste tratate au constituit o reparație istorică adusă poporului român; mă refer aici la Transilvania și la celelalte teritorii. Din perspectiva ungară însă, aceste tratate au fost o adevărată catastrofă. Nu cred că vom putea cădea vreodată de acord

niei, și al prof. univ. dr. Mihail E. Ionescu, directorul Institutului de Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și al Institutului Național pentru Studiarea Holocaustului din România „Elie Wiesel”. În prima zi a întâlnirii, istoricii menționați au prezentat, fiecare în domeniul său de specialitate, argumente și teme ce pot fi abordate pentru realizarea scopului propus. Am convenit cu toții că, în fond, momentele de conviețuire au fost mai numeroase decât cele de confruntare. Doar comanda socială și politică a făcut ca reflectorul cercetării istorice să se focalizeze, până acum, mai ales pe ceea ce ne-a învrăjbit.

In cea de a doua zi, după o prezentare a fiecărei reviste în parte – tematici abordate, publicul cititor, probleme legate de concurența mijloacelor audio-vizuale și de proasta difuzare – am convenit asupra primilor pași pe care urmează să îi facem: preluarea reciprocă a unor articole, astfel încât cititorii noștri să cunoască mai bine și din cele

mai autorizate surse istoria celui alt popor, realizarea câte unui număr comun și, mai ales, continuarea întâlnirilor noastre.

Ne-a fost tuturor limpede că ne aflăm la începutul unui proces de durată. Sunt prea multe problemele strâns în atâtea sute de ani, pentru a le putea depăși dintr-o dată. Dar odată luată hotărârea de a aborda trecutul nostru inclusiv cel controversat cu o altă mentalitate, credem că suntem pe drumul cel bun. Probabil că abia copiii noștri, în condițiile unei evoluții istorice pozitive, vor putea beneficia din

plin de ceea ce am început la București. Foarte repede ne-am convins că doar lipsa dialogului susținut și lipsa reciprocă de încredere ne-au făcut să ignorăm faptul că avem aceleași probleme, că întâmpinăm, ca publicații de cultură istorică, aceleași dificultăți și că urmărim, în bună măsură, programe editoriale asemănătoare.

Se cuvine în încheiere să mulțumim unor persoane și instituții care ne-au fost alături în demersul nostru: doamnei Adina Rențea, directoră Muzeului Național Cotroceni; Radio România Cultural, în mod special domnului Dan Manolache, care i-a avut ca invitați la emisiunea „Clike de istorie” pe academicieni Glatz Ferenc, prof. univ. dr. Szász Zoltán și prof. univ. dr. Ioan Aurel Pop, membru corespicient al Academiei Române. Un cuvânt de mulțumire se cuvine să adresăm și firmei AVITECH, care ne-a asigurat un echipament de ultimă generație pentru traduceri simultane. ■

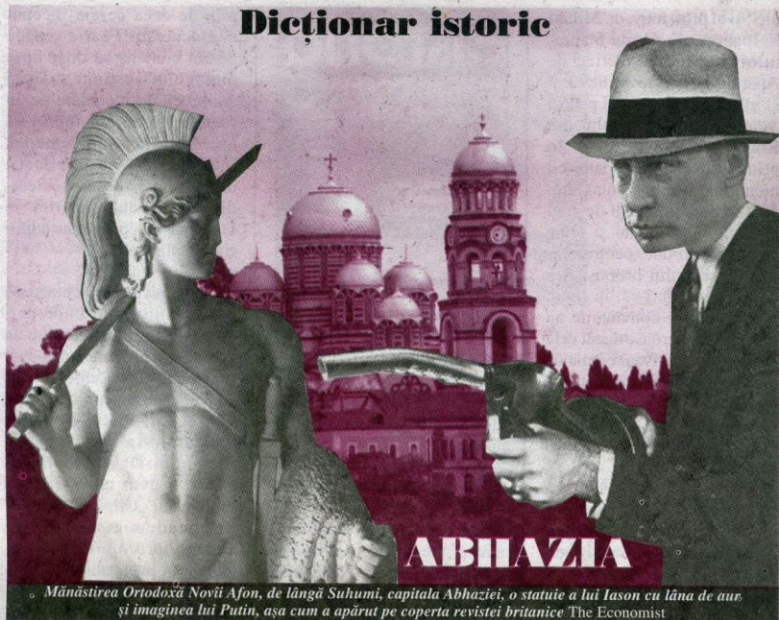
asupra acestor probleme, și aici este punctul sensibil al tratatelor de pace de la Paris. Așadar, cred că există probleme susceptibile de răspunsuri duble, dar aceasta nu trebuie să conducă la concluzia că istoricii trebuie să se considere adversari. Mai degrabă ar trebui să se privească drept parteneri care au uneori viziuni total diferite.

Sipos PÉTER

Nu, nu este cu două fețe, fiindcă același eveniment istoric, major sau minor, este văzut în mod diferit de o comunitate și de cealaltă. Cu vreo zece ani în urmă am dat un interviu pentru secția maghiară a Televiziunii Române și prima întrebare care mi s-a pus a sunat în felul următor: „1918 a fost anul împlinirii naționale pentru România și anul dezastrului național pentru Ungaria. Cum interpretați lucrul acesta?”. Răspunsul meu a fost că ambele comunități au dreptate, pentru că fiecare dintre ele privește evenimentul prin perspectiva întregii evoluții care îi stă în spate. Așadar, era normal pentru români să afirme că și-au împlinit dezideratul întregirii statului, după cum era normal pentru unguri să afirme că, după sute de ani de existență, Regatul Maghiar se află destrămat. Vedeți deci, că nu e un Ianus cu două fețe, ci este același eveniment pe care fiecare comunitate sau națiune europeană îl privește în mod diferit.

Dinu C. GIURESCU

Dicționar istoric

Mănăstirea Ortodoxă Novii Afon, de lângă Suhumi, capitala Abhaziei, o statuie a lui Iason cu lâna de aur și imaginea lui Putin, așa cum a apărut pe coperta revistei britanice The Economist

VASILE ROTARU

Republica Autonomă Abhază este parte componentă a Georgiei, are o populație de aproximativ 215.000 de locuitori, dintre care 44% sunt abhazi, 21% georgieni, 20% armeni, 11% ruși și restul alte minorități. Georgienii și abhazii au fost vecini din vremuri străvechi. De-a lungul istoriei cele două popoare au cunoscut perioade de strânsă alianță sau de luptă înverșunată. Conflictul actual abhazo-georgian își are rădăcinile în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Abhazia are o istorie îndelungată. În secolele IX-VI î.Hr. a aparținut Colhidiei legendarul regat georgian unde s-ar fi aflat Lâna de Aur. Mai târziu a făcut parte din Imperiul Roman și apoi a rămas în sfera de influență a Imperiului Bizantin, când abhazii au fost creștinați. În secolul al IX-lea s-a unit cu provincia Imereti și a format Regatul Abhaz, iar în anul 975 a intrat în componența Regatului Georgiei. În secolul al XVI-lea Abhazia și-a

cucerit independența pentru o scurtă perioadă, în vreme ce regatele georgiene Kartli Kakheti și Imereti au intrat sub dominația Imperiului Otoman. În 1578, Abhazia a fost inclusă și ea în componența statului otoman. O parte a abhazilor s-au convertit atunci la islam.

Rusia trimite în zonă primele ambasade la sfârșitul secolului al XVI-lea. Peste două secole un obiectiv important pentru politica expansionistă a Imperiului Rus

devine Caucazul, necesar țării ca punct de sprijin pentru pătrunderea economică și militară în Orientul Apropiat și Mijlociu. În 1801 Imperiul Rus a alipit Georgia, iar în timpul războiului ruso-otoman din 1806-1812 Rusia anexa, în 1810, o mare parte a Abhaziei. Au rămas necucerite de ruși zonele montane. Abhazia era cucerită de ruși în totalitate după războiul caucazian, ce a durat o jumătate de secol (1817-1864).

Originile conflictului abhazo-georgian

Între 1864-1917 Abhazia a fost supusă administrației țariste. În anii 1866 și 1877 au avut loc ample revolte împotriva autorităților țariste. Din cauza represaliilor, aproape jumătate din populația abhază a fost nevoită să părăsească regiunea și să plece în Imperiul Otoman. Autoritățile țariste au repopulat zona cu ruși, armeni, georgieni, greci, bulgari, nemți, estoni etc. (toți creștini). Astfel, dacă în 1886 abhazii reprezentau 85,7% din populația regiunii, în 1897 procentul lor s-a redus la 55,3%.

După căderea regimului țarist în Rusia, în 1917, Abhazia a intrat în Uniunea Popoarelor din Caucaz, care au format la 11 mai 1918 Republica Nord-Caucaziană (din care făceau parte Abhazia, Cecenia, Daghestan, Osetia, Kabardia). Noua republică a fost recunoscută de Imperiul Otoman, Germania și Austro-Ungaria. La 26 mai 1918, și Georgia a devenit republică independentă, cu un guvern menșevic. În declarația sa de independență nu se specificau însă granițele exacte. Naionaliștii georgieni doreau o Georgie în limitele hotarelor regatului din secolul al X-lea, care includea și Abhazia.

În iunie 1918, cu sprijinul Germaniei, care avea interese economice în Caucaz, Georgia a ocupat teritoriul Abhaziei. Conducerea Republicii Nord-Caucaziene a condamnat actul de agresiune și a trimis scrisori de protest

Copilărie sub amenințarea armelor

Germaniei. Georgienii și-au motivat acțiunile prin nemulțumirea popoarelor Abhaziei. *De jure* Abhazia era în continuare parte a Republicii Nord-Caucaziene; *de facto* însă, regiunea era administrată de Georgia. Între 1918-1921, în Abhazia a început o politică de asimilare. În zonă au fost aduși foarte mulți georgieni, iar limba georgiană a fost declarată limba de stat. Această politică, combinată cu acte de violență și jafuri ale armatei georgiene au dus la un val de proteste în rândul

populației din Abhazia. Drept urmare, instaurarea puterii sovietelor la 4 martie 1921 a fost percepută ca o eliberare de represaliile Georgiei.

Beria își reglează conturile cu abhazii

În februarie 1921 situația politică din zona Caucazului s-a modificat. Bolșevicii își consolidau puterea, iar faptul că Georgia era condusă de menșevici devenise intolerabil. Stalin s-a exprimat în acest sens fără reținere: „autodeterminarea oferită popoarelor în 1917 este un fapt depășit, a sosit momentul uniunii și acesta trebuie să se aplice și Georgiei”. În februarie 1921, Armata Roșie a invadat Georgia, bolșevicii preluând puterea.

Dacă în 1918 ideile bolșevicilor nu beneficiau de o prea mare popularitate în Abhazia, în 1921 ei sunt văzuți ca eliberatori. La 4 martie 1921 bolșevicii abhazi, în frunte cu Nestor Lakoba, prieten bun cu Stalin din perioada ilegalității, au preluat puterea, iar la 31 martie Abhazia a pus în practică principiul autodeterminării popoarelor și și-a proclamat independența sub formă de Republică Sovietică Socialistă. În decembrie 1921, liderii Abhaziei, sub presiunea lui Stalin și Ordjonikidze, au încheiat cu R.S.S. Gruzină (noul nume impus Georgiei de Moscova) un tratat de uniune, care fixa drepturi egale pentru ambele republici, iar la 30 decembrie 1922, liderii Abhaziei și cei ai Georgiei au semnat tratatul de formare a U.R.S.S.

Beria cu Svetlana, fiica lui Stalin; o imagine plină de duioșie a unui om care nu a ezitat să-l omoare pe...

Stalin, de origine georgian, îi considera pe abhazi un popor înapoiat, care trebuia asimilat de georgienii cu o cultură superioară. Astfel, în 1931, el a decis transformarea Abhaziei în Republică Autonomă în cadrul R.S.S. Gruzine, cu scopul de a facilita asimilarea abhazilor de către georgieni. Și tot în 1931 Lavrenti Pavlovici Beria a fost numit secretar general al Partidului Comunist Gruzin, iar în 1932 șeful comuniștilor din toată Transcaucazia. Beria și Lakoba, care era secretarul general al P.C. al Abhaziei, se urau de ani de zile, tensiunea dintre cei doi fiind întreținută și de Stalin. Sursa animozității era istorica ură dintre georgieni și abhazi. Beria era georgian, iar abhazul Lakoba apăra interesele naționalilor săi ori de câte ori putea. El era foarte popular în Abhazia. De teama manifestățiilor populare, Beria nu îndrăznește să-l aresteze pe Lakoba și să-i însceneze un proces public. Dar în 1932 Lakoba a făcut o greșală fatală: i-a spus prietenului său Sergo Ordjonikidze că Beria făcuse niște remarci extrem de defavorabile la adresa acestuia: „În 1924 [când georgienii s-au răsculat împotriva autorităților sovietice], Sergo Ordjonikidze ar fi împușcat toți georgienii, dacă nu aș fi fost eu“. Pentru Beria a devenit clar că Lakoba nu mai putea fi tolerat.

„La 28 decembrie 1936, în timpul unui prânz la reședința lui Beria, Lakoba a fost otrăvit. Oficial, decesul a fost pus pe seama unui stop cardiac. S-au organizat funeralii naționale. Beria a participat, părând răpus de suferință. Dar, după doar câteva luni, La-

... Nestor Lakoba

koba a fost declarat dușman al poporului.

A început o perioadă tragică din istoria Abhaziei marcată de politica de distrugere a elitei politice și intelectuale abhaze. Scrisul abhaz trece de la grafia latină la cea georgiană, toponimele capătă terminații georgiene, învățământul se face doar în limba georgiană. Între 1937-1953 în Abhazia au fost strămuțați mii de georgieni. Dacă în 1886 în Abhazia doar 6% din populație erau georgieni, în 1989 ponderea lor ajunsese la 45,7%. Abhazii au fost excluși din administrație, li s-a interzis să se mai numească popor, iar istoria regiunii a fost falsificată. În perioada 1949-1951, grecii și turcii au

fost deportați din Abhazia, iar Beria pregătea și deportarea abhazilor. Atunci a apărut teoria istoricului georgian Pavle Ingorokva, conform căreia abazinii nu ar fi fost strămoșii abhazilor, ci un grup etnic georgian, iar abhazii ar fi venit în regiune abia în perioada ocupației otomane.

Decesul lui Stalin, salvarea abhazilor

După moartea lui Stalin, Beria a fost nevoit să renunțe la planurile de deportare a abhazilor. Iar după arestarea, condamnarea la moarte pentru o multitudine de crime și executarea prin împușcare, la 23 decembrie 1953, a lui Beria, în Abhazia represaliile se încheie. Dar strămutarea georgienilor în Abhazia a continuat, astfel încât, spre sfârșitul anilor '80 abhazii reprezentau doar 17,8% din populația Republicii Autonome, georgienii fiind majoritari cu 45,7%. Etnicii abhazi au obținut și o reprezentare politică mai mare în raport cu statutul lor de minoritari. Acest fapt a fost interpretat ca o politică de „divide et impera“ a autorităților sovietice. Georgienii s-au simțit nedreptățiți. Teoria venirii abhazilor abia în secolul al XVII-lea în această zonă a dezvoltat un spirit rasist, care punea accent pe superioritatea civilizației georgiene. Promovarea acestei teorii a dus la un protest din partea intelectualității abhaze și a agravat relațiile inter-etnice. În 1957, 1964, 1967, 1978 și 1989 au avut loc mitinguri și demonstrații în masă,

Ordjonikidze (at doilea din stânga), Stalin și Molotov admiră ultimul model al limuzinei ZIL.

care cereau ieșirea Abhaziei din componența R.S.S. Gruzine. Doar intervenția Moscovei a prevenit o escaladare a conflictului.

În anii '80, pe fondul crizei prin care trecea U.R.S.S., naționaliștii georgieni au început să pună problema independenței naționale și a creării unui stat monoetnic în limitele granițelor istorice ale Marii Georgii. Contradițiile dintre abhazii și georgieni s-au intensificat. În 1988, liderii abhazii au trimis o scrisoare la Moscova, prin care cereau revenirea Abhaziei la statutul de Republică Sovietică Socialistă din perioada 1921-1931. Din cauza activităților georgieni pentru independență, care cereau politici de de-armenizare, de-azerbaidjanizare, abolirea autonomiilor și chiar implementarea unui control de stat al nașterilor prin limitarea expansiunii populației non-georgiene, R.S.S. Gruzină a fost cuprinsă de un val de conflicte inter-etnice. În 1989-1990, sub sloganul întoarcerii la statutul de republică independentă din 1918-1921, Tbilisi a declarat nule toate actele din perioada sovietică, inclusiv cele legate de uniunea cu Abhazia din 1921 și cel de creare a R.A.S.S. Abhaze. În replică, la 25 august 1990, Sovietul Suprem al Abhaziei adoptă Declarația de Suveranitate.

Prăbușirea unui imperiu

La 9 aprilie 1991 Georgia și-a proclamat independența. Dar regimul autoritar instaurat de Zviad Gamsakhurdia, primul președinte al Georgiei independente, a întâmpinat o

Vladislav Ardzimba,
un lider al abhazilor,
profesor de istorie

puternică rezistență, ce a degenerat într-un război civil (decembrie 1991-ianuarie 1992). Gamsakhurdia a fugit din țară, iar Eduard Șevardnadze (fost prim-secretar al P.C. din R.S.S. Gruzină și ministru de Externe al U.R.S.S.) a fost ales președinte. Constituția sovietică a fost abolită și în locul ei a fost reinstaurată cea din 1921, a Republicii Democratice Georgia. Majoritatea abhazilor au perceput această schimbare ca pe o abolire a autonomiei lor și, la 23 iulie 1992, guvernul *de jure* și *de facto* al Abhaziei a proclamat independența. Abhazia nu a fost recunoscută de nicio țară însă.

Sub pretextul răpirii ministrului de Interne de către suporterii lui Gamsakhurdia și ținerii lui ostatic în Abhazia, Georgia și-a mobilizat

trupele în regiune. A început un sângeros război civil, care a durat aproape 14 luni. Armata georgiană a cucerit cea mai mare parte a Abhaziei, inclusiv capitala Suhumi. Timp de 13 luni, în teritoriul ocupat s-a produs o epurare etnică și un genocid cultural. Au fost distruse monumente istorice și culturale abhaze, au fost incendiate arhive. Abhazii au primit sprijin de la mercenarii Confederației Popoarelor Montane din Caucaz (o organizație paramilitară formată în 1990 și din care fac parte abhazii, cecenii, osetinii, cazacii) și au reușit să recucerească cea mai mare parte a teritoriilor pierdute. Abhazii și mercenarii nord-caucazieni au comis numeroase atrocități contra etnicilor georgieni rămași în zonă. Omorurile în masă și distrugerile au ținut două săptămâni, lăsând în urmă mii de morți și dispațuți. La 15 mai 1994, la Moscova a fost semnat un acord de încetare a focului și în zonă au fost trimise trupe O.N.U. de menținere a păcii și militari din Comunitatea Statelor Independente (C.S.I.).

Două guvernări, o independență nerecunoscută

În ciuda acestui război, problema suveranității Abhaziei nu a fost rezolvată, regiunea a rămas divizată între două autorități rivale. Peste 83% din teritoriu este sub controlul separatiștilor, iar 17% sub control georgian (zona de nord: Valea Kodori), condus de Guvernul *de jure* al Abhaziei, din exil, de la Tbilisi. După încetarea focu-

Refugiați georgieni părăsesc teritoriul Abhaziei

lui, unele grupuri armate au refuzat să accepte înfrângerea Georgiei, cu gândul de a recuceri teritoriile pierdute. Și guvernul legitim abhaz din exil și-a instigat propriile grupuri armate. Activitatea lor s-a redus la sabotaj. Cele mai cunoscute trupe de gherilă georgiene au fost „Legiunea Albă” și „Frații Pădurii”.

La 26 noiembrie 1994 liderii separatiști au adoptat o nouă Constituție. Limba de stat a devenit abhaza, iar a doua limbă oficială a fost declarată rusa. Abhazia a devenit republică prezidențială. Separatiștii au făcut apel la Rusia, cerând să fie luați sub protectoratul Moscovei, la 23 martie 1993, și au repetat cererea de unire a Abhaziei cu Rusia în aprilie 1995, fără a primi vreo reacție pozitivă de la Kremlin. Administrația Elțin s-a arătat mai interesată de relațiile cu Georgia pro-rusului Șevardnadze și între decembrie 1994-septembrie

1999 Abhazia a fost supusă blocadei economice, politice și informaționale.

Odată cu venirea lui Putin la putere, Rusia a încetat să mai considere Georgia un aliat politic în regiune. Suspicuniile că Tbilisi ar susține rebelii ceceni au schimbat politica față de conflictul abhazo-georgian și în septembrie 1999 blocada a fost ridicată. La 12 octombrie, în urma unui referendum, guvernul *de facto* abhaz a adoptat Declarația de independență a Abhaziei. În anul 2000 Rusia a introdus regimul de vize pentru cetățenii Georgiei, fără ca regula să se aplice și pentru Abhazia sau Osetia de Sud. Mai mult, le-a înlesnit locuitorilor din aceste regiuni condițiile de obținere a cetățeniei ruse.

După „Revoluția Trandafirilor”, din 25 noiembrie 2003, care l-a adus la putere pe actualul președinte, Saakașvili, pro-occidental, relațiile abhazo-georgiene s-au dete-

riorat. Liderii celor trei regiuni secesioniste ale Georgiei, Abhazia, Osetia de Sud și Adjaria, s-au întâlnit la Moscova cu oficialități ruse, ca un avertisment că orice acțiune împotriva lor va genera dezintegrarea țării.

La 22 iulie 2006 conflictul armat a fost pe punctul de a reizbucni în Abhazia, când liderul unei miliții locale din Valea Kodori și-a declarat nesupunerea față de guvernul de la Tbilisi. Au fost trimise forțe ale poliției georgiene pentru a dezarma rebelii, care s-au predat după patru zile de rezistență. Rusia a fost acuzată de implicare în acest conflict. La 27 iulie Guvernul Abhaziei s-a mutat din exilul de la Tbilisi în Valea Kodori.

La 17 februarie 2008, imediat după proclamarea independenței provinciei Kosovo, Abhazia a declarat că va solicita Rusiei și Organizației Națiunilor Unite să-i recunoască independența. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 august 2008, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**:

– **La ce dată a fost adoptată legea drepturilor electorale depline pentru femei în Marea Britanie?**

Răspunsul corect la **Blitz... concursul** din luna mai 2008 este:

Generalul român Polihron Dumitrescu

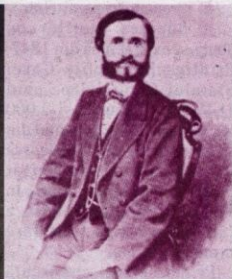
Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul **Victor Vernescu, din București.**

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2009.

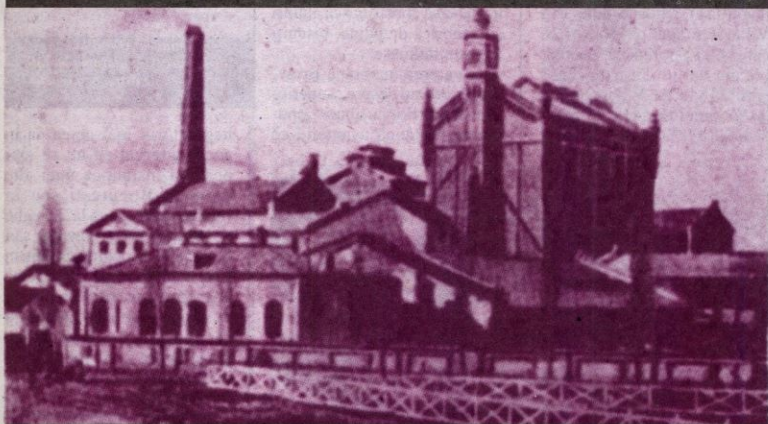
Adresa noastră: **Magazin istoric, O. P. nr. 1, C.P. 1-702, sect. 1, București**

Tristetele Muzei Clio

Pe la jumătatea secolului al XIX-lea populația orașului București sporise semnificativ. Pentru cei peste 150.000 locuitori, morile de apă sau cu cai nu mai puteau produce cantitatea necesară de făină, deși numărul brutăriilor crescuse. În 1865, s-a votat legea pentru desființarea morilor cu apă de pe cursul Dâmboviței, ceea ce a impus găsirea unor noi modalități de măcinare a grâului.

Negustorul George Assan
(Bacău, 1821-München, 1866)

MOARA LUI ASSAN

IONEL ZĂNESCU

● De acord să construiască moara, dar nu-i dăm terenul ● Două săptămâni pe apă și patru pe uscat ● S-au refăcut toate podurile peste care a trecut cazanul morii ● Primul român care a explorat Oceanul Arctic ● Primăria oprește înălțarea coșului, să nu ajungă la cer ● „Vaporul lui Assan“ începe să macine, dar clienții nu se înghesuie ● Făina „arsă“ n-ar mai fi avut gust ● Prima reparație făcută de un potcovar german ● Ceasul lui Assan indica ora pentru tot cartierul Obor-Colentina ● În 1948, fabrica este naționalizată, iar Vasile Assan arestat și aruncat de la etajul cinci de anchetatori ● După 1990, instalațiile cu valoare de patrimoniu au fost vândute la fier vechi, iar clădirile, monumente istorice, demolate

Preocupări pentru introducerea morilor cu aburi au existat încă din 1847. Printre cheltuielile Casei Sfatului Capitalei pe anul 1847-1848, figurau și 2.000 lei, pe care Departamentul din Lăuntru urma să-i folosească la cumpărarea mașinilor pentru o moară cu aburi. În 1849, Sfatul Orășenesc a reluat inițiativa, dar fără urmări concrete.

Prima cerere, cunoscută nouă, de a se instala o moară cu aburi în București aparține marelui dregător și boier Al. Villara, preocupat, pe orice căi, să-și sporească averea, oricum destul de mare. La 8 aprilie 1848, Al. Villara obține de la domnitorul Gh. Bibescu (1842-1848) aprobarea de a

ales, deoarece Al. Villara, dușman al noului ordin instalat, se deplasase între timp la Istanbul, în încercarea de a convinge Imperiul Otoman să trimită trupe pentru înăbușirea revoluției.

La 22 martie 1849, V.G. Browning, un mare neguțator din Smirna, solicită caimacamului Constantin Cantacuzino un privilegiu – cu exclusivitate pe 10-12 ani și alte avantaje – de a instala o moară cu aburi la București, pentru măcinatul grâului și a altor cereale, urmând să construiască alături și o fabrică de pâine, biscuiți și paste făinoase.

În cererea înaintată, Browning, vorbind despre „superioritatea morilor cu aburi”, enumera „pe lângă avantajul că

Domnitorul Gh. Bibescu, de la care Al. Villara a obținut aprobarea pentru o construcție pe care nu o va mai ridica

La obor de Târgul Moșilor, în 1927; se vând de toate, inclusiv grâu

face o moară cu aburi dincolo de bariera Târgului de Afară, adică în cartierul Colentina de azi. În acest scop, prin dr. Nicolae Piccolo, aflat la Paris, s-au și început tratative pentru achiziționarea și instalarea unei astfel de mori, la un preț de aproape 4.000 de galbeni.

Tratativele au fost întrerupte însă la 24 iunie 1848 de către Guvernul provizoriu, recent

produc o făină mai bună și la un preț mai mic decât în cazul morilor puse în mișcare de alte forțe motrice, și pe acela că pot lucra în mod continuu și în perioada când morile cu apă sunt silite să stagneze din cauza înghețării râurilor și pâraielor ce le pun în mișcare”.

Condițiile lui Browning erau de neacceptat. Pe lângă lunga durată a privilegiului,

neguțatorul mai cerea ca în acest interval să nu se mai permită instalarea unei alte mori în București sau în împrejurimi (până la 20 leghe depărtare). De asemenea, să i se pună la dispoziție gratuit un teren convenabil, la alegerea antreprenorului; să poată deschide alături de moară o cârciumă, unde să vândă vin și rachiu, să fie scutit de orice impunere, taxe sau alte dări și încă alte pretenții.

La 25 noiembrie 1849, se hotărâ oarecum în bătaie de joc: toate punctele erau acceptate, în afara acordului asupra terenului.

Un an mai târziu, în octombrie 1850, Quétel, negustor francez, coproprietar al unei mori cu aburi înființate la Iași, cere domnului Barbu Știrbei (1849-1856) permisiunea de a face o astfel de moară și în București, dar să i se acorde un privilegiu pe 25 ani, așa cum i se aprobase și la Iași.

Bănuim că referatul guvernului, unde fusese trimisă cererea, a fost negativ, fiindcă peste un an, la 23 decembrie 1851, Quétel revine cu o scrisoare, oferind unele

avantaje municipalității. Și de data aceasta, Sfatul administrativ, constatând că pretențiile francezului sunt tot atât de exagerate, nu i-a dat aprobarea.

Negustorul George Assan, născut la Bacău în 1821 și mort la München în 1866, era și el interesat de ideea instalării unei mori cu aburi la București. Era asociat, la data respectivă, cu negustorul Ioan Martinovici (1820-1882). Țineau, în asociație, sub firma „Crucea de aur”, o mare prăvălie cu felurile mărfuri în Hanul „Șerban Vodă”, pe strada Lipscani, colț cu Strada Germană (mai târziu Smârdan; pe locul acestuia se va ridica Palatul vechi al Băncii Naționale). Având capital suficient, prin Martinovici, originar din Brașov, care cunoștea și limba germană, au intrat în legătură cu o mare întreprindere din Austria. Și astfel, după ce au obținut aprobarea cerută, în 1853 au adus de la firma „Siegel” din Viena o mașină cu aburi și toată instalația ei pentru punerea în funcțiune a celei dintâi mori de acest fel în București.

Ceea ce nu a fost deloc ușor. Numai transportul cazanului pe Dunăre, în greutate de 7.000 kg, a durat două săptămâni, de la Viena la Giurgiu, iar de aici până la București alte patru. Drumul pe apă nu se putea compara cu cel pe uscat, mai cu seamă că șoselele vremii erau foarte proaste.

Contemporanii spun că s-a construit un car, ale cărui roți erau întărite cu șine groase de fier, pe care s-a fixat o platformă solidă; pe ea s-a așezat uriașul cazan; iar cu ajutorul a zece perechi de boi s-a efectuat drumul de circa 60 km până la București.

Bazil C. Assan (1860-1918), unul dintre fiii fabricantului George Assan, într-o conferință ținută la Societatea de Geografie, spunea că drumul a durat atât de mult, fiindcă „trebuia să se refacă și să se consolideze toate podurile și podețele peste care trebuia să treacă o greutate relativ mare pentru acele timpuri. Pe unde șoseaua era în proastă stare se puneau scânduri groase, care îndată ce trecea camionul se

luau de la spate și se puneau în față, spre a se face încă câțiva pași, și așa mai departe”.

De remarcat că Bazil G. Assan, născut în București, era inginer de meserie și unul dintre primii exploratori români. Este cel dintâi român care a explorat zona Oceanului Arctic, în 1896, iar în 1897-1898 a efectuat o călătorie în jurul lumii. Împreună cu fratele său George a introdus metodele de extracție cu benzină a uleiurilor (1893).

*Fabricantul George G. Assan
fiul lui George Assan,
fost președinte al
Camerei de Industrie și Comerț*

*Fabrica (moara) Assan, clădirea veche în față (1853)
și clădirea nouă în spate, cu turn înalt și ceas (1906)*

Moara cu toate anexele ei a fost instalată pe un teren mare, în suprafață de 40.000 mp, aflat pe Șoseaua Ștefan cel Mare nr. 103, între actuala str. Lizeanu și Șos. Colentina, unde a și rămas. George Assan a cumpărat terenul de de la Epitropia Ghica, proprietatea extinzându-se apoi prin achiziționarea de terenuri de la locuitorii din jur. Moara a fost ridicată într-o perioadă când în București nu exista nici măcar o singură fabrică de cărămidă. O asemenea fabrică se va construi abia în 1855, de către serdarul Ioan Filipescu, undeva în zona Elefterie.

Coșul principal al morii, conform planurilor, trebuia să

aibă 24 m înălțime, dar nici nu se ajunsese la 10 m și Primăria orașului „a intervenit să se oprească lucrarea, sub cuvânt că: ce, o să se ajungă la cer?... Numai grație unor străduințe și prin impunerea unei cauțiuni s-a putut termina construcția, iar moara de foc de la Colentina devenise pentru câtva timp punctul de curiozitate al împrejurimilor Bucureștilor“. Chiar locuitorii orașului o priveau ca pe o adevărată minune și o numiseră „Moara de foc de la Obor“, iar alții „Vaporul lui Assan“. De aici și numele dat unei străzi învecinate: „Moara de Foc“.

Cu toate că instalarea morii se terminase în toamna anului 1853, cerealiștii și brutarii nu numai că nu se îmbulzeau să macine acolo. Dimpotrivă, o evitau. Spuneau că lucrează cu diavolul sau, dacă se lucrează cu foc și iese fum, făina se arde și nu mai are niciun gust. Degeaba li s-a explicat că e normal dacă faci foc să iasă fum pe coș, că focul produce aburi, care pun în mișcare mașina cu presele de ulei, iar această învârtește pietrele.

Iarna a fost cumplit de gerasă și toate morile de apă de pe Dâmbovița au înghețat. Nevoia deci i-a silit să încerce. Și după ce a încercat unul și au văzut că nu-i nimic rău, ci

calitatea făinii este bună, au venit cu toții. Din acel an, 1853-1854, începe declinul morilor de apă din București.

Gheorghe (George) Assan, un alt fiu al constructorului, menționa într-o conferință că, din cauza neștiinței și inculturii, oamenii se temeau că li se va arde făina. De aceea respingeau noua moară cu aburi. Motivul real era însă concurența dintre vechii morari și morile moderne, ultimele măcinând mai ieftin, mai mult și la o calitate superioară.

B.G. Assan, în lucrarea *Industria morăriei în România* (1896), ne relatează și un fapt amuzant, legat de moara al cărui proprietar era. Într-o zi s-a produs o defecțiune în angrenajul mașinilor. În București nu se găsea niciun specialist care s-o repare. Ateliere mecanice nu existau și prima reparație ce s-a făcut la mașina cu aburi a trebuit să fie săvârșită de către un potcovar german al Palatului, spre a nu se trimite la Viena partea deteriorată și a opri producția timp de două luni cel puțin. Cert este faptul că peste doar zece ani, în 1863, existau în toată țara 33 mori cu aburi, cea mai veche și cea mai mare moară din Țara Românească fiind moara lui Assan din București.

În 1865, G. Assan s-a despărțit de asociat, rămânând singurul proprietar, dar pentru puțină vreme, fiindcă în anul 1866 a decedat. Conducerea întreprinderii a fost continuată cu energie și pricepere de soție, Alexandrina G. Assan, până în 1884, când a lăsat-o celor doi fii, care între timp făcuseră studii speciale în străinătate. În 1894, aceștia i-au adăugat o secțiune specială pentru fabricarea de lacuri și culori. La acea dată moara putea măcina șapte vagoane de grâu în 24 ore. În fabrică lucrau 33 oameni, iar capitalul era de 556.000 lei.

În 1903, cu ocazia sărbătoririi a 50 ani de existență, întreprinderii i s-au mai adăugat câteva construcții, iar la clădirea principală, în vârful turnului, s-a pus un ceas mare, având dedesubt, în cifre de bronz, mari și vizibile de departe, anii 1853-1903. Ceasul lui Assan, care funcționa foarte exact, a fost zeci de ani măsurătorul timpului pentru toți oamenii din cartierul Obor-Colentina.

Tot acum se construiește un nou siloz de grâne, la acea dată cea mai înaltă clădire din București 41 m înălțime, cu 28 de magazii și două etaje sub ele, având capacitatea de înmagazinare de 700 vagoane.

După 1903, Moara Assan a fost dotată cu energie electrică, având uzină proprie. A fost transformată în societate anonimă pe acțiuni, cu un capital de 4 milioane lei deplin vărsat, sub denumirea de „Fabricile Assan“. Acestea se ocupau cu: măcinarea cerealelor, producerea de uleiuri vegetale, lacuri și culori, săpunuri și chit.

În urma naționalizării din 11 iunie 1948, fabrica este trecută în proprietatea statului,

În mai anul acesta, clădirea a fost victima focului

iar Basil (Vasile) Assan, la
acea dată unic acționar al fa-
bricilor Assan, este arestat. Pe
durata anchetei, după ce a
fost torturat, Assan a fost
aruncat de la etajul cinci al
Prefecturii Poliției Capitalei,
familiei comunicându-i-se că
s-a sinucis.

Nici cavoul familiei Assan
din Cimitirul Bellu nu a scăpat
de distrugeri. Ușile din bronz
au dispărut, literele aurite au
fost scoase rând pe rând, iar
din decorațiile interioare nu
mai există decât urmele.

După 1950, în zona Morii
Assan au funcționat mai multe
întreprinderi, printre care Fa-
brica de pâine „Grăul” și Fa-
brica de ulei „13 Decembrie”.
Mare parte a utilajelor morii
au ajuns pe post de exponate
la Muzeul Tehnic „Dimitrie
Leonida” sau în alte instituții.
La Muzeul Tehnic poate fi
văzut un cilindru din instalația
morii cu aburi „Assan” din

1853, achiziționat, la începutul
secolului trecut, chiar de fon-
datorul muzeului, inginerul
Dimitrie Leonida. Tot aici, ca
o mare raritate și curiozitate,
se află primul automobil de
turism, adus în țară, în 1900,
de industriașul Gh. Assan și
care a circulat o bună perioadă
pe străzile Capitalei.

După 1990, conform *Pla-
nului de sistematizare a
municipiului București*, tere-
nul de circa 4,7 hectare a fost
considerat proprietatea statu-
lui român, iar o parte a unită-
ților de producție ale Fabricii
de ulei au fost mutate. Tot
atunci, terenul și construcțiile
din zona Morii Assan au deveni-
t proprietatea S.C. „Grăul”
S.A. și „Solaris” S.A. Dificul-
tățile financiare ale propieta-
rilor au determinat intervenția
lichidatorilor legali.

Fabrica Assan este clasi-
ficată în evidențele Ministeru-
lui Culturii și Cultelor la pozi-

ția 2016 B-II-m-A-19692, ca
fiind monument istoric de
valoare națională și face parte
din patrimoniul industrial.
Din nefericire, după 2005, au
dispărut sub lama buldozere-
lor mai multe clădiri din str.
Hamleu nr. 25, fiind distruse
și porțiuni ale imobilelor care
trebuia restaurate și conser-
vate. Arhiva, mobilierul, ele-
mentele decorative și plăcile
de identificare au fost valori-
ficate ilegal, iar utilajele fabri-
cate la Viena înainte de anii
1900 au fost dezmembrate și
vândute la fier vechi, cu toate
că reprezentau piese de mare
valoare pentru istoria tehnicii.

Tot în prima jumătate a
anului 2005 s-au executat
abuziv masive demolări ale
unor corpuri de clădiri, care au
dus în final la o stare de ruină.
În noaptea de 13-14 mai 2008,
clădirea a fost afectată de un
incendiu de proporții, stins
abia după trei ore. ■

RADIO ROMÂNIA CULTURAL

	FM		FM
Arad	106,8	Iași	103,1
Bacău	101,4	Oradea	96,1
Baia-Mare	100,1	Ploiești	104,1
Bârlad	102,8	Rm. Vâlcea	102,5
Botoșani	100,8	Sibiu	103,7
Brașov	105	Suceava	101,6
București	101,3	Târgu-Mureș	104,9
Buzău	103,7	Timișoara	100,7
Cluj-Napoca	101	Tulcea	105,4
Focșani	101	Vaslui	102,4
Galați	101,6	Zalău	105

Dezvoltare.

Subiectul Georgescu Vlad a fost în România la data de 20 x 1937, pe la Vlad o încredințare, deosebită în st. încredinț. A profert încredințare stăruie la lărgirea României.

În așezare s-a apărut organizarea societății statului încredințare. La despre aspectele negatice în credințele din capitală pe care le credem, pentru și despre lărgirea fostele aspecte de pensament. Cei care au încredințat în noi și în credințele.

Încredințare pe care le va întocmi cu putere totală de „credințele” și ca încredințare în credințele de „credințele” în credințele credințele.

De credințele încredințare sa, potest încredințare credințele credințele credințele.

VLAD GEORGESCU ÎN DOSARELE SECURITĂȚII

LIVIU ȚĂRANU

„Când am plecat din România, în urmă cu câțiva ani, un general de Securitate mi-a cerut să promit că voi duce în străinătate numai o activitate de folos țării. Am promis. Venirea la „Europa Liberă” arată că mi-am ținut făgăduiala”. Acesta era finalul primului editorial semnat de Vlad Georgescu, în calitate sa de director, transmis la Radio „Europa Liberă” la 3 aprilie 1982. Iar mențiunea acestei promisiuni făcute nu oricui, ci unui general de Securitate poate fi ușor asociată unei „legături” mai vechi a istoricului cu respectiva instituție.

Născut în anul 1937, la București, într-o familie burgheză cu ramificații în lumea politică românească interbelică, Vlad Georgescu a intrat la Facultatea de Istorie a Universității București în 1954. Era un context nefavorabil, ținând cont de „originea sa nesănătoasă”. Avea să fie chemat deseori la serviciul de cadre și întrebat de averea sau politica părinților. De aici, după cum mărturisește istoricul în timpul detenției la Rahova, din anul 1977, a rezultat un anumit complex de inferioritate, sentimentul că era cetățean de clasa a doua. Deși termină facultatea ca șef de

promoție, i se refuză repartitia în București, primind un post de profesor într-un sat din Bucovina. Datorită relațiilor familiei sale cu „prințul roșu”, Scarlat Callimachi, este numit muzeograf la Muzeul Româno-Rus, condus de acesta din urmă, în 1960. Doi ani mai târziu, intră la doctorat sub conducerea istoricului Mihai Berza și devine cercetător la noul (re)înființatul Institut de Studii Sud-Est Europene.

Începe astfel cea mai prolifică și frumoasă perioadă din viața sa, după cum spunea chiar Vlad Georgescu (într-un document aflat în arhivele Securității și publicat recent de

Raluca Spiridon). Dezghețul intern, politic și cultural, era tot mai evident. Sentimentul de cetățean de clasa a doua începuse să dispară odată și cu primele sale ieșiri în străinătate. În 1967, pentru un an, este lector de istorie sud-est europeană la Universitatea din Los Angeles. Apoi, în 1969, face cercetări în arhive austriece, iar în 1970 participă la două congrese internaționale de istorie, în Grecia. În 1971 întreprinde un lung turneu de conferințe la mari universități americane, între 1970-1972 publică patru cărți, dintre care una în străinătate, iar pentru alta primește premiul „Nicolae

Bălcescu" al Academiei R.S.R. În 1973 este numit *visiting profesor* la Universitatea americană „Columbia”, la catedra „N. Iorga”, succedând în această calitate istoricului C.C. Giurescu. Totul culminează cu numirea în postul de secretar general al Congresului Internațional de Studii Sud-Est Europene de la București, din 1974, la care au participat peste 1.000 de invitați din 33 de țări. Urma în mod firesc o nouă afirmare, fiind propus ca director al Bibliotecii Române de la New York.

Aici însă ascensiunea lui Vlad Georgescu se întrerupe brusc. Fuseseră șapte ani (1967-1974) de sprijin total din partea autorităților de la București, o perioadă în care „am avut mereu sentimentul unei activități apreciate, m-am simțit util și fericit, parte a progresului general întreprins de cultura și istoriografia română”. Vlad Georgescu declara la o întâlnire cu un ofițer de Securitate că în sfârșit se simte „pe deplin un cetățean de clasa întâi”.

Se socotea probabil mai mult un tehnocrat, neavând ambiții politice și administrative (deși dorea postul de director al Bibliotecii Române de la New York), evitând să intre în partid chiar și atunci când a fost sfătuit în acest sens, între alții chiar de Miron Constantinescu. Credea că putea să-și slujească țara, dar și să avanseze în carieră, stând politicește deoparte, fiind doar un „tovarăș de drum”. Scăpa astfel din vedere soarta celor care în vremuri apuse jucaseră același rol, care aproape fără excepție se terminase tragic.

Până în 1974, Vlad Georgescu nu-și pusese încă problema să părăsească țara și nici

să stabilească contacte cu exilul românesc, deși, recunoaște, ar fi putut să o facă destul de ușor. Viitorul i s-a părut că-i surăde, însă realitatea a înăbușit treptat iluziile istoricului.

Dezghețul politic de după 1964 s-a oprit un deceniu mai târziu. În fața dificultăților pe care le întâmpina, regimul politic a revenit la accentul pus pe ideologie, acordând credit mai mare activităților de partid decât tehnocraților, dosarului și originii sociale decât competenței pro-

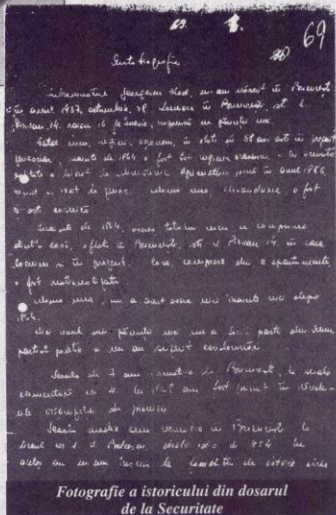
fesionale. Încercările tardive de a intra în partid au eșuat, dosarul lui Vlad Georgescu fiind net defavorabil acestuia.

Nici în plan profesional nu au lipsit necazurile. În primăvara anului 1975, la reducerea schemei institutului în care lucra, Vlad Georgescu era primul pe lista disponibilizaților. Academia R.S.R. îi refuză recomandarea pentru deplasări în

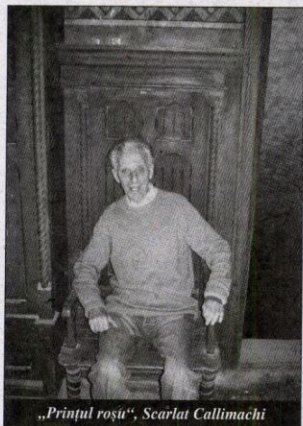
străinătate, pentru că în 1976, Ministerul de Interne să-i refuze eliberarea pașaportului pentru schimb cultural în Bulgaria.

La finele aceluiași an, este scos din secretariatul științific al Tratatului de Istoria României, pregătit de Academie, fiind reintrodus doar la intervenția lui Cornel Burtică. În ianuarie 1977, din planul de editare pe anul respectiv, pe motivul lipsei de hârtie de tipar, Editura Științifică elimină cartea sa *Istoria gândirii politice românești*, deși în anul anterior obținuse aprobarea Comitetului Central al P.C.R.

Urmare a acestor obstacole, cu posibilități de manifestare tot mai înguste, Vlad Georgescu caută să explice noul context cultural și politic intern prin cultul personalității, în volumul *Politică și istorie căzul comuniștilor români. 1944-1977*. Încearcă în același timp să coaguleze o grupare de

Fotografie a istoricului din dosarul de la Securitate

„Prințul roșu”, Ștefan Ștefănescu

intelectuali în jurul programului unei mișcări disidente în România („Mișcarea pentru sprijinirea democrației”). În martie 1977, trimite ambele texte prin intermediul ambasadorului american la București, Harry Barnes Jr., lui Mircea Eliade, pentru a fi publicate în Occident sub auspiciile Societății Academice Române.

Consecință a gestului său, în lunile aprilie-mai 1977 este închis la Rahova și cercetat de Securitate pentru săvârșirea infracțiunii de trădare prin transmitere de secrete, invocându-se faptul că în anii din urmă transmisese informații cu caracter secret reprezentanților unor puteri străine.

Presiunea cercurilor academice și oficiale din Occident, precum și un aparent succes al încercării de „influențare pozitivă” aplicată istoricului de Securitate au condus la decizia conducerii P.C.R. de a-l pune în libertate pe Vlad Georgescu. Acesta a revenit la Institutul de Studii Sud-Est Europene și a continuat relațiile pe care le avea cu repre-

zentanții Ambasadei S.U.A. la București. De altfel, unul dintre aceștia, consilierul cultural Thomas Simons, îl va sprijini pentru a obține din partea autorităților române pașaportul și acceptul pentru plecarea în S.U.A. (împreună cu soția și copilul, timp de un an), unde primise deja o bursă „Woodrow Wilson”. Ajuns peste Ocean, i se acordă azil politic, după care se consacră editării scrierilor sale, pentru ca din aprilie 1982 să fie numit director al departamentului român al postului de radio „Europa Liberă” (fusesse anterior corespondent și director adjunct).

Aici, prin editorialele prezentate, critică regimul comunist din România, clasa politică incompetentă și îndeosebi cultul personalității lui Nicolae Ceaușescu. Alături de activitatea administrativă și cea de radio, continuă publicarea unor cărți de istorie națională, printre care cele mai importante sunt *Istoria românilor de la origini până în zilele noastre* (1984) și *Istoria ideilor politice românești. 1369-1878* (1987) ambele lucrări apărute la Editura Ion Dumitru de la München.

Din nefericire, istoricul Vlad Georgescu se stinge din viață, la 13 noiembrie 1988, la vârsta de 51 de ani, în urma unei afecțiuni canceroase.

Perioada tinereții și afirmării sale ca istoric, în țară, comportă câteva precizări legate de colaborarea cu Securitatea și care pot explica, desigur, în mică parte, ascensiunea lui Vlad Georgescu. Documentele aflate în arhivele

Securității probează în mod incontestabil această colaborare, prin angajamentul său olograf și câteva note informative din perioada 1963-1964. Este foarte adevărat că recrutarea sa, după cum se specifică în documente, a avut loc pe baza „sentimentelor sale patriotice” prin metoda „convingerii”, la 15 august 1963. În acel moment, Vlad Georgescu avea 26 ani și lucra încă la Muzeul Româno-Rus în calitate de „îndrumător” (după cum se specifică într-un raport al Securității din iulie 1965), deși în biografia sa îl găsim deja încadrat la Institutul de Studii Sud-Est Europene.

Numele său conspirativ „Călinescu Mircea” și, în această calitate, până în ianuarie 1964, a furnizat ofițerului care îl recrutase un număr de șapte note informative, despre angajați și „situații negative” din cadrul Muzeului Româno-Rus. Fiind transferat la Institutul de Studii Sud-Est Europene, Vlad Georgescu este întrebat de ofițerul de Securitate Nimara Mircea despre posibilitățile sale informative la noul loc de muncă. Răspunsul istoricului a fost că „nu există probleme deosebite în Institut, că toți salariații își văd de treabă, iar dacă se vor ivi probleme care să intereseze organele de stat, le va semnala din proprie inițiativă; din aceste motive el și-a exprimat nemulțumirea pentru faptul că trebuie să vină la întâlniri planificate, să scrie materiale informative etc.”.

Nemulțumit fiind de modul cum decurgea relația cu Securitatea, la începutul anului 1965, Vlad Georgescu i-a spus ofițerului în mod direct că „îl deranjează până și gândul că

trebuie să se mai întâlnească" cu acesta din urmă. În lunile următoare, istoricul evită pur și simplu orice contact cu Securitatea, dese telefoane și propuneri de întâlniri ale ofițerului de Securitate fiind ocolite cu abilitate. În fine, la 22 iulie, după o întâlnire „întâmplătoare” cu lt. Nimara Mircea, între cei doi are loc o ultimă discuție și drept urmare ofițerul propune renunțarea la serviciile agentului „Călinescu Mircea”.

Rezoluția pusă pe documentul în cauză de maiorul Dumitru Popa, șeful serviciului din care făcea parte ofițerul care îl recrutase pe Vlad Georgescu, este sufici-

mi-am dat seama că ne pierdem timpul degeaba.”

Până în mai 1970 Securitatea nu îi mai acordă atenție lui Vlad Georgescu. Însă din acest moment, istoricul este din nou „curtat” pentru posibilitățile lui informative în deplasările frecvente pe care le făcea în Occident. În discuția pe care o are cu ofițerul de Securitate insistă pe hotărârea sa de a nu se întâlni după un anumit calendar stabilit de Securitate, ci numai când va considera că are probleme deosebite de semnalat și care să fie de „competența Securității”. De asemenea, a cerut să nu i se mai solicite materiale scrise, ca în trecut, preferând să le dea verbal. În anul 1972, este din

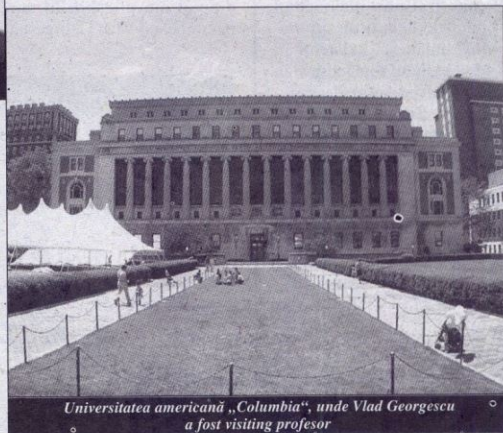
nou „abandonat” din rețea și calificat ca „răuvoitor”. De reținut o precizare importantă dintr-un anumit unghi de vedere, cel moral, că pentru serviciile sale „nu a fost retribuit în bani sau obiecte”, așa cum se obișnuia cu mulți alți informatori.

Datorită perspectivei care se contura, ca din septembrie 1974 Vlad Georgescu să meargă în S.U.A. în calitate de director al Bibliotecii Române din New York și de șef al catedrei „Nicolae Iorga” la Universitatea „Columbia”, Securitatea îi deschide dosar de urmărire informativă pe numele conspirativ „Veres”. Ce însemna acest lucru? În primul rând se căuta obținerea oricăror date despre istoric, de la locul său de muncă, prin informatorii care existau în Institutul de Studii Sud-Est Europene, apoi verificări prin tehnică operativă (T.O.) instalată chiar în apartamentul lui Vlad Georgescu și, în ultima etapă, contactarea sa de către un ofițer al Securității. Această nouă întrevvedere are loc în mai 1974, când istoricul, din nou, „se eschivează de la întâlniri organizate și să dea materiale scrise” ofițerului de legătură. Fără îndoială că aceste inconveniente ale relației lui Vlad Georgescu cu Securitatea au stat la baza recomandării nega-

Ambasadorul american la București, Harry Barnes Jr.

entă pentru a descrie această primă etapă a colaborării sale cu Securitatea: „Acest agent trebuie considerat un rebut al muncii noastre încă de la început. Propriu-zis n-a fost și nu este un agent. Deși tânăr, este foarte liberalist în vederile sale, față de lt. Nimara are o atitudine de sfidare, după ce a acceptat să colaboreze cu organele noastre, treptat, a revenit asupra angajamentului luat. Am discutat cu el la întâlnirea de control din 23.07.64 și

Universitatea americană „Columbia”, unde Vlad Georgescu a fost visiting profesor

tive pe care a primit-o din partea acestei instituții, întrucât nu îndeplinea „toate condițiile necesare” numirii sale în posturile din exterior amintite.

Deși, chiar în anii următori, Vlad Georgescu a mai avut „discuții” cu Securitatea, informând uneori (niciodată însă în scris) asupra întâlnirilor sale cu persoane de la Ambasada S.U.A., alături asupra unor studii sau cărți scrise de străini pe teme de istorie românească, totuși Securitatea nu ezită să-l încarcereze în momentul în care apar zvonuri despre încercările lui de disidență, iar de la informatorii dirijați pe lângă istoric apar descrieri ale unor atitudini radicale ale acestuia împotriva regimului. La finele perioadei cât a fost internat la Rahova, Vlad Georgescu face acea promisiune pe care am menționat-o la începutul articolului, având astfel posibilitatea să redevină liber.

Vlad Georgescu nu a scăpat de „ochii și urechile” Securității nici după rămânerea sa în Occident, el fiind atent monitorizat prin intermediul rețelei de agenți ai spionajului românesc, existenți în cadrul exilului românesc și în interiorul postului de radio „Europa Liberă”. Ilustrativ este și numele său conspirativ folosit în acțiunea informativă a Securității, cel de „Iuda”. Securitatea a încercat și compromiterea lui Vlad Georgescu în mai multe rânduri, prin dezinformări abil strecurate în mediile occidentale sau în rândul românilor din străinătate. Astfel, în 1982, prin sursa externă „Konrad”, a fost lansată o versiune potrivit căreia plecarea și rămânerea în

străinătate a lui Vlad Georgescu nu ar fi fost întâmplătoare, iar în timpul reținerii sale la penitenciarul Rahova, ar fi fost recrutat și apoi folosit de Securitate, fiind trimis în S.U.A. cu sarcina de a pătrunde în CIA și la postul de radio „Europa Liberă”.

Există și opinia, argumentată, susținută de Florian Banu, după care acest scenariu este de fapt cel real. Ascensiunea profesională fulminantă și repetatele plecări în străinătate ale istoricului – susține Florian Banu s-au datorat colaborării acestuia cu Direcția de Informații Externe, iar nemulțumirile ofițerilor de Securitate de la Informații Interne erau cât se poate de reale, aceștia, din pricina compartimentării activității, nefiind la curent cu activitatea D.I.E. Fără sprijinul discret al D.I.E., avizul pentru numeroase plecări în Occident, acordat unui fost colaborator care „dăduse cu tifla” Securității, este de-a dreptul inexplicabil. În momentul când Vlad Georgescu,

dintr-un motiv sau altul (poate fusese deconspirat de serviciile americane!) încearcă să facă cu D.I.E. același lucru pe care îl făcuse cu ofițerii de la „interne”, încep necazurile pe toată linia. Cercetătorul citat invocă și cazul, oarecum similar, al unui informator de talia lui Dan Amedeo Lăzărescu. ■

În ce ne privește, considerăm că actul de disidență al lui Vlad Georgescu a fost unul cât se poate de real, compromisurile făcute în relația cu Securitatea fiind la schimb cu posibilitatea plecării în străinătate la diverse stadii de documentare sau conferințe. De altfel, atitudinea sa („refuz de colaborare”, „răuvoitor”) față de ofițerii cu care s-a aflat în legătură sugerează lipsa totală de apetit a istoricului față de problemele care interesau Securitatea și regimul politic. De la colaborator la urmărit, de la tehnocrat „în banca lui” la disident închis la Rahova nu a fost decât un pas. Vlad Georgescu nu a ezitat și l-a făcut așa cum a crezut el. ■

Encyclopædia Britannica ENCICLOPEDIA PENTRU ELEVII

CLASELE V-VIII

PROIECT EDITORIAL UNIC
PE PIAȚA ROMÂNEASCĂ
DE CARTE:

16 VOLUME,
PUBLICATE ÎN PERIOADA
2008-2010!

Enciclopedia nu se cumpără de la chișci

A APĂRUT

ENCICLOPEDIA PENTRU ELEVII
volumul 1, litera A

ENCYCLOPÆDIA

Britannica

CORINT JUNIOR

www.corintjunior.ro

Partener media

BRIT

2300
DE ARTICOLE
CU INFORMAȚII
DIN CELE MAI
VARIATE DOMENII

Exclusivitate

MAI 1944.

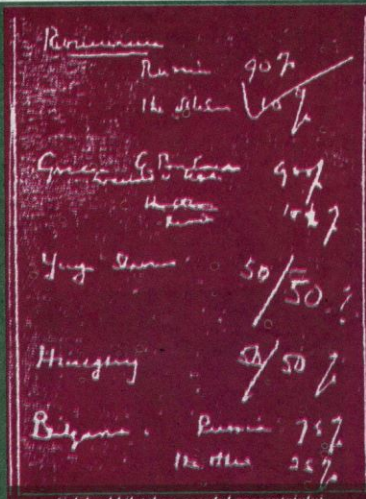
ROMÂNIA LA SCHIMB CU GRECIA

TATIANA A. POKIVAILOVA (Moscova)

În vara anului 1939, U.R.S.S. a dus tratative pe două fronturi: cu Germania lui Hitler și cu o delegație franco-engleză. Cele două tabere din prima fază a celui de Al Doilea Război Mondial, ce începea la 1 septembrie același an, căutau, fiecare, să atragă de partea lor pe sovietici. Hitler a acceptat pretențiile sovieticilor, în vreme ce anglo-francezii le-au refuzat. Așa s-a încheiat Pactul Ribbentrop-Molotov, cu consecințe nefaste asupra Poloniei, Țărilor Baltice și României, care a readus

U.R.S.S. la masa marilor puteri mondiale.

În vara anului 1941, U.R.S.S. intra în război, în urma atacului Germaniei și aliaților ei, între care și România. Contribuția la război avea să o impună ca

Celebrul bilețel cu acordul procentajului.

unul dintre marii câștigători ai conflagrației. Deja, în 1943, militarii americani știau că U.R.S.S.-ului nu i se mai putea opune vreun stat sau vreo coaliție de forțe (Magazin istoric, nr. 8/2004). La negocierile purtate pentru stabilirea configurației lumii după cel de Al Doilea Război Mondial, sovieticii și-au impus pretențiile.

A fost nevoie de alți 50 de ani și de nenumărate victime, pentru ca o parte a consecințelor nefaste ale Pactului să fie anulate. Altele au rămas și azi în vigoare.

Colaboratoarea noastră din Moscova, un nume cunoscut cititorilor revistei, ne prezintă noi documente din arhivele rusești despre negocierile purtate spre sfârșitul războiului privind sud-estul Europei.

După invadarea U.R.S.S. de către Germania, la 22 iunie 1941, relațiile între U.R.S.S., pe de o parte, și Marea Britanie și S.U.A., pe de alta, s-au modificat crucial. A fost creată coaliția antihitleristă, în cadrul căreia relațiile între membrii ei au cunoscut sinuozități impuse de evoluția războiului. În ziua de 9 octombrie 1944, la Kremlin, Winston Spencer Churchill și Iosif Vissarionovici Stalin își împărțeau sferile de influență în răsăritul Europei. Documentul (Magazin istoric, nr. 3/1990), scris în limba engleză chiar de fostul prim-ministru al Angliei, iar în rusă de interpret, conținea foarte explicit, în cifre, înțelegerea că Uniunea Sovietică obține 90% din putere în România, iar „ceilalți” 10%.

Biletelul murdar“ a făcut să curgă multă cerneală. El însuși are o istorie, ziua de 9 octombrie 1944 fiind doar finalul unor negocieri în trei, tema multor depeș diplomatice anterioare momentului. Ca în orice alianță cu respect de sine, Cei trei Mări au abordat deschis și în multe rânduri problema încheierii păcii. Viitoarea lume postbelică a fost împărțită înaintea Conferinței de la Ialta (4-11 februarie 1945), mult timp socotită a fi avut pe ordinea de zi subiectul atât de dureros pentru cei rămași în spatele Cortinei de fier. În cadrul acestor reuniuni în trei s-au creat adesea momente de tensiune și conflicte.

Ea începutul verii anului 1944 putem spune din nou că istoria a luat-o înaintea documentelor parafate în cancelarii. Washingtonul, Moscova și Londra lucrau temeinic la „biletelul murdar”. Se consultau ca între vechi camarazi cu privire la soarta unor spații, dar, să nu uităm, în contextul înaintării de nestăvilite a armatei sovietice. Cele trei cabinete se adaptau „condițiilor din teren”.

Arhiva de Politică Externă a Federației Ruse deține multe note diplomatice nerevelate de istoriografia celui de Al Doilea Război Mondial. Pe baza câtorva dintre ele putem afla care a fost „bucătăria” acordului de procentaj.

La 1 iulie 1944, A.N. Kapustin, însărcinat cu Afa-

ceri al U.R.S.S. în S.U.A. [Aleksandr Nikolaevici Kapustin a fost consilier la Ambasada U.R.S.S. în S.U.A. între anii 1943-1945], a înmănat lui Cordell Hull, secretar de Stat al S.U.A., o notă în care se arăta: „La 5 mai a.c., dl. Eden, într-o convorbire cu ambasadorul sovietic la Londra, F.T. Gusev, despre problemele românești și grecești, a afirmat că guvernul britanic consideră guvernul sovietic responsabil de problemele românești și că România se află în sfera de influență a U.R.S.S. Dl. Eden a declarat, de asemenea, că, la rândul său, guvernul britanic se consideră responsabil de problemele grecești și consideră Grecia în sfera sa de activitate. Cu această ocazie a exprimat guvernului sovietic dorința ca Anglia și U.R.S.S. să se ajute reciproc în această problemă.

Ca răspuns la declarația domnului Eden, F.T. Gusev,

din însărcinarea guvernului sovietic, a comunicat oral, la 18 mai a.c., domnului Eden că guvernul sovietic este în principiu de acord cu punctul de vedere exprimat de guvernul britanic, dar, înainte de a da un răspuns final la problema enunțată, guvernul sovietic ar dori să știe dacă guvernul S.U.A. a fost informat despre punctul de vedere al Marii Britanii, iar dacă a fost informat, are cumva obiecții la acest punct de vedere?

Deoarece, în ultimul său mesaj, din 19 iunie a.c., dl. Eden i-a transmis ambasadorului sovietic la Londra că, în ceea ce privește rolul responsabil al Uniunii Sovietice în problemele românești și rolul responsabil al Marii Britanii în problemele grecești, guvernul Statelor Unite, la fel ca și guvernul Marii Britanii – propunerea britanică trebuie să se refere doar la condițiile militare, iar guvernul Statelor Unite exprimă anumite îngrijorări în sensul ca acest plan să nu iasă din limitele actualelor circumstanțe și să nu ducă la separarea țărilor balcanice în sfere de influență – propune stabilirea unei perioade de tatonări de trei luni, după care această problemă trebuie să fie din nou analizată de cele trei guverne ale noastre”. După cum a demonstrat evoluția evenimentelor, la exact trei luni de la ziua apariției notei, I.V. Stalin și W. Churchill, în cadrul întâlnirii liderilor

Cei trei mari (Churchill, Truman și Stalin) la Potsdam, în 1945

U.R.S.S. și Marii Britanii de la Moscova, s-au înțeles asupra împărțirii sferelor de influență în Europa de Est.

În continuare, în document se sublinia: „Guvernul sovietic consideră necesară supunerea acestei probleme unei analize suplimentare. În acest sens, guvernul sovietic are în vedere să se clarifice dacă realizarea acestei propuneri va aduce ceva nou în situația deja creată. De asemenea, guvernul sovietic a informat guvernul britanic că el socotește indicat să se adreseze nemijlocit guvernului Statelor Unite pentru a cunoaște mai pe larg punctul său de vedere asupra chestiunii, întrucât până acum problema nu a constituit obiectul dezbaterilor sovieto-americane.

Guvernul sovietic ar fi recunoscut guvernului S.U.A. dacă i-ar comunica punctul său de vedere asupra acestei chestiuni.”

La 18 iulie 1944, A.N. Kapustin a transmis Comisariatului Poporului pentru Afaceri Externe o altă notă, conținând poziția Departamentului de Stat, făcută publică în declarația din 15 iulie 1944. Documentul următor explică atitudinea sovietică.

„Secretariatul lui Dekanozov [locuitor al comisariatului poporului pentru Afaceri Externe]

Primită de la Washington de la tov. Kapustin 18 VII.44

Notă

Secret

În nota sa din 1 iulie, Ambasada U.R.S.S. a trecut în revistă convorbirile care au avut loc la Londra cu privire la pozițiile guvernelor sovietic și britanic față de inițiativele asumate atât în chestiunile românești, cât

și în cele grecești. Ambasada transmite că guvernul sovietic și britanic consideră necesară supunerea acestei probleme unei analize suplimentare, ca urmare a declarației transmise de dl. Eden ambasadorului sovietic la Londra la 19 iulie, în care el a oferit noul proiect al înțelegerii, amintind că guvernul Statelor Unite ar fi de acord cu propunerea britanică, dacă aceasta nu va depăși limitele condițiilor existente și nu va duce la divizarea țărilor balcanice în sfere de influență. Dl. Eden a adăugat că acum s-a propus stabilirea unui termen de tatonări de trei luni, după care cele trei guverne vor dezbate din nou chestiunea.

Este adevărat că guvernul Statelor Unite s-a alăturat acordului privind stabilirea unui termen de tatonări cu durata de trei luni; acest acord a fost exprimat având în vedere considerente de strategie militară actuală. Pentru îndeplinirea acestui considerent neimportant acest guvern ar dori să facă publice temerile sale ca nu cumva acordul propus, conform tendințelor firești ale acestui tip de acorduri, să nu ducă la divizarea zonei Balcanilor în sfere de influență.

Având în vedere hotărârea Conferinței de la Moscova, nu ar fi de dorit ca acordurile provizorii să fie formulate în așa fel, încât să pară că se abat de la principiile adoptate de cele trei guverne cu privire la renunțarea definitivă la ideea sferelor de influență. Ca urmare, guvernul speră că nu va fi permisă proiecția nici unei măsuri care să afecteze eforturile îndreptate cu preponderanță în direcția colaborării între guvernele aliate și nu în aceea a unei acțiuni independente, deoarece orice acord cu privire la sfere de influență nu poate crea decât obstacole în constituirea și funcționarea eficientă a unui sistem mai cuprinzător de securitate generală, la care vor participa toate statele.

Se presupune că perioada de tatonări de trei luni va oferi guvernelor britanic și sovietic posibilitatea să decidă dacă acest acord este practic, nu numai raportat la condițiile militare, îndeosebi la cele referitoare la operațiunile militare ale forțelor lor, fără a influența în vreun fel drepturile și responsabilitățile pe care fiecare dintre cei trei aliați

principali le va exercita pe timpul perioadei de reconstrucție a păcii și, ulterior, cu referire la întreaga Europă.

În sfârșit, acest guvern propune ca acordul să nu dispună de vreo calitate directă sau indirectă care să afecteze interesele acestui guvern sau ale altor guverne unite cu cei trei aliați principali.

Departamentul de Stat, Washington, 15 iulie 1944. ■

Multe dintre acordurile din timpul războiului s-au modificat pe fondul înaintării trupelor sovietice în Europa

În românește de
Florentina DOLGHIN

Într-o poziție care nu îl avantajează defel, Monumentul eroilor de la Bartolomeu marchează traseul celor care, trecând prin Brașov, se îndreaptă astăzi fie spre Bran, fie spre Sibiu. Greu observabil în sine, povestea monumentului este cu siguranță și mai greu reperabilă în

memoria trecătorilor. Dacă totuși ar fi persoane care să poată oferi detalii, extrem de puțini ar putea furniza povestea reală a ceea ce s-a întâmplat, înainte și după ridicarea monumentului. Iată de ce am considerat motivată o incursiune într-un trecut dramatic, ironic și trist.

MONUMENTUL EROILOR DE LA BARTOLOMEU, BRAȘOV

BOGDAN-FLORIN POPOVICI

Monumentul de la Bartolomeu este dedicat evenimentelor din anul 1916, mai precis urmărilor unei confruntări între o unitate militară românească și una austro-ungară. Modul în care este reflectat momentul în istoriografie este uneori confuz și forțat.

Tranșeea morții

În noaptea de 14-15/27-28 august 1916, România a intrat în Primul Război Mondial, de partea Antantei, împotriva Puterilor Centrale. Peste două zile, trupele Armatei II române ajung la Brașov. Peste o lună, din motive strategice, ofensiva românească în Transilvania se oprește și urmează retragerea. Între 24-25 septembrie/7-8 octombrie 1916, se desfășoară bătălia Brașov-

vului. În fața ofensivei trupelor germano-austro-ungare, conduse de generalul Erich von Falkenhayn, trupele române se retrag pe crestele Carpaților. La 8 (după unele surse 10) octombrie, în zona Bartolomeu, în cursul luptelor desfășurate, a avut loc un incident soldat cu un număr mare de morți din partea armatei române.

Istoriografia este în general de acord asupra a ceea ce s-a întâmplat, dar prezentările variază în detalii și, uneori, interpretarea devine partizană. Ziarul brașovean de limbă română *Gazeta Transilvaniei* relatează evenimentul la cinci ani de la producerea lui: „A fost o luptă uriașă, în cursul căreia compania și jumătate din Regimentul 45 (Vlașca) își

cheltuiuse întreaga muniție. Inamicul, văzând rezistența îndârjită ce i se opune, era de credință că în fața sa se găsește o puternică ariergardă românească. În consecință, a concentrat puteri și mai multe și, după două zile de lupte, a forțat în noaptea spre 10 oct. (duminică) trecerea liniei ferate dincolo de gara Bartolomeu, pe care o apăra căpitănelul Cristescu Sava cu 1/2 companie, care a fost nevoit să se retragă în fața puhoiului inamic.

Prin retragerea aceasta subită în decursul nopții, aripa stângă a liniei de trăgători, care se afla înșirată de-a lungul liniei ferate dincoace de gara Bartolomeu, spre gara Brașov, a rămas descoperită și neavizată despre cele în-

tâmplante. Inamicul, care trecuse linia ferată folosindu-se de întunericul nopții, a strecurat două mitraliere în depozitul de mașini de la Bartolomeu, așezându-le într-un geam spre flancul stâng al liniei de trăgători, iar la spatele liniei de trăgători se furișaseră soldați germani înarmați cu grenade de mână. În zorile dimineții de 10 oct. compania românească s-a trezit deodată din flanc cu un foc ucigător de mitraliere. Mulți soldați au căzut morți în primele momente. Cei rămași în viață au început să se retragă spre oraș. Făcând însă câțiva pași înapoi, au fost întâmpinați cu grenade de mână. Din aproximativ 250 soldați, câți se găseau de-a lungul liniei ferate, n-a scăpat nici unul cu viață. Toți au fost uciși în mod barbar din flanc și de la spate. Actul acesta de cruzime, pe care-l recunoaște și inamicul în descrierea luptei de la Bartolomeu, a fost fără îndoială un act de război pentru lupta de 2 zile, pe care au susținut-o eroii români căzuți, și temerea

că adversarul, care i-a oprit timp de 2 zile înaintarea, se găsește în număr cu mult mai mare decât a fost de fapt. Imediat după luptă, un ofițer inamic a fotografiat linia de trăgători cu soldații români căzuți... De încheiere încă o constatare, făcută de inamic. La soldații căzuți în linia de trăgători, nu s-a găsit nici un cartuș. Dovadă că în lupta de 2 zile au tras toate gloanțele."

Autorul relatării pare a justifica virulența acțiunii inamicului, printr-o eroare de apreciere asupra puterii trupelor române; subliniază, de asemenea, o eroare a ofițerului român, care a lăsat un flanc neacoperit; și, în fine, subliniază barbaria cu care toți militarii prinși în ambuscadă au fost uciși, neluându-se nici un prizonier. Nu trebuie uitat, autorii masacrului erau soldați germani.

Paternitate disputată

De partea cealaltă, în ziarul brașovean de limbă maghiară *Brassoi lapok* a fost publicată

în perioada de după evenimente o relatare a unor ofițeri despre cele întâmplate la Bartolomeu. „Dimineața, la ora 5.55, când era încă întuneric, toate trupele din linia întâi, după rapoarte conglăsuitoare, au dat de dușman, care stătea pe înălțimile apusene de la oraș. Apropiindu-se pas cu pas de dușman, se constată că pozițiile românilor sunt des ocupate de infanterie și mitraliere. Românii încep numaidecât focul asupra avanposturilor noastre [...] Batalionul Petran (III/305) ocupă gara Bartolomeu, care era puternic asediată de dușman, după lupta înverșunată cu grenade de mână, luptă de baionete și mitraliere, cauzându-le românilor pierderi foarte grave. Aici acopereau aproximativ 250 de morți români locul de luptă. «Frontul morților» – în strămtorăa dintre Brașov și Bartolomeu! În această luptă a avut mare rol despărțământul de mitraliere al acestui batalion, care sta sub comanda sublocotenentului Cseh și a stegarului Bedő Géza (ofițerii despărțământului) de

Imagini de epocă ale „tranșeei morții” (și în p. 28)

mitr[aliere] sunt brașoveni, iară țara soldaților lui e Săcuimea). Cadavrele numeroase și mai mulți prizonieri români sunt dovezile despre munca aspră, dar de succes”.

Relatarea părții maghiare vorbește și ea despre rezistența îndârjită a românilor; autorul se arată și el impresionat de efectele devastatoare ale atacului asupra trupei românești, dar încearcă să le justifice prin logica războiului; și, mai presus de toate, subliniază faptul că cei care comandau unitatea de mitraliere autoare a masacrului era condusă de doi bravi etnici maghiari! De remarcat faptul că nu este clar dacă cei doi au avut vreun „merit” în apăsarea trăgaciului sau singura lor laudă era aceea de a fi patronat măcelul...

Există și o relatare a unui participant la lupte, din perspectivă germană. H. Wachner reproduce mărturia unui „locotenent prusac G.”: „în primele ore ale dimineții românii stăteau încă culcați într-un câmp de cartofi, înaintea terasamentului căii ferate, și au încercat să ne atace dinspre flanc, dar cum se lumina, se retrăgeau până la calea ferată. Acum am primit eu, în calitate de comandant de pluton, ordinul de a mă deplasa cu o trupă la hâmbarul feroviar și la canton, de unde puteam să-i prindem pe românii de la linia ferată. Am adus trupa în poziție și am deschis focul asupra companiei române înșirate

de-a lungul căii ferate. Din păcate, am avut după vreo 200 de trageri un blocaj, după care în dreapta mea, lângă canton, intră foarte curajos pe poziție o armă ungară trăgând și ea vreo bandă de mitralieră, dar este nevoită să-și schimbe poziția, din cauza focului intens din partea română și a atacului cu grenade de mână. Între timp, caporalul Strassburg, ochitorul meu, mi-a reparat blocarea armei și a tras din nou în lungul căii ferate, realizând un asemenea efect, încât acei puțini români rămași în viață au făcut semne de predare. Am pornit împreună cu ungurii și am găsit întreaga companie română înșirată într-o linie compactă, moartă lângă linia ferată, în afara celor 4 060 de soldați, pe care i-am luat prizonieri”.

Autorul german subliniază și el puternica opoziție a unităților românești; relatează, impresionat, și el, despre amploarea măcelului; își justifică, implicit, acțiunile prin situația de luptă; afirmă că au fost luați prizonieri și... își asumă acțiunea de decimare a inamicului.

O altă relatare este citată de C. Kirilescu și aparține unui

corespondent de război german, care se arată înfiorat de tragedie: „Compania moartă zace acum în țarina din marginea drumului. Om lângă om, stau acolo, așa cum au căzut în ziua luptei, sub focul năprasnic al mitralierelor, cu expresia celei mai grozave spaimă pe fețele lor galbene ca ceara și cu mâinile întinse, ca și cum ar fi vrut să se apere de năpasta ce-și întindea ghearele spre ei [...] Poate că chiar mâine se va pune în acest loc o cruce făcută din scândură, cu inscripția: «aci se odihnește o companie românească»”.

Acestea sunt relatările cele mai apropiate cronologic de eveniment. Ele prezintă o luptă violentă, în care armata română a rezistat cu încăpățănare, fapt care a amplificat riposta inamicului. Din partea română, s-a produs o eroare care a contribuit la tragicul deznodământ. Cât despre autorii efectivi ai acțiunii, există o neclaritate: sursele maghiare încearcă să își atribuie, dar nu tranșant, paternitatea acțiunii de la Bartolomeu; o sursă de limbă germană își asumă operațiunea; după război, prefectul județului și alte surse susțin că ar fi vorba despre un sas din Vulcan, de lângă Brașov.

Exceptând relatarea ziaristului român, din 1921, celelalte surse nu vădese însă, în opinia noastră, o premeditare a unui masacru de asemenea dimensiuni, instincte criminale de altă natură decât cele generate de situația de război.

Moral în altă parte, imoral la Bartolomeu

Relatări ulterioare asupra evenimentelor reiau, adaugă, acuză. Constantin Kirițescu scrie mai târziu, în perioada interbelică, despre „o companie din Regimentul 21 Tecuci” (sic!), cu 108 oameni, cu o mitralieră, înșirați pe o lungime de aproape 200 de metri. Nu a fost o greșeală tactică, ci „în focul luptei, absorbiți de ceea ce se petrecea în fața lor, oamenii nu băgară de seamă că stânga rămăsese descoperită, că nici o trupă amică nu-i mai apăra din această parte [...] Zgomotul luptei și întunericul ce se cobora spre seară (sic!) acoperiră toate preparativele dușmanului”. Autorii acțiunii sunt militari dintr-un „detașament german cu două mitraliere”. Autorul susține ideea unei încălcări a regulilor războiului: „E o mișelie a ucide o trupă înconjurată care, după toate legile războiului, trebuia făcută prizonieră.”

Prefectul județului Brașov cita, în 1921, altă relatare a unui militar german, care susținea că trupele ce au atacat Brașovul au fost germane. Peste câțiva ani, O. Șuluțiu, în reușita sa monografie despre Brașov (1938), susține și el că autorii măcelului au fost soldați germani.

Odată cu depărtarea în timp de eveniment, se dezvoltă legenda. Doi autori brașoveni afirmă, fără a preciza sursa, că un plutonier din această companie a însemnat pe o

Generalul Erich von Falkenhayn îi prezintă lui Friedrich Maria Albrecht Wilhelm Karl, Arhiduce și Prinț imperial al Austriei, Prinț regal al Ungariei și Boemiei, Duce de Teschen, comandantul suprem al armatei austro-ungare, situația frontului din Transilvania; fotografie realizată în toamna anului 1916, lângă Sibiu

tabacheră: „Călătorule, du-te și spune spartanilor că am murit aici, precum ordonasera legile lor.” Relativ recent, alt istoric brașovean reia și amplifică ideea unui masacru premeditat: „Luați prin surprindere și încercuiți, toți au fost uciși în mod barbar, din flanc și de la spate. S-a tras în răniți, în toți cei care mai mișcau o mână sau un picior. N-a fost cruțat nici un rănit, încălcându-se astfel cel mai elementar simț uman și toate uzanțele juridice de război. Această procedură nu este accidentală la agresorii germani și austro-ungari...” Și se continuă: „Sadismul dușmanului va vesti ceea ce avea să se petreacă în cei doi ani de ocupație în România sau peste ani crimele de la Ip, Trăsnea, Sârmas sau Moisei.”

Alt istoric brașovean reia: „N-a fost cruțat nici un rănit, încălcându-se astfel cel mai elementar simț uman și toate uzanțele juridice de război. S-a săvârșit o groaznică crimă de război”. Într-o altă carte,

despre eroi și monumente, alți autori întind degetul acuzator, identificând cu precizie: „Crima a fost săvârșită de mitralieri și grenadierii ai Brigăzii 200 Honvezi, comandată de colonelul «nagyjokai» Farkas Vincze care, atacând mișelește, din flancuri și de la spate, tranșeea română, au tras în toți acei infanteriști din Regimentul 24 «Tecuci», care mai mișcau o mână sau un picior!”

După părerea noastră, relatările istoriografice de genul celor prezentate mai sus

s-au dezvoltat într-o direcție neprofesionistă. Era, considerăm noi, firesc ca soldații români să opteze pentru a-și face datoria, a se retrage sau a se preda inamicului. Au decis să reziste și au luptat eroic pentru a-și îndeplini misiunea. Pe de altă parte, nu știm în ce măsură se poate pretinde inamicului să ia prizonieră o trupă care, după toate mărturiile, a rezistat cu îndârjire și a refuzat să se predea. La fel, e discutabil de ce doar la Bartolomeu este imoral să înconjori și să ataci din spate și flancuri o trupă inamică, în timp ce în orice alte bătălii aceasta ar fi o acțiune strategică lăudabilă. A fost o ciocnire între două trupe combatante, fiecare cu misiunea ei, și care, în împrejurările războiului, au ajuns într-un sever decalaj din punct de vedere al poziției și al tehnicii de luptă. Atribuirea acțiunii și unor atitudini etnice o considerăm eronată și exagerată. ■

(Va urma)

Pastila de cuvinte

Numele de metale sunt importante în limbă. Nu trebuie să surprindă faptul că ele, mai ales când sunt metale de bază, sunt moștenite în română din latină. Alături de cuvinte ca aur, argint, aramă, prezentate mai jos, pot fi menționate ca fiind în aceeași situație fier, plumb și... rugină! Dintre acestea, unele sunt transmise tuturor limbilor romanice (lat. *argentum*, *aurum*, *ferrum*).

AUR, ARGINT, ARAMĂ

Academician MARIUS SALA

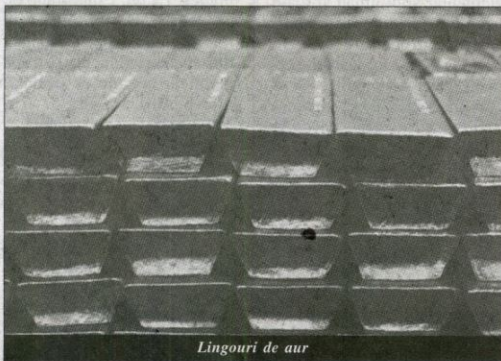
Argint este moștenit din lat. *argentum*, păstrat dintr-o rădăcină indo-europeană care însemna „strălucitor”. Din aceeași rădăcină provine și *Argus*, numele unui personaj mitologic cu o sută de ochi, dintre care cincizeci rămăneau mereu deschiși, strălucind. Încă în latină (deja de la Plaut) *argentum* avea și sensul de „monedă”; cuvântul s-a transmis tuturor limbilor romanice. În vechea spaniolă *argento* a fost înlocuit de *plata*, cuvânt moștenit și el din latină (provenit din *plattus*, neatestat, care avea sensul de „plat”). Adjectivul *plata* s-a substantivizat în secolul al X-lea și a căpătat

sensul de „placă, foaie metalică”. În Peninsula Iberică s-a specializat și mai mult, desemnând metalul numit în latină *argentum*. Astăzi *plata* înseamnă în spaniola americană „bani”.

De remarcat că *argint* apare și în *argint-viu*, cu sensul de „mercur”. Expresia, care există și în italiană, spaniolă și vechea franceză *argent-vif* (astăzi se spune *vif-argent*) își are originea îndepărtată în latina medievală a alchimistilor (este atestată însă și în latina clasică): *argentum vivum*. Datorită faptului că mercurul se caracterizează printr-o mișcare continuă, s-a spus *argint-viu* și despre un

copil foarte vioi. Chiar dacă în spaniolă *argento* „argint” este astăzi rar (a fost împrumutat ulterior din latină), urme ale existenței lui le avem în derivate ca *argentero* „argintar” și *argenteria* „argintărie”. Un astfel de derivat, *argentino*, de la începutul secolului al XVII-lea (1602), a fost folosit în titlul poemului *La Argentina* de Barco Centenera, de unde s-a dat numele Republicii *Argentina*. Nu este lipsit de interes și faptul că estuarul format la confluența fluviilor Parană și Uruguay, care separă Argentina de Uruguay, se numește *Rio de la Plata* „râu de argint”.

Aur este moștenit din lat. *aurum* „aur”, dar și „obiect de aur”, „culoarea aurului” și apoi „bogăție”. În latină era un cuvânt de origine indo-europeană, echivalent al gr. *khrysos* (*Chrystostomos* „gură de aur”). S-a transmis tuturor limbilor romanice (it., sp. *oro*, fr. *or*, ptg. *ouro*). De remarcat că în dialectele sud-dunărene nu s-a păstrat. Fenomenul a fost explicat de Sextil Pușcariu prin absența minelor de aur la sudul Dunării. În dialectele sud-dunărene, pentru denumirea metalului prețios au fost împrumutate cuvintele *amalamă* (aromână), *furiță* (meglenoromână), *zlato* (istro-

Lingouri de aur

română; se pare că în istro-română există și *aur*).

Cuvântul *aura* apare în primele texte românești (Codicele Voronețean). Datorită importanței metalului, *aur* există în comparații populare (*aurul e ochiul dracului*, un copil iubit e un *boț de aur*); în povești, căruțele sunt *ferocate în aur*, adică plătate cu aur. O paranteză pentru a arăta că (*a*) *fereca*, din lat. *fabricare*, „a lucra (mai ales în fier)”, este derivat de la *faber*, „fierar” păstrat în rom. *faur*.

Aur are mai multe sensuri figurate: cu aluzie la culoarea și luciul aurului (*luna revărsa tot aurul ei în odaia lui Eminescu*), cu aluzie la valoarea superioară a aurului (*secol de aur*; *inimă de aur*; *gură de aur*, epitet dat vestitului părinte al Bisericii Sf. Ioan, după gr. *Chrysostomos*, „gură de aur”). Semnalează și *aurul mâței* cu sensul de „mică”, în Transilvania. Din aceeași familie cu *aur* sunt: *aurifer*, *aureolă*, *aureomicină*, *eldorado*, „paradis”, împrumutate din fran-

ceză. În plus, numeroase derivate de felul lui *aurar*, (*a*) *auri*, *aurăreasă*, *aurărie*, (*a*) *inaura*, (*a*) *inauri*, (*a*) *întrauri* etc. Primele două pot fi moștenite din latină (*aurarius*, *aurire*), dar pot fi și creații pe teren românesc.

Aramă și *cupru* sunt sinonime, ele înseamnă „metal de culoare roșiatică, extrem de maleabil și foarte bun conductor electric”.

Aramă este termenul vechi, moștenit din latină. Există și în aromână. În latină era un derivat *aeramen* de la *aes*, care multă vreme era termenul ce însemna „aramă” și „bronz”. Vechiul cuvânt *aes* a fost înlocuit de derivatul *aeramen*, care s-a transmis mai multor limbi romanice (it. *arame*, fr. *airain*, sp. *alambre*). La baza cuvintelor romanice stă o formă neatestată (*aramen*, rezultată din asimilarea lui *ae* inițial). De precizat că în română există și expresia *a-și da arama pe față*, „a-și arăta adevăratul caracter (nerespectând conveniențele sociale, politețea)”. Expresia vine de la obiceiul vechi de a bate monede de aramă, suflate cu un strat de argint sau aur; prin folosire, începea să apară fondul de aramă, trădând calitatea proastă a monedei.

Cupru înseamnă același lucru și este tot un cuvânt latinesc, dar un împrumut târziu la noi (secolul al XIX-lea). În latină *cuprum* a înlocuit, la un moment dat, pe *aes* „aramă”; prima dată apare la Plinius cel Bătrân (secolul I). Termenul *cuprum* (*coprium*) vine în latină (*cyprum aes*, „bronz de Cipru”) de la numele grecesc *Kypros* al insulei Cipru, una dintre principalele surse de cupru ale Antichității.

Dintre limbile romanice numai franceza și spaniola au moștenit pe *coprium*, care a ajuns la *cuivre*, respectiv *cobre*. Toate celelalte limbi romanice l-au împrumutat, la fel ca româna, unde, repet, *cupru* este un împrumut din secolul al XIX-lea.

Tot împrumut este și *bronz*, luat din fr. *bronz*, împrumutat la rândul lui din it. *bronzo*, de origine obscură. În latina medievală există *aes brundisium* „aramă din Brindisi”, oraș și port la Marea Adriatică, în sud-estul Italiei, unde se foloseau obiecte de bronz, aliaj de cupru. Această posibilă etimologie întâmpină dificultăți de formă; de aceea s-a presupus că termenul latinesc medieval *brundium* ar avea legătură cu persanul *piring* „aramă”. Nu este exclus să fi intervenit o formă arabă neatestată (provenit din *burunz* (care poate fi presupusă pornind de la forma arabă atestată *fuluzz*); aceasta ar avea la bază forma persană *purung*). Este sigur că termenul persan a pătruns prin Italia septentrională (Veneția sau Genova), de unde cuvântul respectiv a intrat în limbile din Occident; așadar, vocabula *bronz* a venit în Europa din Orient în secolul al XIV-lea. ■

Eveniment

„Ziua internațională a monumentelor istorice” 18 aprilie a constituit un bun prilej pentru deschiderea, la Muzeul Național de Istorie a României, a unei interesante și originale expoziții, intitulată „Orașele României; sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului al XX-lea”. Rod al unei colaborări între muzeul gazdă și alte instituții similare, precum Muzeul Olteniei, Muzeul Municipiului București, Muzeul Național Filatelice, Complexul Muzeal Național Moldova și Muzeul Sportului, expoziția încearcă să facă o radiografie a orașului din Vechiul Regat în tot ce a avut el mai caracteristic și de valoare, de la edificiile publice, căi de comunicație și mijloace de transport, edificii de cult, cultură și învățământ până la monumente de for public, hoteluri, cazinouri, parcuri și alte locuri de petrecere a timpului liber.

ORAȘELE ROMÂNIEI LA MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE

Dr. MIOARA IONIȚĂ

Beneficiind de una dintre categoriile patrimoniale cele mai sugestive mă refer la cărțile poștale și fotografiile de epocă în privința rememorării în conștiința colectivității umane a patrimoniului urban încă existent sau deja dispărut, din cauza unei multitudini de factori distructivi, între care nu cei din urmă sunt dezinteresul și nepăsarea, expoziția deschisă la Muzeul Național ar trebui să trezească interesul și dragostea contemporanilor pentru universul urban în care s-au născut și trăiesc și pentru monumentele de arhitectură și de artă care-i sporesc frumusețea, dar și dorința de a le proteja.

Cu ajutorul imaginilor oferite prin intermediul categoriei de obiecte menționate, publicul vizitator a putut face comparații, paralele între înfățișarea și gradul de dezvoltare urbanistică de până la războiul pentru cucerirea independenței și aspectul modern, occidental, oferit de orașul românesc de după 1877-1878 și, mai ales, de după 1900. Căci aceasta este perioada în care au fost puse în aplicare planurile cadastrale, supravegheate sistemele de construcții și ordonate tramele stradale, s-au deschis bulevarde noi, au fost ridicate edificii pentru principalele instituții administrative, tăiate și amenajate parcuri și grădini publice, au fost create și dezvoltate căile și sistemele

de comunicație, dar s-a înlesnit și aprovizionarea cu apă potabilă a orașelor, sistemul de canalizare, s-au amenajat piețe pentru desfacerea civilizată și igienică a produselor alimentare, mai ales.

Cei care i-au călcat pragul s-au convins și de o altă calitate a expoziției, pentru că obiectele tridimensionale care o populează reușesc să te facă să simți atingerea trecutului, reînvie atmosfera unei epoci apuse, dar cu atât mai incitantă, aceea în care Capitala României era numită, pe bună dreptate, „Micul Paris”.

Nu voi trece în revistă toate piesele expuse, iar cine vrea să afle mai multe despre expoziție și despre tema abordată o poate face intrând în posesia frumosului catalog care o însoțește. Menționez totuși un singur „obiect”: șina pe care vagonetii transportau materialele folosite la construirea Palatului Poștelor, astăzi Muzeul Național de Istorie, însoțită de pavajul original, din anii 1895-1900 - lucrările s-au desfășurat sub conducerea arhitectului Alexandru Săvulescu -, descoperită în subsolul acestei clădiri.

Expoziția a putut fi vizitată la București timp de două luni, după care a plecat la Craiova și în alte orașe din țară. ■

Câmpulung Muscel

ORAȘELE ROMÂNIEI

Vedere generală din Roman

Strada Regală din Brașov

ORAȘELE ROMÂNIEI

Teatrul Național din Caracal

Poșta din Bârlad

ORAȘELE ROMÂNIEI

București, Bulevardul Academiei

ALBUM ISTORIC

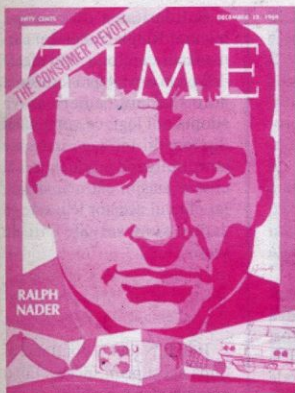

Primăria din Ploiești

ORAȘELE ROMÂNIEI

Defilare a cortegiului pompierilor din București

RALPH NADER AVOCATUL CONSUMATORILOR

Sediul General Motors și coperta revistei Time, care îl declara pe Ralph Nader unul dintre cei mai influenți 100 de americani ai secolului al XX-lea

EUGEN TOMAC

Născut într-o familie de emigranți libanezi, Nadra și Rose Nader, în anul 1934, în orașul Winsted, din statul Connecticut, Statele Unite ale Americii, Ralph Nader este cunoscut astăzi în toată lumea drept avocatul consumatorilor.

Aspirația de a deveni un astfel de apărător i-a venit încă din adolescență, când părinții, proprietari ai unui restaurant și ai unei brutării, preocupați de drepturile cetățeanului într-o societate democratică, organizau seminarii familiale pentru a-i învăța pe oameni să-și apere drepturile.

În anul 1951, Ralph Nader își începea studiile la Woodrow Wilson School of International Affairs, de la Princeton University,

iar în anul 1955 absolvea această instituție cu „Magna cum Laude”. Preocupat de domeniul politicilor guvernamentale din sectorul economic, Ralph Nader se înscrie la Facultatea de Drept a Universității Harvard. În timpul studiilor, Ralph Nader a devenit redactor al Revistei de Drept a Universității Harvard și, după ce a absolvit cu cele mai mari calificative, și-a deschis un mic cabinet de avocatură.

Tânărul avocat începe să fie tot mai preocupat de situația drepturilor cetățenești și promovează drepturile concețienilor, susținând că oamenii vor prețui țara lor atunci când vor simți că sunt protejați.

Începe prin a-și exprima public nemulțumirile față de abuzurile marilor corporații americane. În anul 1965,

Ralph Nader publică prima carte, *Lipsa de siguranță la orice viteză*. Prin această lucrare va lansa, practic, un

nou concept în societatea americană: protecția consumatorului. La scurt timp după apariția cărții, Nader s-a înfă-

Chevrolet Corvair

fișat în fața unui comitet senatorial pentru a susține noul concept despre protecția consumatorului, insistând asupra faptului că oamenii trebuie să beneficieze de produse care să le ofere siguranță. Printr-o singură întrebare reușește să șocheze societatea americană: „De ce mii de americani mor sau sunt răniți grav în accidente de mașină, când există posibilități tehnice pentru a face mașinile mai sigure?”

General Motors înfrânt

În carte, el prezenta drept studiu de caz mașina Chevrolet Corvair, produsă de către General Motors începând cu anul 1960. Acest autoturism avea un design revoluționar pentru acea perioadă, când americanii estimau calitatea unei mașini după lungimea și greutatea ei. Întrucât modelul era mai mic, a fost perceput de către populație drept o mașină sport. Producătorii însă nu au informat populația că mașina era una de dimensiuni mai mici, dar și de o capacitate cilindrică mai mică, adică nu avea aceeași mobilitate ca o mașină de dimensiuni mai mari. Din cauză că modelul a fost produs timp de trei ani cu mici defecțiuni, la viteza de 80 km/h roțile mașinii se blocau în unghi drept, iar la virajele luate scurt mașina își pierdea stabilitatea și riscul

producerii accidentelor era foarte ridicat.

Ralph Nader reușește să convingă Senatul că producătorii sunt conștienți că oferă un produs de calitate proastă, pentru că îl

pot produce la un preț mai mic, deși pune în pericol viața oamenilor.

Ralph Nader nu va deveni însă celebru doar pentru cartea sa și nici pentru faptul că a fost audiat de către o comisie a Senatului Statelor Unite, unde a susținut că cetățenii sunt umiliți de către marile corporații. Cum pledoaria sa a început să deranjeze industria auto, compania General Motors a angajat un detectiv particular, care căuta să-i însceneze diverse întâlniri compromițătoare. S-a încercat inclusiv construirea unei biografii plină de suspiciuni, prezentându-l ca pe un om ce duce o viață ușoară și dorește să se afirme atacând o companie precum General Motors. Toate aceste demersuri nu urmăreau decât un singur scop, acela de a-l face cât mai puțin credibil pe Nader în demersul său.

Nader a dezvăluit totul, creând o adevărată panică în rândul americanilor. General Motors a fost dat în judecată de către Nader, iar în timpul procesului reușește să demonstreze că compania americană a susținut întreaga campanie pentru defăimarea sa. Compania a fost obligată să-i plătească despăgubiri în valoare de 425.000 dolari.

Solidaritatea de care s-a bucurat Ralph Nader din partea americanilor a avut efecte devastatoare asupra industriei auto. Senatul american va adopta noi legi, ce vor zguduia din temelii întreaga industrie auto, obligând producătorii să creeze mașini cât mai sigure, iar efectul acestor legi este că astăzi sunt salvate mii de vieți.

Admirat și acuzat

Ralph Nader a continuat și după acest prim succes. Fiind convins de importanța societății civile într-o societate democratică, el va investi toate resursele sale în crearea de grupuri de lucru sau organizații guvernamentale, care să se ocupe de protecția consumatorului.

Adoptând metoda de lucru bazată pe „documentarea de intuiție”, Nader a petrecut următorii câțiva ani cercetând și investigând diverse scandaluri economice. Constatările lui Nader, făcute între anii 1966 și 1969, au condus la adoptarea unor noi și importante legi referitoare la protecția consumatorului.

În iunie 1968, Nader a format primul grup de inițiativă, alcătuit din șapte voluntari, studenți la Drept (inclusiv

Ralph Nader asistă la un experiment cu un airbag, în 1977 „Nader's Raiders”

Edward Cox, care se va căsători, mai târziu, cu fiica lui Richard Nixon, Tricia), focalizat pe urmărirea atentă a Comisiei Federale a Comerțului (FTC), responsabilă de protecția consumatorilor. Tânărul, dar agerul grup de inițiativă a catalogat Comisia ca fiind o „agenție greoaie chiar și pentru Washington, manipulată de către agenții economici și inaccesibilă pentru instituțiile de monitorizare și chiar pentru cetățean“.

Senatorul Abraham Ribicoff a apreciat raportul asupra FTC, lansat în 1969 de către tânăra echipă, menționând că este „fascinat de capacitatea echipei de a investiga atât de profund situația de la FTC și de a obține atât de multe informații“, fiind sigur că lumea îi invidiază pentru succesul lor, confirmat și de prezența extrem de numeroasă a reprezentanților mass-media la lansarea raportului. Documentul a

declanșat o restructurare a FTC, iar curând după aceea, Comisia a lansat o investigație majoră a practicilor din industria alimentară.

În 1969, Nader a devenit o personalitate cunoscută și admirată. Inspirați de succesul *Raportului FTC*, mii de studenți s-au alăturat muncii lui. Din acel moment, mai multe structuri guvernamentale au

fost anchetate și investigate de către echipa lui Nader, ajungându-se și la crearea unei echipe de reporteri de investigație, denumită „Nader's Raiders“ și formată din jurnaliști de la *Washington Post* și de la alte publicații. Mulți au început însă să îl acuze pe Nader că încearcă să își construiască un cult al personalității și să se facă cunoscut prin crearea unor asemenea grupuri.

Ce îi datorează americanii

Prin vara lui 1969, Nader a decis că e necesară crearea unei instituții permanente, care să promoveze brandul său de cetățean de acțiune. Nader a fondat prima asociație, Centrul pentru Studii Legislative. În 1970 a întemeiat alte trei grupuri de inițiativă socială. În final, Nader a înființat Grupul de Cercetare în Interesul Public, format din 13

Înapoi la munca voluntară

Elevii Liceului Economic și Administrativ, ai Colegiului tehnic „Anghel Saligny“ și ai Colegiului Național „Anastasescu“, din Roșiorii de Vede, își vor aminti cu siguranță multă vreme ziua de 8 mai a acestui an. S-au întâlnit cu trei deputați la Palatul Parlamentului, au fost invitați la reședința domnului Mark Taplin, adjunctul șefului misiunii diplomatice a Statelor Unite ale Americii la București, și apoi au fost primiți de președintele României, domnul Traian Bănescu. A fost ziua când și-au prezentat realizările obținute în cadrul proiectului Tinerii responsabili civic de astăzi, garanția democrației de mâine, lansat de Asociația Forumul Tinerilor și care a fost finanțat de Ambasada S.U.A., prin programul Democracy Grants.

Scopul acestui program a fost să-i încurajeze pe tineri să participe la procesul de luare a deciziilor, să se implice în dezbaterile și soluționarea problemelor specifice lor și comunității din care fac parte. În cadrul proiectului, participanții au urmat cursuri având ca temă instituțiile democratice, procesul electoral, rolul societății civile, drepturile tinerilor, scrierea unor proiecte, noțiuni de bază despre managementul unui proiect.

Tinerii, sub coordonarea unor cadre didactice, au inițiat proiecte care să răspundă nevoilor lor sau ale comunității din care fac parte: soluționarea violenței din școli, ecologizarea malurilor râului Vede, redactarea unui *newsletter* (buletin informativ) și înființarea unui post de radio pentru elevi, soluționarea problemei câinilor comunitari. Coordonator general al proiectului a fost Lidia Stoichici, iar la nivel

avocați, fiecare angajându-se în desfășurarea unor proiecte.

Ralph Nader a candidat la postul de președinte al Statelor Unite de cinci ori (în 1992, 1996, 2000, 2004 și 2008). În 1996 și 2000, el a fost nominalizat de Partidul Verde; în 2004, a candidat ca independent, dar a fost de asemenea susținut de către Partidul Reformei.

„Fiecare simte obligația să deschidă drumuri noi, să ofere oamenilor un mai bun acces la vot, să le dea o șansă candidaților independenți și de la alte partide. Nesupunerea este mama progresului”, spunea Ralph Nader. Intrarea sa în cursă a adus pe agendă un set de idei politice noi.

Ralph Nader consideră că marile corporații dețin prea multă putere, că se cheltuie prea mult pentru armată și nu se fac destule pentru protecția mediului. Suporterii săi afirmă că numeroase idei ale lui Nader au fost preluate

Președintele Richard Nixon cu soția, în centrul imaginii, având în dreapta pe fiica sa Julie, căsătorită cu David, fiul fostului președinte Eisenhower, iar în stânga pe cealaltă fiică, Tricia, și celălalt ginere, Edward Cox

treptat de candidații marilor partide.

Mulți americani cred că momentul cel mai semnificativ al carierei lui Ralph Nader a fost cursa prezidențială din 2000. Atunci, susțin democrației, Nader a luat din voturile pe care în mod normal le-ar fi câștigat Al Gore, iar astăzi George Bush a ajuns președinte.

Ralph Nader a fost desemnat de către revista *Time* drept unul dintre cei mai influenți 100 de americani ai secolului al XX-lea.

De peste patru decenii, el a pledat pentru problemele a milioane de cetățeni, în mai mult de 100 de interpellări publice. Eforturile sale au ajutat la crearea unui cadru de dispoziții legale, care au îmbunătățit calitatea vieții pentru două generații de americani. Lui i se datorează înființarea Administrației de Securitate și Siguranță (OSHA), Agenției de Protecție a Mediului (APM), Comisiei de securitate a produselor de consum, precum și Actului de apă potabilă.

Americanii îi datorează lui Ralph Nader faptul că au autoturisme mai sigure, că mănâncă alimente mai sănătoase, că respiră un aer mai curat, că beau apă mai curată și că lucrează în medii mai sigure. ■

locală Cătălina Manea (Colegiul tehnic „Anghel Saligny”), Angela Munteanu (Liceul Economic și Administrativ), Mădălina Marinescu, Alexandra Sanda și Anca Pătrășcan (Colegiul Național „Anastasescu”).

În cursul primirii la reședința diplomatului american, participanții la proiect au putut înfățișa celor prezenți rezultatele concrete ale eforturilor lor, sub forma unor convingătoare prezentări orale însoțite de proiecții video.

Tot cu acel prilej, domnul Mark Taplin a răspuns unei întrebări puse de revista *Magazin istoric*.

– Există în Statele Unite ale Americii o tradiție istorică de stimulare a participării cetățenilor la astfel de proiecte comunitare, cum sunt și cele prezentate azi de tinerii din Roșiorii de Vede?

– A fost, probabil, norocul nostru că primii coloniști care s-au stabilit în America au fost

siliți, de condițiile vitrege pe care le-au înfruntat, să dezvolte un spirit puternic de într-ajutorare. Obligați să facă totul în comun pentru a putea supraviețui, au transmis mai departe această tradiție.

Dar dați-mi voie să vă spun că există și alte țări, și vă pot spune că și România se numără printre acestea, în care, la nivelul satului sau al micilor orașe, au existat asemenea tradiții. Poate că ele nu au fost identice cu cele americane, dar au existat. În perioada regimului comunist aceste tradiții au fost distorsionate. Munca voluntară a rămas așa doar cu numele, fiind de fapt impusă cu forța. Ideea contribuției voluntare la soluționarea unor probleme ale comunității a fost astfel discreditată.

Cred că acum asistăm la o perioadă în care tradiția voluntariatului, în sensul în care el există în S.U.A. și în Europa Occidentală, reînvie și se va dezvolta. Este o perioadă de recuperare a tradiției. ■

D.M.

REUNIUNE DESPRE ARMATA ROȘIE

CLIO
ANUNȚĂ

În zilele de 26-27 februarie 2008, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului a fost gazda Conferinței științifice „Uniunea Sovietică și instrumentul ei militar: Armata Roșie”, organizată de Centrul de Studii Ruse și Sovietice. În prima zi, E.S. Domnul Aleksandr Ciurilin, Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Federației Ruse în România, a prezentat – în fața unei asistențe numeroase, alcătuită din istorici, cercetători științifici, cadre didactice, studenți, diplomați români, precum și reprezentanți ai mass-media – comunicarea 90 de ani de la crearea Armatei Roșii. Au fost evocate principalele momente din istoria fostei Armate Roșii, paginile dramatice ale celui de Al Doilea Război Mondial. Ambasadorul Rusiei a menționat colaborarea de arme româno-sovietică în luptele pentru eliberarea părții de nord-vest a României de sub ocupația fascistă, precum și a Ungariei și Cehoslovaciei și, în context, necesitatea ieșirii de sub imperiul miturilor, vechi sau noi, în tratarea diferitelor aspecte ale istoriei.

VASILE BUGA

Academicianul Florin Constantiniu a atras atenția un document necunoscut cercetătorilor români, publicat recent în Federația Rusă, consacrat planurilor de campanie ale Armatei Roșii împotriva României, în anul 1919. La rândul lor, tinerii istorici Alexandru Ștefănescu și Simion Gheorghiu s-au referit la acțiunile Armatei I de Cavalerie – forța de șoc a Armatei Roșii – și, respectiv, la un document militar consacrat pregătirilor unui eventual atac al U.R.S.S. împotriva României, în vara anului 1940. Dr. Alexandru Varona a înfățișat o serie de manifestări ale terorii roșii și terorii albe în confruntarea sângeroasă din timpul războiului civil, iar Mioara Nanu Porojan a prezentat destinul dramatic al mareșalului Mihail Tuhacevski, una dintre miile de victime ale represiunii staliniste, din anii 1937-1938.

Asistența a urmărit cu interes comunicările prezentate de istoricii militari col.dr. Petre Otu și prof.univ.dr. Alesandru Duțu, despre impactul revoluțiilor din februarie și octombrie 1917 asupra frontului românesc și, respectiv, relațiile militare româno-sovietice în anii 1944-1947. O calitate a celor două comunicări, remarcată de asistență, a fost obiectivitatea cu care cei doi conferențieri au abordat raporturile militare româno-ruse/sovietice. Pe lângă impactul negativ al revoluției ruse asupra situației frontului românesc în Primul Război Mondial, col.dr.

Petre Otu a scos în evidență și colaborarea de arme româno-rusă în bătălia de la Mărăști, Mărășești și Oituz, unde pierderile suferite de armata rusă au fost comparabile cu cele ale armatei române.

La rândul său, prof.univ.dr. Alesandru Duțu a evocat abuzurile și tratamentul nedrept aplicate trupelor române după proclamația din 23 august 1944 a regelui Mihai I al României privind ieșirea României din război și alăturarea acesteia coaliției antihitleriste, dezarmarea și trimiterea a aproape 140.000 de ostași români în lagărele de prizonieri din Uniunea Sovietică, regimul de ocupație instituit de aceasta în România. În spiritul respectării adevărului istoric, Alesandru Duțu a subliniat necesitatea recunoașterii contribuției Armatei Sovietice și a pierderilor suferite de aceasta în luptele pentru eliberarea României.

Participanții la discuțiile care au urmat comunicărilor au remarcat meritul raporturilor de a aduce informații și documente noi, tratate într-un spirit științific. Așa cum sublinia acad. Florin Constantiniu, conferința a reprezentat „un progres în cunoașterea istoriei Uniunii Sovietice, precum și a raporturilor româno-ruse și româno-sovietice”. Atmosfera destinsă, proprie unei dezbateri științifice, a fost favorizată și de sprijinul oferit acesteia de prof.dr. Radu Ciuceanu, directorul Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului. ■

CLIO
ANUNȚĂ

PREȚUIREA TRADIȚIEI, LA BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI

Primul sentiment pe care îl ai, atunci când răsfoiești elegantul volum al profesorului Nicolae Șt. Noica, *Lucrări publice din vremea lui Carol I*, este acela că niciodată nu ai realizat faptul că în București aproape toate clădirile importante și cu valoare de patrimoniu istoric, pe care le admiri când treci pe lângă ele – uneori în contrast cu oribilitățile înălțate cu frenezie mai ales după 1990 – sunt ctitorii din vremea înălțului rege al României.

Iată o listă a construcțiilor din Capitală, pentru care domnul Noica a găsit și publicat în această carte – apărută cu o prefață semnată de acad. Mugur Isărescu, guvernatorul Băncii Naționale a României, într-o ediție îngrijită de Stelian Țurlea, la Editura Cadmos, în colaborare cu Asociația Cultura – Actele de fundare sau medaliile inaugurării: Ateneul Român, Banca Națională a României, Palatul de Justiție, Palatul Casei de Economii și Consumației, Ministerul Agriculturii, Comerțului și Domeniilor, Palatul Camerei de Comerț (azi Biblioteca Națională), Palatul Ministerului Lucrărilor Publice (azi sediul Primăriei Capitalei), Institutul de Geologie (azi Muzeul Național de Geologie), Muzeul Național (azi Muzeul Țăranului Român), Palatul Universității București, Școala Națională de Poduri și Șosele, Școala de Arte și Meserii, Școala Superioară de Medicină Veterinară, Colegiul Național „Gheorghe Lazăr”, Biserica Domnița Bălașa. Acestora li se adaugă alte multe importante ctitorii din țară. Este poate cea mai sintetică și elocventă imagine a ceea ce a însemnat în istoria României domnia de aproape jumătate de secol a lui Carol I.

Probabil că suveranul gândea la fel cu Alexandru Vlahuță, contemporanul său de altfel, la fel ca o întreagă generație care a făcut România Mare, care scria: „Gândul acesta, că ceea ce faci este definitiv făcut, că opera, scăpată din mâinile tale, se duce de-a lungul veacurilor și umple lumea de răsunetul vieții și bătăilor inimii tale, are ceva din solemnitatea și fiorul judecării supreme a Sfintei Scripturi”. Era o altă lume, erau alți oameni, care creșteau cu ideea

că au o datorie față de țară, nu numai țara față de ei, că trebuie să lase ceva în urma lor.

Pe lângă eleganța grafică a realizării tipografice, volumul acesta are și marele merit că ne readuce în fața ochilor, într-o formă materială foarte concretă, această lume, ca un îndemn de a ne rușina o clipă de ticăloșia vremurilor pe care le trăim.

Lansarea volumului a avut loc în luna mai, la Banca Națională a României, o instituție care și-a făcut un cult din păstrarea moștenirii istorice a românilor. Pe lângă prefața de care aminteam, volumul are și un *Argument* al autorului, din care reproducem un pasaj: „Cercetarea documentelor din arhive și biblioteci scoate în evidență profesionalismul, seriozitatea și responsabilitatea cu care înaintașii noștri au înțeles să realizeze construcțiile trainice și sigure cu care astăzi ne mândrim. Dar și preocuparea lor de a ne transmite, peste decenii, elementele *cărții tehnice* de la proiect până la certificarea calității execuției și justificarea

cheltuielilor financiare. Această cercetare poate constitui o lecție pe care generația tânără ar trebui să o învețe. Ar putea înțelege astfel că așa cum spunea inginerul Emil Prager «cultura reprezintă cunoștințele acumulate prin instrucție și știință, aplicate practic într-un anumit moment».”

Păcat că profesorul Nicolae Noica nu ține un curs de profil la Facultatea de Istorie din București, unde ar putea să predea unor studenți deja pasionați de istorie și elementele tehnice care să le permită să abordeze, în cunoștință de cauză, istoria arhitecturii și a construcțiilor. ■

Actul de fundare a Catedralei
din Constanța

Dorin MATEI

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

1908

GEORGETA FILITTI

Gândul la vacanță stăpânește mintea multor români. În același timp, în lume se petrec lucruri memorabile. Revoluția Junilor turci, declanșată la Salonic, acutizează conflictele multietnice din zonă. Macedo-românii sunt activi atât acolo, cât și la București. În Transilvania procesul de maghiarizare prin școală e în plină desfășurare, iar activitatea „Astrei” e sistematic obstrucționată. Disputele politice din țară rămân mai mult retorice. Presa discută chestiunea evreiască, situația ȝiganilor, dar și manifestările culturale și potențialul economic al țării. Un adevărat bombardament informațional face ca românii să fie la curent cu bârfe, curiozități, obiceiuri din lumea întreagă.

Iulie, luna lui Cuptor, cu arșița ei ucigătoare, îndeamnă lumea românească să plece în vacanță. De la Curtea regală până la modestul impiegat de la Regia Monopolurilor Statului toți caută răcoarea și aerul curat. Cei mai grăbiți par bucureștenii. Miniștrii își iau concedii de 35-45 de zile și cei mai mulți pleacă în străinătate. Orașenii mai modești aleg Valea Prahovei și ziarele sunt pline de critici privind aglomerația, chiriile exagerate și lipsa de confort a pensiunilor, restaurantelor, a localurilor de tot felul din acest spațiu. În plus, trenurile

„de plăcere”, pline de ploșnițe, unde lumea stă clăie peste grămadă, întârzie în mod obișnuit o oră până la Sinaia.

Cu gândul la vacanță românii trebuie să ia totuși aminte la ce se întâmplă în Balcani. Reacția multora e una umorală și face să curgă destulă cerneală în presă. Mișcarea Junilor turci de modernizare a Imperiului Otoman în sens occidental (o încercare asemănătoare făcuse și generația de la 1840 a cunoscuților *allafranga effendi* oameni de modă franceză) se acutizează chiar în această lună, având ca centru al opera-

1908

*Mișcarea Junilor turci
a stârnit interesul românilor*

*În vremea cât a fost ministrul Apărării,
Alexandru Averescu a aprobat
și cântecele ostașilor*

țiunilor orașul Salonic. Sub numele generic de „problema macedoneană”, toată Europa, inclusiv Rusia, urmărea cu interes partizan desfășurarea evenimentelor. Greci, bulgari, sârbi, macedo-români toți își cereau drepturi politice și confesionale. Pentru opinia publică revoluția în emergență avea și o notă de curiozitate. *Daily Telegraph* publicase un interviu cu sultanul, acuzat de cheltuieli nemăsurate. Când a vrut un pian, i s-a spus că se vând doar la duzină, la fel automobilele; cât privește bicicleta, i s-au cumpărat 100. Când s-a interesat de fotografie, i s-au cumpărat substanțe pentru dezvoltare de 250.000 franci, deși o zecime din sumă ar fi fost suficientă. Abia în pragul prăbușirii Tronului sultanul mărturisea că a aflat de „cârdășia” negustorilor cu ministrii săi...

La București funcționa societatea macedo-română condusă de dr. Leonte. Activitatea ei însemna uneori confruntări de stradă soldate cu morți și răniți. Marafet pașa, un politician reformator din Constantinopol, vizitează București, însoțit de cele cinci neveste. Una dintre ele, complet emancipată, apare în fața ziariștilor fără vâl, coafată de un maestru francez, și discută fără complexe intențiile reformatoare ale bărbatilor otomani.

Parte dintre oamenii politici români rămân circumspecți. Între ei, P.P. Carp. El îi mânia atât pe liberali, cât și pe conservatorii democrați ai lui Take Ionescu când declară că românii macedoneni vor să trăiască în liniște în locurile lor (după ce, în 1905, o iradea a sultanului le recunoscuse, între altele, dreptul de a avea școli și a ține slujba în limba lor, *Magazin istoric*, nr. 5/2005), în vreme ce restul naționalităților conlocuitoare caută să-și împartă țara. Oponenții săi socoteau că o jumătate de milion

de români nu se puteau mulțumi doar cu atât. Bandele înarmate care le călcau casele, asasi-natele frecvente, atât în Macedonia cât și în România, unde se refugiaseră, atentatul împotriva lui Osman pașa la Monastir, revolta ofițerilor și trimiterea a 32.000 de soldați din Asia Mică pentru potolirea spiritelor dovedeau, pe bună dreptate, că viața liniștită era deocamdată o himeră în Balcani.

Nici la hotarele de apus lucrurile nu erau mai așezate. Aflat în vizită oficială în Imperiul Austro-Ungar, bătrânul și suferindul prim-ministru liberal D.A. Sturdza încerca să pregătească cu omologul său maghiar reluarea dialogului privind încheierea convenției comerciale bilaterale. Între timp, în Transilvania legile școlare propuse de ministrul Apponyi se aplicau păgubiților pentru români. Era de ajuns ca 20 de familii dintr-un sat să ceară întemeierea unei școli pentru ca aceasta să fie susținută de stat. Maghiarizarea venea astfel de la sine. În același timp societatea „Astra”, una dintre formele admirabile de coagulare a energiilor românești în Ardeal, era acuzată de militantism politic când voise să organizeze o procesiune la centenarul nașterii lui Simion Bărnuțiu.

Revenind la realitățile din Regat, pe fondul confruntărilor între liberali și conservatori, problemele sociale și naționale se discută argumentat în presă, cluburi, cafenele. Barbu Știrbei, liberal și membru în Consiliul superior al agriculturii, publică un memoriu cu privire la eterna chestiune țărănească. El sugera ca statul să-și constituie noi domenii cumpărând, „prin bună înțelegere”, un sfert din marile proprietăți și apoi să le vândă țăranilor cu un preț reprezentând de 25 de ori valoarea chiriei

Ghiță Dimitriu și Virginia, cu copiii lor
la cumpărarea casei
din str. Știrbei Vodă nr. 178, în anul 1908

Proba de tir cu arcul la Olimpiada
de la Londra, din vara anului 1908

1908

lor. În felul acesta se anula obligativitatea pentru marii proprietari de a încheia contracte de exploatarea pământului cu locuitorii. Memoriul e atacat de conservatori, concomitent cu administrația locală liberală. Dorind cu orice preț să aibă numai funcționari tineri, guvernul D.A. Sturdza schimbă prefectii în neștire: un avocat proaspăt încetățenit, fără a cunoaște legile țării, obiceiurile ori nevoile locale ajunge prefect la Olt. În schimb, în Ilfov rămăsese în activitate din 1866 subprefectul Ionescu, cu „pile”. Critica se împletește cu discreditația și zvonul răuvoitor. P.P. Carp anunță (fals) un accident grav de mașină întâmplat lui Take Ionescu în Scoția. Liberalii adaugă și ei că prin aceasta avocatul anglofil speră să stârnească mila publicului și să dobândească voturi în plus.

În chestiunea evreiască liberalii declarau căm cinici că românii n-au nici o vină dacă îi întâlnesc pretutindeni. Conservatorii, mai realiști, constată că lipsa noastră de educație ne face deficitari la unele profesii, încât prezența evreimii în viața economică e necesară.

Și despre țigani se discuta în vara lui 1908 destul de mult. Un ziarist amintește că aceștia sunt atestați documentar pe pământul românesc din secolul al XIV-lea. Din 1843 încep să fie eliberați din robie, iar la 1900 viețuiau în comunități astfel: spoitori, ursari, vătrași (servitori), zidari și lăieși (hoți). Ca mai totdeauna percepția realităților românești în străinătate era grav deformată. Aceiași ziarist vede că în *Larousse* la limba țiganilor e trecut dialogul: „— Mititico, mititico, vino-ncoace!” „— Ba nu, ba nu, n-am ce face!”

Vacanța înseamnă nu numai plecarea la băi, ci și îndreptarea atenției spre muzee, excursii

de caracter științific, creație artistică, aprecierea bogățiilor țării și gestionarea lor sau participarea la congrese internaționale. La București funcționa, prin grija luminată a lui Grigore Ștefănescu, Muzeul de geologie și paleontologie. Bazele sale le pusese, pe la 1847, italianul Fereratti din Torino. În 1881 fusese creat Biroul geologic în vederea întocmirii hărții geologice a României, dar în 1889, fără motiv, a fost scos din buget. Directorul muzeului nu s-a descurajat și a continuat, după cercetări fructuoase în județele Ilfov, Vlașca, Buzău și Vâlcea, să redacteze această hartă. În 1906 publicase 49 de planșe. Și muzeul național condus de Grigore Tocilescu se confruntă cu instabilitatea administrativă. Colecțiile se formau anevoie, campaniile arheologice se făceau cu bani puțini, iar critica demolatoare a lui N. Iorga nu era de natură să consolideze statutul de arheolog al lui Gr. Tocilescu. Excursiile organizate de acesta în Dobrogea (în primul rând la Adam Clissi) rămân însă în memoria studenților, instructorilor și profesorilor vremii.

Generalul Alexandru Averescu, ministrul Armatei, aprobă duzina de cântece pentru trupă pregătită de Juarez Movilă: *Imnul regal, La război, Hora Unirii, Răvașul flăcăilor din Regimentul 26 Rovine către regele Carol, Moarte vitejească, Hora roșiorilor, Cântec ostășesc, Marșul vânătorilor, Bravi ostași, Adio, patrie!, Lelea vitează, Deșteaptă-te, române!*

Sentimentul patriotic e întreținut prin referirile frecvente în presă, conferințe, publicații diverse la unele bogății recunoscută ale țării. Așa, în România existau 60 de zăcămintă de sare. În 1907 producția fusese de 129.288.798 kg (din care 42.935.000 kg merseseră la export). Petrolul, care situa deja România printre

1908

Stradă principală din Moscova, 1908

Gabriele d'Annunzio

primii producători mondiali, putea fi aflat la simpla săpare a temeliei unei case, cum se întâmplase lângă Caransebeș. Singura problemă era poluarea fântânilor locale... Un semnal de alarmă tras mereu în zadar privea exploatarea fără socoteală a pădurilor. Un specialist declara că în 10-15 ani nu va mai fi nimic de exploatat. Și totuși...

Implicarea românilor în susținerea unui congres internațional (cel al industriilor frigorifice, Paris) atestă o practică perpetuă: intervenția nespecialiștilor. Grupul național român chemat să argumenteze beneficiile acestei industrii era format, între alții, din Costin Petrescu (pictor), Danielopol (avocat), A.D. Xenopol (istoric), G. Juvara (director de ziar). Poate doar Dimitrie Seceleanu, mare proprietar agricol cu o uimitoare experiență în Bărăgan (inclusiv de aducere, stocare și răcire a apei) era la locul lui în această echipă.

Curiozități de pretutindeni, experiențe, sfaturi stârnesc uimirea, îmbogățesc spiritul, dar provoacă și un copios amuzament.

Un fost boxeur american înființează un sanatoriu pentru politicieni cu o „cură violentă”: pacientul se scula la 5 dimineața, bea mai multe pahare de apă caldă, mărșăluia 8 km, făcea un duș rece și apoi lua un mic dejun frugal. După o jumătate de oră de odihnă se putea duce la minister ori la Congres, după caz, să lucreze. În program intra, obligatoriu, și o partidă de 5 minute de box cu patronul acestui sanatoriu.

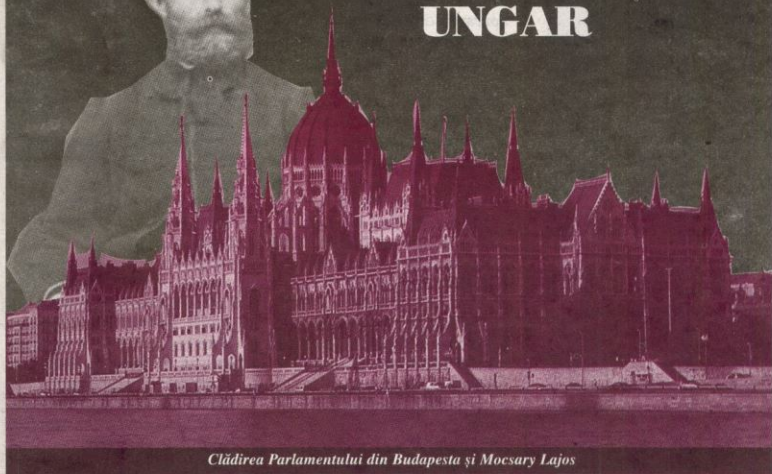
Tot americanii oferă o statistică năucitoare, depășită din păcate ulterior și de alte popoare: ei consumau câte 60 de pastile de medicamente anual de persoană; principalul centru de producție era orașul Detroit.

O prezentare a pușcăriilor europene poate da fiori și concluzia e unanimă: șederea vreme de câțiva ani în asemenea loc ducea negreșit la nebunie. În Italia asasinii erau ținuti în izolare totală, cea mai mică înlesnire fiindu-le refuzată: înlocuirea saboților cu ghete ori a lingurii de lemn cu una de metal. Regulamentul de funcționare data din 1702 și era opera unui papă. Olandezii păreau mai îngăduitori; după șase ani de izolare condamnatul putea munci remunerat într-o colectivitate, dar în liniște completă. Își putea cumpăra cărți de rugăciune și asculta de trei ori pe zi cu ușa celei deschise predica rostită (protestantă ori catolică, la alegere) a preoților închisorii.

Din Extremul Orient vine vestea apariției primului ziar chinezesc pentru femei, *Unpao*. Tot acolo locuitorii practicau, încă din secolul al VII-lea, amprenta digitală. Cum acest mijloc de legitimare avea tot mai mulți susținători, se recomanda utilizarea degetului mare de la mâna stângă, întrucât era mai puțin folosit și avea amprenta conturată mai bine.

Gabriele d'Annunzio, poetul răsfățat al Italiei, continuă să-și fabrice gloria prin cărtulia lui Marinetti *Zeii se duc*. D'Annunzio rămâne. Locuia acum într-un sătuc din Toscana și duminica, îmbrăcat în alb și suit în șa pe un cal de aceeași culoare, asista la concertele orchestrei municipale din vecinătate. Tărâni din preajmă constatau hătri că „poetul își probează monumentul ecvestru”. După aceea se ducea să se scalde gol în mare la Viareggio, de unde îl culegea iubita lui, înfășurându-l într-o mantie purpurie. Mai inventase ceva autorul romanului *Forse che si, forse che no* (Poate că da, poate că nu): publicase o scrisoare anonimă în care își denunța un plagiat imaginar... ■

„CORBUL ALB” DIN PARLAMENTUL UNGAR

Clădirea Parlamentului din Budapesta și Mocsary Lajos

ȘTEFANIA MIHĂILESCU

Sustinător activ al drepturilor naționale, Mocsary Lajos a încercat să reformeze mai ales clasa politică ungară. Dar, după cum era de așteptat în acele vremuri, de cele mai multe ori a fost tratat ca un trădător de conaționali și apreciat doar de reprezentanții celorlalte naționalități din Ungaria. Să-i urmărim, în continuarea articolului apărut în numărul anterior, destinul politic.

Consecvent cu principiile sale, Mocsary a respins și cel de al doilea proiect de lege școlară, elaborat de același Trefort, în martie 1883, prin care se impunea studierea obligatorie a limbii și literaturii maghiare în școlile medii confesionale. La întrunirea Partidului Independentist, în toamna anului 1884, dezavuat de majoritatea membrilor, Mocsary s-a văzut silit să-și dea demisia din funcția de președinte. A fost înlocuit de Iranyi Daniel, moment ce a marcat victoria orientării șovine în sânul partidului, care s-a și numit, începând de

atunci, Partidul Independentist-Paşoptist.

În pofida celor întâmplare, Mocsary a rămas simplu membru, continuând, cu aceeași perseverență, să dezaprobe noile măsuri guvernamentale de maghiarizare forțată. Într-un amplu pamflet, intitulat *A közművelődési egyletek és a nemzetiségi kérdés* (Asociațiunile culturale și problema națională), apărut la Budapesta, în 1886, sub pseudonimul X.Y., Mocsary dezvăluia motivul pentru care cercurile guvernamentale sprijineau asociațiile culturale maghiare (create în număr din ce

în ce mai mare, mai ales pe teritoriile locuite de naționalități), ca FEMKE (Asociațiunea Culturală Maghiară din Ungaria Superioară) sau EMKE (Asociațiunea Culturală Maghiară din Transilvania): „să maghiarizeze cu orice preț și indiferent cum”.

În discursul rostit în Parlament, la 8 februarie 1886, acuza, cu cuvinte aspre, guvernul pentru „finanțarea șovinismului cultural”. Mocsary reproșa opoziției independentiste că, în loc să fi constituit cea mai puternică frână în calea naționalismului intolerant, justifica măsurile gu-

Tisza Kalman

vernamentale ca necesare pentru întărirea statului în fața „agitărilor naționalităților”. Or, avertiza el, atitudinea ostilă a majorităților de altă etnie față de statul ungar nu se va schimba atâta timp „cât împotriva lor se desfășura o politică premeditat agresivă”.

„Trădătorul”

Presa guvernamentală, în special, cea independentistă, a condamnat, în articole ample și în scrisori deschise, timp de câteva luni, poziția lui Mocsary, etichetată drept „profund antinațională”, „periculoasă, întrucât subminează securitatea țării”. Alegătorii din Kiskunhalas (circumscripție electorală alcătuită în majoritate din unguri, de lângă Szeged) au dat publicității o declarație prin care dezmințeau zvonul difuzat de unii politicieni proguvernamentali, precum Tisza Kalman, Iranyi Daniel sau Apponyi Albert, că numai naționalitățile ar susține opiniile lui Mocsary și își reafirmau atașamentul față de „apărătorul egalității în drepturi a naționalităților”.

O delegație a românilor din Transilvania și Ungaria, în frunte cu Cornel Diaconovici și Emil Babeș, i-a înmănat, la

locuința din Budapesta, un album omagial, purtând peste 2.000 de semnături, printre care și ale unor personalități remarcabile ale vieții publice, în semn de recunoștință pentru apărarea dezideratelor naționalităților. Un grup de 17 intelectuali români de la Cluj s-a solidarizat cu Mocsary, gest urmat și de alții din Ungaria Superioară. Adunarea sașilor transilvăneni a votat o rezoluție de dezaprobare a etichetărilor și a acuzațiilor formulate la adresa sa.

Intervenția lui Mocsary a avut ecou și în Parlamentul României. În cuvântul din 11 februarie 1886, Mihail Kogălniceanu a remarcat semnificația politică a atitudinii antișovine a liderului maghiar, pe care îl considera „un adevărat om de stat, cu un vast orizont” și „luptător neînfocat pentru respectarea drepturilor naționalităților”.

Conflictul cu liderii independentiști a devenit ireconciliabil, mai ales în urma discursului lui Mocsary rostit cu ocazia dezbaterii în Parlament a bugetului învățământului, la 15 februarie 1887. Fidel principiilor pe care era clădit Partidul Independentist, a demonstrat că bugetul, pus în serviciul politicii de maghiarizare, servea, de fapt, unei minorități dornice să se mențină la putere. Guvernul releva el „își dă bine seama că nu este destul de popular”, de aceea spera „că, datorită politicii sale față de naționalități, națiunea îl va ierta pentru deficite, pentru credite suplimentare și pentru angajarea de noi datorii”. Apărând aceleași interese înguste, guvernul încălca legea naționalităților din 1868, maghiarizând numele de localități și folosind, în exclusivitate, limba maghiară în administrație și justiție. Îi avertiza pe guvernanți că maghiarizarea

forțată va face imposibilă dezvoltarea legăturilor normale cu România și cu Serbia și va amenința, din ce în ce mai serios, echilibrul de forțe în zona Europei Centrale și de Sud-Est.

Pentru cele afirmate, deputații guvernamentali și, în primul rând, cei din tabăra opoziției independentiste l-au acuzat de „trădare de țară”, de „pactizare cu dușmanii patriei”, de „infidelitate față de statul ungar”. A doua zi, la 16 februarie 1887, la întrunirea extraordinară a liderilor independentiști, prezidată de Iranyi, s-a hotărât excluderea lui Mocsary din rândurile Partidului Independentist-Pășoptist. Mocsary le-a replicat că nu el este cel care trădează țara, ci, dimpotrivă, cei care, „pornind un adevărat război contra dezideratelor celorlalte etnii”, subminează securitatea statului și abandonează principiile așezate la temelia partidului lor.

Succesul în alegeri

În pofida tuturor încercărilor celor de la guvernare de a-l îndepărta din Parlament, alegatorii din Kiskunhalas i-au

Apponyi Albert

Bal al organizației EMKE, în 1901

acordat, în continuare, încredere deplină. Totuși, Mocșary nu a mai candidat la alegerile parlamentare în acea circumscripție, ci la Novisad, la solicitarea opoziției unite sârbogermano-maghiare. La 29 mai 1887, și-a expus programul electoral, în fața sălii arhipline a Teatrului Național Sârb de la Novisad, subliniind, și de acea dată, nevoia stringentă de a schimba atitudinea statului ungar față de naționalități. Adunarea s-a încheiat cu o impresionantă demonstrație cu torțe, la care au luat parte peste 5.000 de oameni, aclamându-și candidatul. Deși succesul părea evident, Mocșary nu a câștigat până la urmă alegerile, desfășurate sub presiunea guvernului. Au fost decisive voturile celor 200 de funcționari trimiși de Tisza Kalman de la centru să-și voteze prietenul, Moricz Pal, susținător al politicii de maghiarizare.

Revenirea lui Mocșary în Parlament, în primăvara lui 1888, s-a datorat alegătorilor români din circumscripția electorală Caransebeș. Protestând împotriva legii electorale discriminatorii și a politicii guvernamentale șovine, Traian Doda și Mihai Popovici, aleși deputați în primul și în cel de al doilea tur în circumscripția Caransebeș, au refuzat să participe la dezbaterile parlamentare, fără însă să renunțe la

mandat. După ce li s-au retras mandatele, guvernul a fixat noi alegeri. La cel de al treilea tur, la 26 mai 1888, a fost ales, în unanimitate, Mocșary Lajos.

Cu trei săptămâni înainte de alegeri, Alexandru Mocșoni, lider al Partidului Național Român, l-a căutat pe Mocșary la conacul de la Andornak, pentru a-i înmâna scrisoarea Comitetului electoral român din Caransebeș, prin care i se solicita să candideze în numele alegătorilor români: „În toată țara se spunea în scrisoare nu ne-am putut îndrepta privirile decât spre un singur bărbat, spre Dumneavoastră, distinse patriot. Pentru că, fără să vrem să vă lezăm modestia, declarăm deschis că nu există nimeni în afară de Dumneavoastră care să întrucrește într-un singur om cele mai înalte două calități politice: dragostea de adevăr și curajul convingerilor.”

Se releva și faptul, semnificativ, că nu se dorea ca Mocșary să modifice acele puncte de vedere care nu concordau cu programul politic românesc și nici ca P.N.R. să renunțe la vreuna dintre revendicările sale. Primind cu vădită satisfacție propunerea, Mocșary s-a angajat că va face tot ce era posibil pentru a combate măsurile guvernamentale ce afectau, într-un fel sau altul, interesele și drepturile naționalităților.

În cursul mandatului, deputatul românilor din Caransebeș a adus în atenția Parlamentului, de câte ori s-a ivit ocazia, acuitatea problemei naționale. Astfel, în aprilie 1890, s-a pronunțat împotriva desființării proprietăților grănicerești din Bistrița-Năsăud și a susținut ca veniturile să fie utilizate pentru dotarea școlilor elementare și înființarea unui gimnaziu român la Năsăud. În

ianuarie 1891, refuzul de a vota proiectul de lege a grădinițelor a dezlănțuit o nouă campanie de denigrare în presă. Motivul pentru care noua lege îi obliga pe toți copiii preșcolari să frecventeze grădinițele de stat nu era – releva Mocșary –, înainte de toate, nici combaterea mortalității infantile și nici nevoia unei mai bune supravegheri a copiilor, așa cum susținea contele Csaky Albin, autorul proiectului, ci înfăptuirea „unității lingvistice, irealizabilă în condițiile Ungariei multietnice”.

La expirarea mandatului, în ianuarie 1892, Mocșary se întreba, în darea de seamă către alegătorii din Caransebeș, dacă a avut vreun rezultat opoziția lui, de-a lungul multor ani, împotriva politicii de asimilare forțată a naționalităților. Alegerea ca deputat parlamentar în circumscripția electorală locuită de 200.000 de români – experiență apreciată de Mocșary ca fiind cea mai prețioasă a vieții sale de politician – reprezenta, în același timp, și dovada certă că interesele reale ale națiunii ungare și aspirațiile naționali-

Csaky Albin

Alexandru Mocioni

taților nu se exclud, ci, dimpotrivă, se condiționează reciproc.

Amărăciunea eșecului

Retras la conacul de la Andornak, Mocsary a urmărit cu multă amărăciune intensificarea politicii intolerante față de naționalități, mai ales după venirea la putere, în 1906, a opoziției coalizate, care a promovat măsuri mult mai dure și mai șovine, chiar și în comparație cu lunga guvernare liberală a lui Tisza Kalman.

Într-un amplu studiu, intitulat *A kozosügyi rendszer zarszamadasa* (Bilanțul regimului dualist, Budapesta, 1901), Mocsary a atras atenția asupra motivelor pentru care liderii independențiști s-au îndepărtat de la principiile inițiale ale partidului: „Regimul dualist s-a dovedit falimentar, compromisul din 1867 nefiind altceva decât o încercare neizbutită de a găsi o modalitate de conviețuire cu Austria.” El reafirma, și de acea dată, convingerea că nu exista decât o singură alternativă pentru națiunea sa: ori acceptarea compromisului cu dinastia de Habsburg și folo-

sirea aparatului de stat pentru maghiarizarea cetățenilor de altă etnie, ceea ce submina temeliile statului ungar, ori denunțarea pactului dualist și cucerirea independenței față de Austria în alianță cu naționalitățile nemaghiare. Își exprima profunda îngrijorare că, până și cei mai apropiați adepți au optat pentru prima cale! În acele condiții, a refuzat oferta ce i se făcuse de către membrii unui grup restrâns de lideri politici, potrivnici orientării extremiste, de a reface Partidul Independentist pe baze democratice.

Fără să participe direct la viața politică, în pofida vârstei înaintate și a bolii, Mocsary întreținea o bogată corespondență cu liderii naționali români, sârbi și slovaci; a publicat articole și pamflete, în care s-a pronunțat cu fermitate împotriva politicii oficiale. În *Le Courrier Européen*, ca și în alte reviste franceze și engleze, a atras atenția lumii occidentale asupra pericolului pe care-l reprezenta politica șovină a Budapestei. Îi invita la Andornak pe vechii săi prieteni, Mezei Erno și Kovacs Lajos, cu care a dezbătut conflictele și frământările interne ale Partidului Independentist-Paşoptist. Dar vizitele au

început să se rărească, iar conacul, atât de des frecventat altădată de distince personalități ale vremii, rămăsese aproape uitat. În plină desfășurare a primei mari conflagrații mondiale, la 8 ianuarie 1916, se stingea doar pe unica fiică și pe nepoți.

Ziare și reviste, în special cele ale naționalităților din Imperiul Austro-Ungar, își exprimau profundul regret pentru moartea lui Mocsary Lajos, comparat, fără exagerare, cu marii oameni politici ai vremii – Gladstone, Bismarck ori Gambetta. Din tot ce s-a spus atunci, rezulta limpede testamentul politic adresat generațiilor viitoare: problema națională, ca problemă politică vitală, nu poate fi rezolvată decât respectând principiul naționalităților, considerat ca un adevărat „sistem nervos al lumii și civilizației moderne”. Nu asimilarea forțată a diferitelor naționalități este soluția, ci, dimpotrivă, crearea condițiilor pentru manifestarea plenară și dezvoltarea fiecăreia dintre ele. În consecință, Europa de mâine am putea adăuga va trebui să fie o reuniune a națiunilor și a naționalităților, libere de orice oprimare. ■

Budapesta, în vremea lui Mocsary Lajos

Chipuri uitate

Anul 2008 aduce împlinirea a 80 ani de la adoptarea așa-numitului „act al egalității în vot”, prin care li s-a acordat dreptul de vot femeilor din Marea Britanie. În plus, în urmă cu 150 de ani, se naște și una dintre emblemele ale mișcării sufragetelor, Emmeline Pankhurst (14 iulie 1858-14 iunie 1928).

Eroina noastră și imagine din Londra, orașul în care a militat pentru dreptul la vot al femeilor

EMMELINE PANKHURST

THEO STĂNESCU-STANCIU

Emmeline Pankhurst a venit pe lume la Manchester, în familia lui Robert Goulden și a Sophie Crane, un cuplu destul de modern. Tatăl, un politician de succes, cu vederi radicale, lua parte activă la campania împotriva sclaviei, iar mama se remarcase încă din tinerețe în mișcarea feministă, obișnuindu-și fiica cu atmosfera bătăioasă a sufragetelor.

Egali acasă, dar la școală?!

„Personal, nu am avut de suferit, din cauza inechităților sociale ale epocii. Copilăria mi-a fost copleșită de dragoste, într-un cămin confortabil – mărturisea Emmeline Pankhurst în amintirile sale, intitulate *My Own Story* (*Proprăia mea poveste*). Însă, de pe

vremea când eram mică, am început să simt că ceva lipsea, chiar și la noi acasă, unde domnea o falsă concepție despre relațiile de familie. Acest sentiment a devenit din ce în ce mai pregnant, când, împreună cu frații mei, am mers la școală. Educația unui băiat englez era considerată mult mai importantă decât cea a unei fete.”

După o scurtă perioadă petrecută la o școală din orașul natal, Emmeline, la vârsta de 15 ani, a fost trimisă la Paris, pentru a-și definitiva pregătirea de... soție perfectă. „În acea vreme, educația unei tinere avea ca prim obiectiv deprinderea artei de a face un cămin atractiv pentru bărbat. Faptul că atare m-a uimit peste măsură, neștiind de ce să fi avut eu obligația de a face un cămin atractiv pentru frații

mei. Noi eram în foarte bune relații de prietenie și nimeni nu le sugerasese vreodată că ar fi fost și pentru ei o sarcină să facă același lucru pentru mine. Și, în fond, de ce eu și nu ei?! Nimeni nu a știut însă să-mi răspundă.”

Odată reîntorsă la Manchester, în 1878, l-a întâlnit pe cunoscutul apărător al cauzei feministe, avocatul Richard Pankhurst. De numele său s-a legat promovarea și adoptarea, în 1869, a așa-numitului *Municipal Franchise Act*, prin care le era permis și femeilor nemăritate să-și exprime votul în alegerile locale. Un an mai târziu, în 1870, a trecut prin Parlament și Actul de Proprietate pentru Femei. Cei doi s-au simțit atrași unul de celălalt, chiar dacă diferența de vârstă era de aproximativ 20 de ani. Richard avea 44, iar

Emmeline doar 20. Tatăl tinerei le-a acordat permisiunea de a se căsători. Mariajul a fost plin de dragoste, în primii șase ani de căsnicie apărând și cei patru copii ai cuplului: Christabel, în 1880; Sylvia, în 1882; Frank, în 1884 și Adela, în 1885. Din păcate, Richard s-a stins din viață, în 1898, doborât de un ulcer perforat. Emmeline a încercat să-i continue cariera politică.

O familie implicată

Anul cel mai important din punct de vedere al realizărilor personale a fost 1903, când, alături de fiice, Christabel și Sylvia, a înființat Uniunea Social-Politică a Femeilor (WSPU). Alte membre cunoscute ale organizației au fost compozitoarea Ethel Mary Smyth (1858-1944), Emily Wilding Davison (1872-1913), cea despre care se spune că s-ar fi sinucis, aruncându-se în fața calului regelui George al V-lea (1910-1936), la 8 iunie 1913, cu ocazia cursei de la Epsom, și Annie Kenney (1879-1953), prima muncitoare care a ajuns să facă carieră în ierarhia Uniunii Social-Politice a Femeilor. Motto-ul

organizației era simplu, dar angajant: „Fapte, nu vorbe!“

Orice mijloace erau permise, pentru atingerea scopului final, obținerea votului egal și pentru femei. De pildă, Emily Wilding Davison a fost prinsă ascunzându-se într-un sistem de ventilație al Camerei Comunelor, camera inferioară a Parlamentului britanic. Întrebată de poliști ce căuta acolo, sufrageta a replicat, hotărâtă: „Am vrut să pun și eu o întrebare politicianilor noștri!“

Conștientă de faptul că Londra reprezenta adevăratul centru al puterii în Marea Britanie, Emmeline Pankhurst s-a mutat, în 1907, în Capitală, de unde a continuat, neabătută, lupta pentru emanciparea femeilor. Dorea să transforme Uniunea Social-Politică a Femeilor într-o adevărată forță politică, cu întindere națională. În anii care au urmat, diversele genuri de proteste (chiar și greva foamei) au sfârșit la fel – semn că administrația engleză nu putea accepta, încă, reformele cerute de sufragete.

Intrarea Marii Britanii, în 1914, în Primul Război Mondial a oferit mișcării sufragetelor o nesperată gură de aer proaspăt. Uniunea Social-Politică a Femeilor a fost chemată la negocieri de către guvern, iar la sfârșitul lunii august, a fost decretată eliberarea tuturor membrilor organizației, cu condiția ca mișcarea să se implice activ în ajutorarea statului aflat în război. Promisiunea a și fost adusă la îndeplinire, odată cu declarația renunțării la lupta politică până la terminarea conflictului. Emmeline Pankhurst s-a dedicat, trup și suflet, colaboreării cu forțele guvernamentale, implicându-se în recrutarea femeilor ca muncitoare în fabricile a căror activitate era

O sufragetă din 1910

atât de necesară în timp de război. În acea perioadă, s-au impus și câteva acțiuni de proporții, precum Conferința Națională a Femeilor care lucrau pentru ajutorarea statului (1915), ce a reușit să strângă în aceeași tabără membrele mișcării de sufragete și reprezentanții statului. Anii '20, după cum aprecia o interesantă lucrare dedicată mișcării sufragetelor (Cheryl Law, *Suffrage and Power: The Women's Movement 1918-1928*, Leeds University, 2000), au reprezentat „o perioadă în care femeile au fost angajate într-un stadiu de tranziție de la încercarea de a influența puterea și până la exercitarea ei“.

Considerând că experiența acumulată în mulții ani de luptă pentru drepturile femeilor îi conferă dreptul de a fi implicată, cu adevărat, în viața politică a Regatului, Emmeline i s-a adresat chiar și primului ministru, proaspăt numit, David Lloyd George (1916-1922).

Gustul, uneori amar, al succesului

Însă femeile britanice a trebuit să aștepte anul 1919,

Nancy Astor, prima femeie din Parlamentul britanic

deci termina-
rea conflictului
mondial, pentru
a vedea că una
dintre ele poate
ocupa un loc la
Westminster.
Campania elec-
torală a anului
1918 s-a dovedit
dezastruoasă, în ciuda
tuturor speran-
țelor pe care și
le puseseră în
posibilitatea
unei schimbări.
Căci războiul le
făcuse aproape...

egale bărbaților! Explicația
politicianului independent
Eleanor Florence Rathbone
(1872-1946) poate stârni
râsete și astăzi: femeile nu
puteau fi întâmpinate cu...
obișnuitul pahar cu țâre, cel
care făcea și desfăcea alianțele
electorale și atrăgea votanții.
Se ajunsese chiar ca unii
politicieni, care le susțineau
cauza, să considere că, dacă
vor continua să le propună
candide, se va menține
legenda conform căreia nu vor
ajunge niciodată să ocupe
scaunul mult visat. O „crudă
ironie“ (Cheryl Law) a făcut
ca singura care a câștigat
politic în alegerile din de-
cembrie 1918 să fie Constance
Markiewicz (1868-1927),
viitor ministru al Muncii,
prima femeie care a deținut o
asemenea poziție oficială în
Europa (în guvernul Repu-
blicii Irlandeze, 1919-1922).
Ca activă membră a organi-
zației Sinn Fein, contesa Mar-
kiewicz a refuzat să ocupe
locul obținut în Parlament.

Dar abia anul următor, prin
Nancy Astor (1879-1964), și,
câțiva ani mai târziu, în 1921,
prin Margaret Wintringham
(1879-1955), reprezentantele
sufragetelor și-au văzut,

*Un alt personaj plin de culoare al mișcării sufragetelor
britanice a fost și Millicent Garrett Fawcett, născută la
Suffolk, în 1847. De tânără, a fost impresionată de
discursurile lui John Stuart Mill, căruia i-a și devenit loială
susținătoare. Datorită filosofului, și-a găsit și iubirea:
Henry Fawcett, un reprezentant al partidului radical, cu
care s-a căsătorit, în 1867. 30 de ani mai târziu, apărând
Uniunea Națională a Societăților de Sufragete (NUWSS),
al cărei prim președinte a fost. Entuziasmată de succesul
obținut prin adoptarea legii egalității depline la vot a
femeilor (prezentată în martie și adoptată doar după câteva
luni de dezbateri, în iulie), a notat în jurnal: „Exact cu 61
de ani în urmă l-am auzit pe John Stuart Mill introducând
amendamentul la legea reformei din 20 mai 1867. Deci pot
spune că am fost extrem de norocoasă, ca să văd bătălia
pentru drepturi egale încă de la început.“*

oarecum, împlinit visul de
decenii – reprezentarea în
Parlament. Din păcate, câș-
tigul nu a fost determinat de
meritele personale, ci, din
nou... de soții pe care i-au avut
în spate. Astfel, Nancy a
devenit prima femeie din
Parlamentul britanic, odată
ce soțul, Waldorf Astor, a
moștenit titlul și locul în
Camera Lorzilor; iar Margaret
odată cu decesul lui Thomas
Wintringham, devenit, în
1920, membru al Parla-
mentului, din partea
Partidului Liberal Britanic.
Le-au urmat Dorothy Jewson,

femeie care a ocupat un loc în
Guvernul britanic.

Sfârșitul războiului a gă-
sit-o pe Emmeline Pank-
hurst destul de departe de
agitata viață politică bri-
tanică, în Statele Unite. S-a
reîntors în 1925, când s-a
alăturat Partidului Con-
servator, continuându-și
activitatea pentru acorda-
rea dreptului de vot femeilor.
S-a stins din viață la 70 de
ani, la doar câteva săp-
tămâni după ce a fost adop-
tată legea drepturilor elec-
torale depline pentru femei
(2 iulie 1928). ■

Momentul arestării Emmelinei Pankhurst

Susan Law-
rence, Katha-
rine Stewart-
Murray, Mabel
Philipson, Vera
Terrington sau
Margaret Bond-
field. Cea din
urmă a fost nu-
mită de către
primul ministru
Ramsay McDo-
nald secretar
parlamentar
la Ministerul
Muncii. Cinci
ani mai târziu,
Bondfield de-
venea și prima

Modernizările aduse serviciilor poștale în unele țări din Europa, precum Marea Britanie, Elveția, Austria, au condus la ieftinirea serviciului de transport al corespondenței, grupurilor (a sumelor de bani) și a coletelor. Un pas important l-a

constituit și apariția primelor mărci poștale în Marea Britanie (1840), Elveția (1843), Franța, Belgia (1849), Austria, Spania și unele state germane (1850) etc., care au constituit modele și pentru Principatele române.

Una dintre pecețile (ștemplurile) originale cu care au fost tipărite primele timbre „Cap de bour“

CAP DE BOUR

MIHAIL CEZAR SĂVULESCU

● Specialiști aduși din Austria ● „Cap de Bour“ nu a circulat în afara teritoriului Moldovei ● Nu cunoaștem numele gravorului și pe cel al măchetatorului ● Porto în loc de Franco ● Decupate cu foarfeca de oficianții poștal ● Distruse de incendii

Structura administrativă a Principatului Moldova și dezvoltarea infrastructurii de transport între centru și reședințele județene a determinat Consiliul Administrativ Extraordinar al Moldovei și pe caimacumul Nicolae Vogoride să numească o comisie compusă din: „Dumnealui Velvistiernic, Cnejii Alecu și C.D. Moruzi, Dimitrie Cantacuzino și Dumnealui Directorul Departamentului Lucrărilor Publice“, care trebuia să elaboreze *Proiectul de exploatare al serviciului de diligențe și al condițiilor pentru antrepriza poștelor*.

Preconizând un nou sistem de taxare al corespondenței bazat pe greutatea scrisorilor în dramuri (un dram = 3,227 grame), distanța în poște (o poștă = 7.000 stânjeni domnești x 2,23 m = 15,61 km) și multipli ai acestora, Comisia

a propus alcătuirea tarifelor pentru scrisori în serviciul intern, stabilindu-se francarea corespondenței cu mărci poștale când taxele se achită la prezentare (scrisorile franco) și fixarea taxelor ce urmează a se încasa de la destinatar, în cazul nefrancării corespondenței (scrisorile porto).

Pentru instruirea personalului care va deservi Direcția Poștelor și birourile poștale, precum și pentru elaborarea regulilor de manipulare a corespondenței, oficialitățile moldovene au intervenit pe lângă guvernul Austriei pentru detașarea a doi angajați și a doi conducători poștali. La 31 august 1858 aceștia au sosit la Iași, urmând a-și desfășura activitatea pe o perioadă de un an ca angajați ai Direcției, dar având asigurată protecția austriacă privind persoana și bunurile lor.

O scrisoare simplă, expediată din Iași către birourile reședință de județ (birouri districtuale) din Bacău, Botoșani, Dorohoi, Fălțiceni, Huși, Mihăileni, Piatra (Piatra Neamț), Roman, Tg. Ocna, Tg. Neamț și Vaslui, era francată cu o marcă poștală de 27 parale. De la Iași, pe o distanță mai mare de opt poște, la Adjud, Bârlad, Bolgrad, Cahul, Focșani, Galați, Ismail și Tecuci, francarea unei scrisori simple se făcea cu o marcă poștală de 54 parale. Scrisorile recomandate cu adeverință de primire erau francate cu tariful de 81 parale (2 lei) și, respectiv, cu tariful de 108 parale (2,28 lei). Conform acestor reglementări, tariful de 27 parale s-a constituit într-un modul care, multiplicat de la două ori în sus, a acoperit toate tarifele de plată ale serviciului de poștă pe teritoriul Moldovei.

Precizez faptul că mărcile poștale „Cap de Bour” nu au avut putere de circulație în afara acestui teritoriu, deci nu au circulat în Țara Românească sau în alte state din Europa. O excepție de la regula distanței au făcut-o scrisorile expediate pe distanță Iași-Mihăileni (era punct de vamă), care au fost taxate cu tariful de 27 parale.

Această *Tarifă* a fost valabilă până la data de 31 octombrie 1858. De la 1 noiembrie 1858 a fost înlocuită cu un nou tarif poștal, care a introdus sistemul taxelor unice pentru teritoriul Moldovei, fapt ce a necesitat emiterea celei de-a doua emisiuni de mărci poștale „Cap de Bour”, cu tarifele de 5, 40 și 80 parale.

Mărcile poștale „Cap de Bour” au fost introduse în circuitul poștal cu întârziere. Catalogele filatelice au înscris data de 15 iulie ca prima zi de circulație poștală în baza *Proiectului* pentru reforma poștelor, încuviințat de Consiliul Administrativ al Moldovei. Cercetările minuțioase și aprofundate făcute de patriarhul filateliei românești, Khiriac Dragomir, și cercetătorul filatelist Onig Tulbendjan au determinat cu exactitate (conform documentelor Direcției Poștelor și Ministerului Finanțelor) data când aceste mărci poștale au început să circule pe corespondențe.

Astfel, Ministerul Finanțelor, cu adresa nr. 4.258, din 26 mai 1858, hotărăște tipărirea mărcilor „Cap de Bour” la Atelia Timbrului din Iași, iar cu adresa nr. 5.895, din 1 iulie 1859, face cunoscut „Dumieșale Secretariul Ateliei Timbrului” că s-au confecționat „patru peceti din oțel gravate

trebuitoare”. Cu aceste peceti au fost tipărite (bucată cu bucată) cele 24.064 de mărci poștale „Cap de Bour”. Până la această dată nu au fost găsite documentele din care să rezulte numele gravorului care a executat ștemplurile (pecetile) acestor mărci poștale și cine a fost machetatorul care le-a conceput. Ceea ce s-a dovedit până în momentul de față, așa cum rezultă din documentele aflate la Arhivele Statului (Obștescul control Moldova dos. 7.026/1858 fila 10 și dos. 1.054/1858 fila 71) este că pecetile (ștemplurile) mărcilor poștale au fost realizate pe baza ordinului Visteriei nr. 4.285 în Moldova și au costat la acea dată 389 lei.

Spre deosebire de majoritatea țărilor care emită la acea dată mărci poștale cu efigiile împăraților și regiilor aflați în fruntea statelor respective, pentru primele mărci poștale ale Principatului Moldova a fost ales ca subiect semnul distinctiv al domnilor Moldovei, care a fost figurat din cele mai vechi timpuri în izvoarele sigilare și monetare domnești. Cercetătoarea Maria Dogaru a identificat ca primă reprezentare a „Capului de Bour” aversul groșilor bătuti de voievodul Petru I (1375-1391), iar primele izvoare sigilare interne au fost pecetea actului de omagiere din 1387 al lui Petru I, adresat regelui polon Wladislaw al II-lea Jagello, și uricul dat lui Ivănuș Viteazul la 30

martie 1392 de voievodul Roman I (1391-1394). Acest simbol a fost menținut de majoritatea conducătorilor principatului și de înalte fețe bisericești, fapt demonstrat de izvoarele păstrate până în zilele noastre.

În cazul mărcilor poștale „Cap de Bour” între coarnele bourului a fost figurată o stea în cinci colțuri. Buza de jos a bourului se sprijină pe o goarnă poștală, care cuprinde în cercul interior valoarea nominală a mărcii poștale în cifre arabe. Aceste însemne sunt cuprinse într-un cerc. În interior, în partea de sus, deasupra capului de bour, se află inscripția cu litere chirilice PORTO SCRISORI. După cum am arătat anterior care sunt termenii uzitați în sistemul poștal pentru serviciul franco și porto, inscrip-

Poștaş de acum mai bine de 100 ani

ționarea PORTO a fost greșită, corect fiind cuvântul FRANCO, deoarece prin intermediul mărcii poștale serviciul poștal de expediție și transport era plătit anticipat de către expeditor.

Pentru tipărirea mărcilor poștale s-a folosit o hârtie importată de negustorii Iașului din străinătate, care a fost achiziționată de Ministerul de Finanțe.

Tiparul mărcilor a fost negru (27 parale) sau albastru (54, 81 și 108 parale), colile de hârtie având nuanțele: roz (27 parale), verzui (54 parale), albăstrui (81 parale) și roz deschis (108 parale). O altă caracteristică a acestor mărci poștale o constituie faptul că hârtia era dungată orizontal, cu excepția valorii de 81 parale, care a fost tipărită pe o hârtie simplă. Colile tipărite au fost gumate pe verso, prin aplicarea manuală cu pensula a unei „gummi arabicum“, neneutralizată și insuficient purificată.

Livrarea colilor de mărci poștale (care nu erau dantelate, decuparea urmând a se face cu foarfecele de către oficianul poștal) de la Atelia Timbrului către visteria Ministerului Finanțelor s-a făcut într-o primă tranșă de 187 coli a 32 mărci poștale (5.984 exemplare) la data de 11 iulie 1858.

Tirajul primei emisiuni de mărci poștale „Cap de Bour“ a fost următorul: 27 parale – 6.016 exemplare, 54 parale – 10.016 exemplare, 81 parale – 2.016 exemplare și 108 parale – 6.016 exemplare. Din totalul de 24.064 exemplare puse în circulație poștală au fost vândute până la data de 31 octombrie 1858 (data la care au fost retrase, ca urmare a

intrării în vigoare a noului tarif poștal unificat) un număr de 11.756 exemplare. Au fost oprite de la circulația poștală și retrase diferența de 12.308 exemplare, care au fost depozitate la Direcția Poștelor. Ulterior, după unificarea poștelor din Moldova și Țara Românească și mutarea Direcției Generale a Telegrafelor și Poștei la București,

stocul de mărci poștale din prima emisiune „Cap de Bour“ a fost mutat și depozitat în localul vechii Poște Centrale din str. Doamnei (pe al cărui loc s-a construit ulterior Palatul Bursei). În anul 1874, urmare a unui incendiu devastator, care a cuprins și subsolul, stocul de mărci poștale „Cap de Bour“ a ars fără a putea fi recuperate coli sau fragmente de coală.

La toate marile expoziții filatelice naționale și internaționale, mărcile poștale „Cap de Bour“ au fost punctele de atracție ale participanților, iar exponatele care le-au conținut au fost medaliat de cele mai înalte distincții. Dintre expozițiile organizate în România, unde au fost omagiate, am remarcat în mod deosebit Expoziția „EFIRO“ București 1932 (Expoziția Filatelice Română), organizată în Palatul Fundației Academiei Române (azi Sala Dalles), sub patronajul regelui Carol al II-lea, cu prilejul

Nicolae Vorogide

împlinirii a 75 de ani de la apariție, și în anul 1958, cu prilejul Centenarului Mărcii Poștale Românești, când manifestarea expozițională s-a desfășurat în Palatul Poștelor din Calea Victoriei.

Dacă vicisitudinile istoriei nu au permis păstrarea unor exemplare din stocul de mărci poștale „Cap de Bour“ al poștei, în schimb, norocul a făcut ca, în momentul de față, să ne mândrim cu pecețile (ștemplurile) originale cu care au fost tipărite mărcile poștale, care pot fi admirate în vitrinele Muzeului Național Filatelic din România, aflat în Palatul Poștelor.

Aventura mărcilor poștale „Cap de Bour“, începută în rețeaua de distribuție a Poștei Moldovei în anul 1858, continuă și astăzi, când în iulie 2008 se împlinesc 150 de ani de la apariția lor, și vor avea un viitor asigurat atâta timp cât vor exista colecționari filателиști. ■

Așa vă place istoria?

Cercetez de prin 1995-1996, inițial ca bursieră a colegiului „Noua Europă”, apoi pe cont propriu, discursul gastronomic în Țările Române, așa cum a fost consemnat în cărțile de bucate apărute până la Al Doilea Război Mondial. În 1998, am prezentat o comunicare pe această temă în Aula Academiei (publicată apoi), cercetarea urmând a fi finalizată printr-o carte.

Considerațiile care urmează nu au pretenția de a fi exhaustive, având în vedere că (fapt îndeobște cunoscut de specialiști) numai 20-25% dintre documentele referitoare la vechea istorie și civilizație a românilor au fost descifrate și puse în circulație. Restul așteaptă încă să fie editate.

CĂRȚILE DE BUCATE ROMÂNEȘTI

MARIANA NET

Gastronomia ține de tradiția unei comunități. Nimeni nu se mai miră astăzi și poate nici nu s-a mirat vreodată dacă spunem că gastronomia e o parte integrantă din emblema, din „imașinea” pe care o comunitate (etnică, religioasă, o clasă socială etc.) o propune despre sine. Caracterul „spectacular” al gastronomiei, capacitatea acesteia de a implica simultan gustul, mirosul și văzul explică de ce ea este un fenomen care ține de cultura de masă, ce a lăsat urme adânci în mentalități.

Mult mai interesantă decât gastronomia propriu-zisă este, astfel, o analiză a discursului

gastronomic, așa cum se manifestă acesta în textele despre „arta de a prepara mâncăruri alese sau însușirea de a le aprecia calitatea, gustul”.

Clasa textelor de acest tip este destul de largă și relativ greu de delimitat. Pe lângă cărțile de bucate și enciclopediile culinare, relevante pot fi și unele relatări de călătorie, memorii ale unor bucătari celebri, rețete păstrate în manuscris și, nu în ultimul rând, o serie de documente istorice propriu-zise, de tipul cronicilor, testamentelor, foilor dotale, inventarelor făcute la un conac sau la o mănăstire. Tot aici intră meniurile de la

un restaurant sau de la o petrecere, notele de plată, cataloagele unor expoziții sau colecții.

De pe masa stăpânilor pe cea a servitorilor

În ceea ce privește cărțile de bucate, ca și, în general, cultura scrisă în spațiul românesc, situația e oarecum diferită de cea din Europa Occidentală. Dacă în Franța primul manuscris cunoscut al unei cărți de bucate datează de la începutul secolului al XIV-lea, una dintre cele mai vechi rețete

Primul manuscris al unor cărți de bucate, cunoscut, deocamdată, în spațiul românesc a avut circulație în vremea lui Brâncoveanu

originare din spațiul românesc i se datorează călătorului englez John Newsberie, în trecere prin sudul Basarabiei, la finele secolului al XVI-lea. Firește, textul este scris în limba engleză.

În privința lexicului din domeniul culinar, istoriile limbii române consultate consemnează faptul că o serie de termeni au pătruns în vocabularul românesc în secolul al XVII-lea. Este vorba despre cuvintele din neogreacă *anghinare*, *chitră*, *conopidă*, *portocală*, *sardea*, *scumbie*, și de termeni de origine turcă: *anason*, *arpa-gic*, *bame*, *bostan*, *cafea*, *dovleac*, *dud*, *enibahar*, *har-buz*, *năut*, *pătlăgea*, *tarhon*, *tutun*, *acadea*, *baclava*, *cataif*, *chioftea*, *ciulama*, *halva*, *iahnie*, *mağiun*, *mezelic*, *musaca*, *rahat*, *sarma*, *susan*, *șerbet*, *telmea*. Tot cuvinte turcești sunt și cele ce desemnează unele obiecte de bucătărie, precum: *cazan*, *ceaun*, *chisea*, *farfurie*, *ibric*, *lighean*, *tavă*, *tingire*, *tipsie*.

Aceiași istorici ai limbii adaugă o informație interesantă pentru istoria civilizației

românești: faptul că, în secolul al XVIII-lea, feluri de mâncare dintre cele mai sus amintite nu mai erau privilegiul elitei, ci au început să fie consumate și de slujitorii de la curtea boierească.

Referindu-ne la cărțile de bucate propriu-zise, primul manuscris cunoscut deocamdată din spațiul românesc datează, după toate probabilitățile, de la jumătatea secolului al XVII-lea. A avut o circulație destul de extinsă în vremea lui Brâncoveanu. Textul se numește *Carte întru care să scriu mâncările de pește i raci, stridii, melci, legumi, erburi și alte mâncări de sec și de dulce după orânduiala lor* și a fost publicat în 1997 de Ioana Constanțescu, cercetătoare la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, cu o prefață de Matei Cazacu, cercetător la Centrul Național de Cercetări Științifice (C.N.R.S.), de la Paris.

Rafinamente culinare de la fanarioți sau italieni

Din studiul introductiv, aflăm că volumul a aparținut, la origine, bibliotecii stolnicului originar Constantin Cantacuzino. Este posibil să fie vorba despre o traducere după un original italian neidentificat sau despre o compilație de rețete diverse, cu puternice influențe italienești. După toate probabilitățile, originalul este anterior cu cel puțin un secol, căci volumul este tributari unei retorici și concepții

asupra mesei caracteristice pentru ultima perioadă a Evului Mediu. De pildă, capitolele finale, care tratează curățirea armelor și a obiectelor metalice și confecționarea cernelurilor, plasează opusul în categoria celebrilor *Ménagiers*, cum se numeau cărțile de bucate în Evul Mediu, care cuprindeau întotdeauna și sfaturi practice în gospodărie.

O serie de rețete prescriu presărarea de scorțișoară și/ sau zahăr în finalul preparatiei. Aceste precizări apar la bucatele din pește, icre, raci, limbă de vițel, spată, picioare și coaste de vițel, găini, claponi, ouă etc. Pe de altă parte, în secolul al XVII-lea, asemenea rețete se mai foloseau încă în Italia de Sud și în Peninsula Iberică.

Cartea cuprinde totodată și o rețetă arabă, adaptată la bucătăria din Italia de Sud. Printre ingredientele acestora se numără laptele de migdale și migdalele amare, apa de trandafiri și sucul de fructe acide.

După cum remarcă și Matei Cazacu, modelul italian este evident, între altele, și în capitolele despre *vițel*, în care aflăm că toate rețetele pot fi aplicate și la carnea de vacă. Influența italiană este vizibilă și din absența unor rețete pentru *păsările mari de curte*, din absența *orezului* și a unor legume

Hanul lui Manuc, loc unde se serveau bucate gustoase

Cuhnia și turnul de la Mogoșoaia

precum fasolea. Toate aceste ingrediente erau consumate pe scară largă în Țările Române pe tot parcursul Evului Mediu. Influența italiană poate fi detectată, de asemenea, în rețetele pentru numeroasele varietăți de pește, ca și în faptul că stridiile apar frecvent.

În pan lexical, a fost remarcată prezența a 29 de termeni de origine italiană, printre care *belgioin* (pentru „smirnă”), *biaca* (pentru „ceruză”), *calamo aromatico*, *capere*, *capoini*, *cardamono*, *carlina* („turtă”), *colofanio*, *cremone di tartaro*, *distilat*, *genepro* („ienupăr”), *licfida*, *grane* (unitate de măsură pentru solide), *onfe* („uncie”) etc.

Influența italiană nu trebuie să mire. În epoca brâncovenească, aceasta s-a manifestat și în arhitectură, filosofie, astrologie și grădinărit. De asemenea, mărturia unor călători străini arată că înrăuirile italiene erau destul de puternice, alături de cele franceze, chiar cu un secol mai devreme, la Curtea lui Petru Cercel, care avea bucătari italieni și francezi.

Dacă în cartea de bucate mai-sus menționată, numeroase rețete au o evidentă influență italiană, în alte rețete apar, cu preuranță, modele grecești și turcești. De altfel, constatăm destul de frecvent

prezența unor termeni precum *bamie*, *cașcaval*, *chioflea* (cu sinonimul „perișoare”, a cărui prezență arată că este vorba despre un împrumut recent), *fistic*, *giulep* (*sugiulep*), *haț-mațchi*, *iahnie*, *odogaci*, *patlagene*, *năut*, *saldu*, precum și *tingire*, *tipsie*, *filigean*.

În volumul *Între Orient și Occident. Țările Române la începutul epocii moderne*, publicat în Franța în 1989 și tradus la Editura „Humanitas” în 1995, Neagu Djuvara arată: „În secolul al XVIII-lea, bucătăria turco-bizantină domina, în zonele urbane, în toate mediile sociale.” Atunci au fost adaptate la specificul național unele preparate din bucătăria balcanică, ce au devenit astfel „bucate tradiționale”. Exemplul tipic este cel al *sarmalelor*, deloc românești, nici la origine, nici prin circulație.

Cina săracă: trei feluri de mâncare

Trebuie precizat însă că în perioada fanariotă a fost accentuată și influența franceză în bucătăria boierească, după cum tot fanariotilor li se datorează această înrăurire și în alte domenii ale culturii și civilizației. Rețetele din timpul fanariotilor au caracteristici extrem de interesante, pentru că amestecă, nediscriminat, termeni franțuzești, grecești și românești.

Ștefan Lemny (*Sensibilitate și istorie în secolul XVIII românesc*, 1990) arată că „o cină la care se mâncau numai trei feluri și se beau trei pahare de vin era considerată săracăcioasă”. Bogăția meselor voia să dea o imagine de lux și bunăstare a curților boierești, ceea ce contrazicea preceptele de cumpătare.

Ar mai trebui amintită și o însemnare din 1820 a vicon-telui Marcellus, care își

amintește că, în anul 1806, a asistat, la Hanul lui Manuc, la o nuntă cvadruplă, la care una dintre mirese era fiica cea mică a domnitorului. Interesant este amănuntul „exotic” că, la finalul banchetului, din plăcintele imense, așezate la cele două capete ale sălii, au ieșit sute de canari și sticleți, care au împărțit mesenilor răvășe și scurte poezii scrise în grecește.

În Europa Occidentală, aceasta era o practică frecventă încă din vremea Renașterii. Amănunt relevant, care arată că, indiferent de mărimea decalajului dintre două spații culturale, un fenomen istoric trebuie să parcurgă toate etapele, înainte de a fi epuizat.

Un alt detaliu semnificativ este acela că, în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, modernitatea românească se va manifesta și în modul de a redacta cărțile de bucate și prefețele acestora. În mai puțin de un secol (între 1841, data publicării cărții de bucate a lui Kogălniceanu și Negruzzi, 2000 *rețete cercate de bucate, prăjituri și alte trebi gospodărești*, și începutul anilor '30 ai veacului trecut, când Păstorel își tipărea tabletele în presa vremii), discursul gastronomic se va rafina rapid. ■

(Va urma)

DRUMURILE LA ROMANI

Via Appia din Roma, flancată de fragmente din alte două drumuri construite la Histria (stânga) și Pompei

GICĂ BĂEȘTEAN

Dictonul „Toate drumurile duc la Roma” nu este doar un joc de cuvinte. Căile de acces importante porneau radial din Capitală spre toate colțurile lumii cucerite de romani. Drumurile principale adevărate autostrăzi ale Antichității erau completate de artere secundare, astfel încât nu rămăneau foarte multe zone neacoperite. Drumurile au avut și vor avea mereu importanță strategică, înlesnind accesul armatei. Dar tot ele au facilitat pătrunderea valorilor de cultură și civilizație, a aparatului administrativ ce reprezenta statul roman și care a asigurat unitatea Imperiului.

Cifrele sunt de-a dreptul impresionante și vorbesc de la sine. La un moment dat existau peste 370 drumuri, ce însumau o lungime totală de aproximativ 80.000-100.000 km. Marele merit al romanilor este acela al înaltelor standarde folosite la construirea acestor rețele. Erau atât de bine gândite și puse în practică, încât au fost folosite și în epocile ulterioare și chiar în zilele noastre există porțiuni în uz. Înainte de începerea exploziei industriale, în aproximativ 30 de țări din zilele noastre, încă se mai putea vedea foarte bine trama stradală romană. Poduri din acea vreme se păstrează în tot fostul Imperiu, între ele dominând gigantul de la Pont du Gard (*Magazin istoric*, nr. 12/2005), cu cei peste 260 m lungime și 48 m înălțime, care avea nu doar rolul de a transporta apa, ci și de acces pentru pietoni și căruțe. La Sarmizegetusa, drumul imperial (ce venea de la Dunăre, de la Drobeta, și se îndrepta spre nord, la Porolissum) se mai vede destul de bine, iar bătrânii încă îl știu sub numele de „Drumul lui Traian (Troian)”.

„Ghiduri” pentru cei interesați

Date importante despre căile de comunicație romane ni s-au păstrat în așa-numita *Tabula Peutingeriana*, care a stârnit numeroase controverse. Totul a pornit de la umanistul Konrad Celtes (începutul secolului al XVI-lea), care a copiat un pergament descoperit într-o mănăstire germană. El a dăruit acest document lui Konrad Peutinger, ministru al împăratului Maximilian I (1493-1519). Documentul avea aproximativ 34 cm lățime și o lungime de șapte metri. Astăzi se păstrează la Viena. În această „hartă” erau cuprinse rețele de drumuri, localități și distanțele dintre ele, edificii și instalații de apărare, băi publice, temple, porturi etc. Nu este o hartă propriu-zisă, ci un fel de „ghid”. În Antichitate, astfel de lucrări erau numite *itineraria* și cuprindeau posibile trasee. Pentru buna desfășurare a unei călătorii erau menționate toate facilitățile de care se putea beneficia de-a lungul drumului. Documentul conține 11 segmente, lipsind al 12-lea, cel

inițial. Traseele sunt redată în linie dreaptă și independente unele de altele. Dacia apare în segmentele 7 și 8.

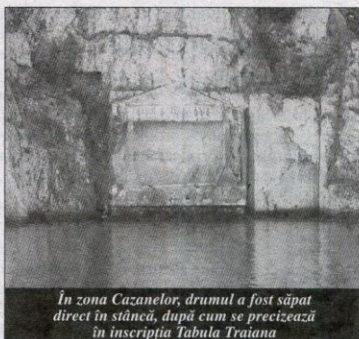
Controversele au apărut atunci când s-a pus în discuție problema utilității documentului respectiv. Ipotezele sunt numeroase și merg de la o hartă turistică, care să-i ajute pe cei aflați pe drumurile Imperiului, până la o marșrută, folosită de armată. Și mai disputată s-a dovedit a fi datarea pergamentului, a momentului redactării lui, propunându-se un interval de timp cuprins între secolele III-V d.Hr.

Date importante se pot obține și din stâlpii miliari. Aceștia erau un fel de borne kilometrice din zilele noastre. Erau confecționați din piatră și se instalau la 1.000 de pași unul de celălalt *milia passum*. Uneori distanțele se exprimau în leghe. Ei indică depărtarea dintre două localități, iar în cazul în care erau amplasați la intersecții inscripțiile lor conțineau informații complexe: despre refacerea drumului, persoanele care s-au ocupat de lucrări etc.

Groma, dioptra, odometrul

Cei care se ocupau cu măsurătorile – inginerii topografi – se numeau *gromatici* sau *agrimensores*, iar cel ce avea în grijă lucrările propriu-zise era un *architectus*. În general, drumurile nu urmau un traseu liniar, drept (poate o excepție a constituit-o rețeaua rutieră deșertică, din nordul Africii, unde nu au existat obstacole naturale), ci se adaptau la formele de relief care trebuia depășite.

În vederea amenajării unei artere rutiere, după ce se stabileau direcția și lărgimea (care putea să fie între 2 și 8 m), se săpa un șant *runderatio* –, până ce se ajungea la un un strat suficient de rezistent. Se realizau apoi straturi

În zona Cazanelor, drumul a fost săpat direct în stâncă, după cum se precizează în inscripția Tabula Traiana

succesive de pietriș și bolovani, după care se monta dalajul din blocuri de piatră de dimensiuni mari. Dar acesta era cazul ideal. Alteori drumul era executat direct în stâncă (în Dacia, pe valea Oltului, ori la Drobeta).

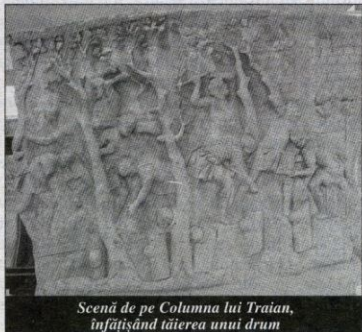
De obicei se încerca evitarea traversării unor cursuri de apă, întrucât aceasta însemna creșterea substanțială a prețurilor de cost, de aceea cel mai adesea se foloseau vadurile.

În partea centrală, drumul era ușor bombat, pentru scurgerea apei.

Instrumentele folosite de inginerii romani au fost *groma* (un fel de roză a vânturilor și fir cu plumb în același timp), *dioptra* (un fel de nivelă), *chorobatul* (un fel de poloboc) și *odometrul* (un cărucior cu roți dințate ce permitea măsurarea distanțelor).

Din punct de vedere tehnic, existau trei categorii de drumuri: *viae terrenae*, obținute printr-o simplă nivelare a terenului; *viae glareae stratae*, un fel de drumuri de țară, în accepțiunea modernă, la a căror amenajare se folosea și pietriș; *viae silicæ stratae*, care erau pavate cu un dalaj de piatră.

Din punct de vedere juridic, administrativ sau al finanțării existau mai multe categorii de căi rutiere. Cele mai importante erau drumurile publice – *viae publicae* –, care de obicei purtau numele magistratului sau al împăratului ce se ocupase de construcție sau de finanțare: *Via Aemilia*, *Appia*, *Flavia*, *Aurelia*, *Pompeia*, *Postumia*, *Seyeriana* etc. Fondurile proveneau din tezaurul public – *aerarium* – și puteau fi suplimentate din tezaurul imperial – *fiscus* –, fiind administrate de un important funcționar *curator viarum*. Faptul că de aceste probleme se ocupau personaje foarte sus-puse în ierarhia socială arată, o dată în plus, cât de importantă era rețeaua stradală pentru romani.

Scenă de pe Columna lui Traian, înfățișând tăierea unui drum

Drumurile militare – *viae militares* – erau construite de armată din fondurile tezaurului militar *aerarium Saturni*. Nu erau folosite exclusiv de armată.

Drumurile vicinale – *actus* – se ramificau din marile căi rutiere spre așezările rurale *vici, pagi*. La acestea se racordau arterele private – *privata itinera* –, prin care se făcea accesul la proprietățile private, de exemplu, o *villa rustica*.

Rigoare

În orașe, cu ajutorul *gromaei*, se trasau cele două străzi principale ale urbei *kardo maximus* (ce traversa așezarea de la nord la sud) și *decumanus maximus* (de la est la vest). Intersecția acestora (*locus gromae*) era marcată de un mic altar sau chiar de monumente. În paralel se trasau alți *kardines* și alți *decumani*, rezultând o rețea, o suprafață centuriată. Dacă la intersecția lui *kardo maximus* cu *decumanus maximus* se construia forul (piața publică centrală), de jur împrejur se regăseau *insulae* (o suprafață delimitată de patru drumuri nord-sud și două est-vest), în care se construiau case private sau edificii publice, uneori putând să ocupe spațiul mai multor *insulae*.

Una dintre cele mai bine păstrate și cunoscute este rețeaua stradală de la Pompei, oraș îngropat sub cenușă vulcanică (*Magazin istoric*, nr. 12/1979). Lățimea lui *decumanus maximus* atinge aproximativ 8,50 m, iar trotuarele au peste 4 m lățime. La intersecția drumurilor existau blocuri mari de piatră, care, în cazul unor ploii abundente, când sistemul de canalizare putea fi depășit, serveau la traversare.

La fel ca la Histria sau Porolissum (la intrarea în oraș), pe străzile Pompeiului se pot observa urme de căruțe. Probabil că se foloseau atelaje cu același ecartament, fiind obligate să meargă pe aceeași urmă. Intrarea în for era blocată pentru traficul greu cu borne de piatră.

Pentru Dacia avem cunoșcut, din *Tabula Peutingeriana*, trei drumuri: 1. Dierna-Tibiscum-Sarmizegetusa-Apulum-Potaissa-Napoca-Porolissum, cunoscut și ca drumul imperial; 2. Lederata-Tibiscum; 3. Drobeta-Romula-Arutela-Caput Stenarum-Apulum. Din acest document rezultă că, la momentul redactării lui, în provincia Dacia existau un număr de aproximativ 48-49 localități, iar cele trei drumuri însumau aproximativ 1.000 km.

Ca peste tot în Imperiu

În Dacia au fost descoperiți mai mulți stâlpi miliari, cum sunt cei de la Aiton, Micia,

Lăpușnicel, Sucidava etc. Din inscripția miliarului de la Aiton rezultă că o porțiune a drumului dintre Potaissa și Napoca a fost construită de soldații unei unități de auxiliari *Cohors I Flavia Ulpia Hispanorum*. Ni se mai spune că această bornă kilometrică a fost amplasată la distanța de 10.000 pași (aproximativ 15 km) de Potaissa.

Rețeaua rutieră din Dacia se racorda la restul Imperiului, legătura fiind realizată peste Dunăre, prin provincia Moesia Superior (astăzi Serbia). În acest scop a fost săpat un drum direct în stâncă, în zona Cazane. Locul este marcat, pe malul sârbesc, printr-o inscripție – *Tabula Traiana*, – acesta fiind, probabil, locul pe unde au trecut trupele romane Dunărea, atunci când au început primul război cu dacii.

Între cele două războaie daco-romane a fost construit un nou pod, cel de la Drobeta, caz în care cunoaștem și numele arhitectului Apollodor din Damasc (*Magazin istoric*, nr. 6/2005). După retragerea aureliană și după dezafectarea podului de la Drobeta, a fost construit un alt pod peste Dunăre, la Sucidava. Acest fapt ne arată că, deși nu au mai avut o prezență efectivă la nord de Dunăre, romanii au păstrat un control militar al zonei, folosind infrastructura existentă.

În secolul al XIX-lea încă se mai vedeau urmele podului de la Potaissa, care traversa Arieșul. De asemenea, cunoaștem existența unui pod peste Someș, la Dej. Toponime cum ar fi *Pons Augusti*, *Pons Aluti*, *Pons Vetus* ne indică faptul că la un moment dat trebuie să fi existat astfel de construcții, care astăzi nu mai pot fi localizate.

Pe lângă cele trei drumuri principale amintite mai sus, periegezele arheologice au pus în evidență în Dacia și alte sectoare de drum, care însumează peste 2.900 mile romane (aproximativ 4.300 km). În mod clar trebuie să fi existat și drumuri vicinale, însă prezența acestora nu este bine cunoscută, întrucât nici situația vilelor rustice nu ne este foarte clară.

Tehnica de construcție în Dacia nu diferă de cea folosită în restul Imperiului. Ca peste tot, drumurile sunt construite pe un teren mai înalt, ceea ce facilita uscarea rapidă a dalajului. Se recurge la bombarea pe mijloc pentru ca zăpada sau apa de ploaie să se scurgă în rigolele de pe margini. Chiar dacă nu întotdeauna s-a păstrat dalajul de piatră, nu înseamnă că acesta nu a existat. Din păcate, în cele mai multe cazuri, el a fost refolosit în epocile ulterioare ca material de construcție. ■

Povestea unui tablou

În prima sală a Galeriei de Artă Europeană a Muzeului Național de Artă din București ne atrage atenția o prezentă neașteptată. O lucrare de care nu multă lume își mai amintește: Madona cu pruncul, de Francesco Raibolini (care a constituit coperta numărului 1/2005 al revistei Magazin istoric).

Pictorul
Francesco Raibolini

IL FRANCIA, UN RAFAEL AL BOLOGNEI

COSMIN UNGUREANU

În 1939 ea era încă menționată în catalogul dedicat Galeriei de pictură a Majestății Sale, regele Carol al II-lea, cu precizarea că se afla la Palatul Cotroceni. Nu știu dacă pe atunci panoul acesta era accesibil publicului bucureștean. Fapt e că s-a pierdut în involburarea istorică de la mijlocul secolului trecut pentru a reapărea, abia în 2005, ca donație a Dianei Kreuger. Acum, odată cu noua amenajare a galeriei, includerea sa în patrimoniul expus rotunjește imaginea pe care vizitatorul și-o poate construi despre Renașterea italiană. Pentru a percepe corect importanța acestei lucrări și locul autorului în istoria artei, ar fi suficient să

ne gândim că alte piese semnate de el se află la Galeria Borghese din Roma, muzeul de arte frumoase din Budapesta, Galeria Uffizi din Florența, dar mai ales la Bologna, orașul natal. Să vedem însă cine este Raibolini.

Francesco di Marco di Giacomo Raibolini s-a născut în 1450 la Bologna și tot acolo a murit, în 1517. Ca pictor, el este pomenit abia în 1486, iar numele sub care circula în deobște este Il Francia, împrumutat, se pare, de la primul său maestru. Ocupația inițială era orfevrăria, în câmpul căreia artistul nostru își câștigă rapid faima. Dacă e să dăm crezare biografului

Giorgio Vasari, renumele de pictor al lui Raibolini circula în Lombardia, Toscana, ba chiar și la Roma, unde ar fi atras atenția lui Rafael.

Ca în multe alte rânduri, Vasari deformează, de fapt, realitatea. Scenariul său ne prezintă o strânsă prietenie epistolară între Il Francia și Rafael, primul fiind convins că deține geniul celui de al doilea, fără să îi fi văzut încă vreo lucrare. La un moment dat, pe la 1514, Rafael trimite la Bologna un panou ce o înfățișă pe Sfânta Cecilia, adresând prietenului rugămintea de a se ocupa de instalarea lui și de a-l repara, dacă ar fi fost necesar. Urmarea, relatată de Vasari, este tragică: „mirarea

și uimirea pe care le-a încercat au fost însă atât de mari, încât, dându-și seama de greșeala și de prosteasca înfumurare care-l făceau să se creadă egal cu Raffaello, s-a îmbolnăvit de durere și a murit, lă puțină vreme după aceasta“.

În realitate, Il Francia a murit la trei ani după ce opera lui Rafael ajunsese la Bologna, din cu totul altă pricină. Dar, deși Vasari exagerează, nu e cazul să discrediteze personalitatea pictorului nostru. Chiar dacă nu de anvergura lui Rafael cum, de altfel puțini au fost, Il Francia rămâne un pictor notabil în mediul bolognez.

Alături de Ferrara și Parma, Bologna a fost orașul cel mai activ artistic din Emilia-Romagna. Aici, de altfel, a înflorit academismul, sprijinit tocmai pe inefabila poezie a picturii lui Rafael. De aici a purces, către amurgul veacului, resuscitarea picturii moleșite de volutele manierismului. Pictorii Carracci Agostino, Annibale, Lodovico și Antonio – au întemeiat în această cetate, pe la 1580, Academia degli Incamminati,

Galeria Uffizi din Florența

care va fi până târziu un veritabil receptacul de stil. Nu întâmplător, tocmai pe ei îi elogiază, în numele *ideii* (motorul esențial al adevăratei picturi), Giovanni Pietro Bellori în *Vițile pictorilor, sculptorilor și arhitecților moderni* (1672). La școala lor, de altfel, se formează Domenichino, Guercino, Albani sau Guido Reni, pictori fără de care nu ne putem reprezenta secolul al XVII-lea. Școala lor însă ar fi de neimaginat în absența lui Francesco Raiboa-

lini. La vremea lui, Il Francia era cel mai căutat pictor din Bologna, al cărei senior, Giovanni II Bentivoglio, se spunea că îi arăta o mare prețuire, comandându-i lucrări.

De multe ori, ca în tabloul din Muzeul Național de Artă, fine dantelării de peisaje și arhitecturii completează fundalul imaginii, ca o aluzie la iscusința dobândită ca orfevru. Un semn distinctiv este, pentru tablourile sale, limpezimea culorilor. Așterne nuanțe pure, în același registru cromatic în care se mișcau Perugino sau Rafael. Fapt explicabil, deoarece tehnica

lui Perugino i-a atras pe amândoi. Tabloul de la București, de pildă, este – pentru amatorul expert – un teritoriu ideal de observație a învecinării celor două epoci stilistice ale picturii lui Raibolini: din pricina desenului încă șovăielnic și a unei anumite tipologii a chipului Madonei, el este datat în genere către 1500, adică înainte de contaminarea cu grația marelui pictor al Vaticanului. ■

ÎN TOLBELE SOLILOR DOMNEȘTI (Biverb: 5,8)

RT IG I^T

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluție integrată nr. 6/2008, FRUNTAȘII REVOLUȚIEI ROMÂNE DE LA 1848

K-LUA-A-M-DOGE-DOBRA-
GOANE-JEG-BALCESCU-H-LE-
GEORGE-INSIRA-AER-ICNI-ER-U-
ACUT-BREB-E-RARA-AB-SAGUNA-
PRO-NASITI-NL-BUZA-I-NUL-O-E-
PATATI-TELL-NI-IA-MEREU-SUC

Soluție joc: **CAPODOPERĂ RENASCENTISTĂ**, nr. 6/2008, p. 84.
(A PEL/A ȘI X T ÎN A)

Clio anunță

ART NOUVEAU LA MUZEUL NATIONAL COTROCENI

Art nouveau a fost un fenomen cu o putere de pătrundere socială invers proporțională duratei sale. În cei aproximativ 25 de ani de manifestare, ideile sale au penetrat spații mai vaste decât oricare alt curent de gândire plastică anterior. Art nouveau este primul „stil unitar internațional” din istorie, independent de „școli naționale”, independent de religie, de morală, de status-ul social, eliberat aparent de orice convenționalism.

Piesă a unui mare maestru al artelor decorative: Emile Gallé

FELIX LUPU

Care sunt germenii art nouveau? Am putea enumera la întâmplare: Frăția preraphaelită britanică, simbolismul, stampa japoneză, doctrinele extrem-orientale, dar și Rousseau, dar și Hegel, dar și Schopenhauer, iar lista ar putea continua. În orice caz, începutul cert al schimbării de mentalitate din conștiința artistică europeană îl putem stabili în secolul al XVIII-lea, odată cu marile revoluții burgheze.

Artistul sfârșitului de secol XIX este, în fapt, un *cetățean emancipat*, adică ateu și autoritar, estetic din convingere, un polemist acerb ce se reprezintă pe sine drept unicat, dar în același timp aliniat unui grup elitist. Art nouveau s-a luptat cu stilul istoric contemporan, o luptă estetică ce nu s-a încheiat decât spre finele primei jumătăți

a secolului al XX-lea, când reciclarea stilurilor istorice a fost stopată de către modernism.

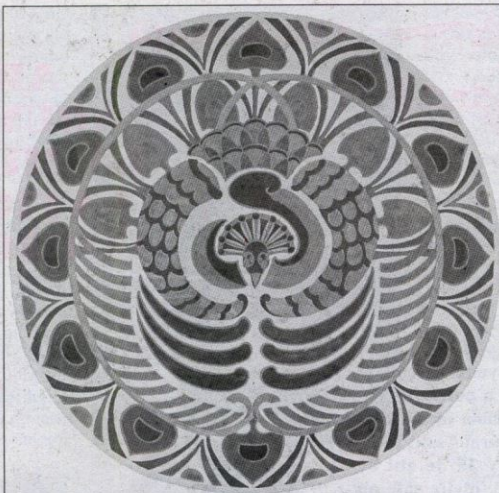
In martie 2008, la Muzeul Național Cotroceni a fost deschisă o expoziție „Art Nouveau”, realizată în colaborare cu Muzeul Național Peleş, eveniment pe care îl considerăm manifestarea expozițională majoră a acestui început de an la București. Au fost reunite pe simezele „Cuhniei” Palatului opere importante ale unor artiști celebri ai curentului „art nouveau”, precum Alfons Maria Mucha (1860-1939), Privat Livemont (1861-1936), Paul Emile Berthon (1872-1909), Adolphe Cossard (1880-1952), Marcel Lenoir (1898-1980), precum și lucrările marilor maeștri ai artelor decorative:

Emile Gallé (1846-1904), René Lalique (1860-1945), Jean-Louis Auguste Daum (1854-1909) și Jean-Antonin Daum (1864-1930).

Totodată, au fost expuse lucrările Luciei Beller (1889-cca 1961), o artistă uitată, din România, pliată perfect pe stilul „art nouveau”, așa cum nu a reușit pe deplin nici unul dintre artiștii grupării

„Tinerimea artistică” de la 1900, grupare ce încercase o afiliere la „art nouveau” sub patronajul tinerei pe atunci și extraordinarei personalități care a fost prințesa moștenitoare Maria.

Cea mai incitantă prezență din această expoziție a constituit-o însăși Regina Maria, pe care publicul o poate întâlni deopotrivă într-un șir de fotografii de epocă, unde poate fi văzută purtând costume și bijuterii stil 1900, precum și în cele câteva lucrări plastice ale sale, expuse, prin care s-a dovedit mai avansată decât conaționalii săi în perceperea spiritului de finețe al „art nouveau”. Trebuie spus că o mare parte din colecția prezentată a aparținut reginei, că obiectele decorative de uz privat păstrează încă amprenta emoțională, de o căldură inconfundabilă, tușa sau patina celei care le-a cuprins cu privirea și le-a atins cu mâinile. O parte din binele pe care Dinastia I-a făcut României se datorează și acestei inteligente persoane regale, frumoasă în toate privințele, iar publi-

Compoziție decorativă de artista Lucia Beller

cul, vizitând expoziția, tocmai acest fapt îl va remarca, dincolo de toate speculațiile estetice care se pot face: rafinamentul și totodată preocuparea pur intelectuală a reginei de a lumina în jurul ei, prin însăși persoana sa, pe „cei mulți”.

Ne-am întâlnit încă o dată cu vocația paradoxală a exponentului „noii arte”, aceea de a con-

clia contrariile: orgoliul aristocratic, dovedit de excelența persoanei, care produce bunuri spirituale și materiale pentru mase. Avangardiștii de mai târziu, un fel de socialiști spontani, atunci când nu aveau conștient și de-a dreptul la această doctrină, au ales comportamentul „muncitoresc”, purtând salopetă, așa cum a făcut, de exemplu, Pablo Picasso, în scurta sa perioadă montmartreză.

La vernisajul expoziției de la Cotroceni, în fața unui numeros public, au vorbit despre „art nouveau” istoricii și criticii de artă Adrian-Silvan Ionescu, Marian Constantin, Alina Șerbu și Liliana Manoliu. Abordarea critică, deși vastă și variată, nu avea cum să fie, desigur, o prezentare exhaustivă a acestui *opus magnum* numit „art nouveau”, dar a inclus celor prezenți o mai bună receptare a operelor pe care le aveau în față, precum și sentimentul că, din punct de vedere interpretativ, acestea sunt inepuizabile, așa cum se întâmplă doar în cazul *artei mari*. ■

Telex Telex Telex Telex

TEZAU MONETAR SUEDEZ

Un băiețel a găsit cel mai mare tezaur de vechi monete de argint din istoria Suediei. Alexander Granhof este numele lui. Se afla împreună cu bunicul pe un fost câmp de bătălie din apropierea orașului Lund. Băiatul, în vârstă de nouă ani, a observat întâmplător câteva monete.

Mai târziu cei doi aveau să afle că o suprafață mare din jurul lor era acoperită de monete vechi din argint. Agențiile suedeze de știri au afirmat ulterior că este cel mai mare tezaur monetar de argint găsit vreodată în pământ suedez.

Cu ajutorul detectorului de metale, arheologii din Muzeul suedez al moștenirii istorice, sosiți a doua zi, au găsit câteva mii de monete de argint, stabilind că în total ar fi vorba despre opt mii. De asemenea, ei consideră că cea mai mare parte a lor este bătută în Anglia și Danemarca, în secolul al XIV-lea. Încă nu se cunoaște cum va fi recompensat copilul, dar se știe că numai argintul din care sunt făcute monetele, fără a lua în calcul valoarea lor istorică, este estimat la 250.000 de dolari.

GERMANII ȘI SOLUȚIA FINALĂ

1 aprilie 1933, Berlin.
„Germani! Nu cumpărați de la evrei!“

strivite de o dictatură nemiloasă, ce dănuia de aproape zece ani? Pe baza unor noi surse, Longerich respinge totodată, din start, existența unui antisemitism german visceral și „eliminaționist“, teză ce a provocat o vie polemică dincolo de Rin. Autorul estimează, dimpotrivă, că măsurile antievreiești nu au fost acceptate decât cu oroare de către populație. Naziștii au urmărit însă să-și facă astfel complice populația.

Dar eforturile național-socialiștilor, începând din timpul Republicii de la Weimar, de a impune oamenilor boicotarea comerțului și serviciilor evreiești au rămas fără un efect consistent, în afara cercului strict limitat al apropiaților partidului. Dacă boicotul a reușit, totuși, uneori, asta s-a întâmplat numai când a fost însoțit, ca la 1 aprilie 1933, de puternice amenințări asupra clientelei. Propaganda singură nu a putut influența serios comportamentul consumatorilor, cărora le repugnau violențele și distrugerile.

Noi n-am știut. Germanii și Soluția finală, 1933-1945 este titlul unui recent volum de 600 de pagini, semnat de Peter Longerich, apărut deja în traducere la Paris, în Editura Héloïse d'Ormesson. El analizează reacțiile populației germane față de valurile propagandei antievreiești a regimului nazist. Într-un cuvânt, ce a făcut populația germană în fața persecuțiilor antievreiești? Historic german, director al Centrului de cercetare asupra Holocaustului și asupra istoriei secolului al XX-lea, de la Londra, autor al mai multor cărți despre Hitler și genocid, Peter Longerich confirmă că în 1942 Soluția finală era un secret cunoscut de toți germanii.

El repune în discuție ceea ce numește „asasina orbire“. La ce servește să știi, în cazul unei populații

SPERANTE PENTRU POSTDAM

Între 17 iulie și 2 august, la Potsdam, în Germania, s-a desfășurat Conferința celor trei mari învingători din cel de Al Doilea Război Mondial: S.U.A., U.R.S.S. și Marea Britanie. Franța nu a fost invitată să participe. Cum era firesc, evenimentul s-a reflectat și în corespondența emigranților – existente deja sau în devenire – române.

Reproducem în continuare câteva telegrame, păstrate în fondul Brutus Coste – care era atunci ministrul României la Lisabona – din Arhivele la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Ca de obicei, le mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a oferi cititorilor noștri aceste documente.

Pentru A. [Alexandru Cretzeanu]

1) Am transmis pe cale sigură lui Bianu memoriul și ultimele informațiuni. La începutul [lunii] maiu l-am pus în curent cu poziția noastră. Deși mi-a scris, a evitat orice referire la acest subiect. Acum aflu că a primit și scrisoarea Dv., dar este plin de reticențe și șovăieli.

De altminteri, situația reprezentanței din Paris este extrem de dificilă din cauza acțiunii de intimidare dusă cu mijloacele cunoscute de [un] grup numeros [de] români deveniți peste noapte aderenți entuziaști ai regimului.

2) Dianu, de acord cu Antoniadă, se gândește la înființarea filialei asociației Titulescu în străinătate. Crede că sub această formă ar putea fi uniți românii din străinătate în vederea eventuală acțiune în viitor. Amândoi se gândește la Nic.[olae] Caranfil ca persoana indicată a strânge pe toți. Înainte de a lua vreo inițiativă, doresc a cunoaște părerea inițiatorilor din țară.

* [scris de mână:] 734 5.VII.45

Pentru A.

1) Referire la telegrama mea nr. 624, punctul doi: Cannon a petrecut aici câteva ore în drum spre conferința celor trei, unde a fost trimis ca expert pentru chestiunile balcanice. În scurtă convorbire pe care am avut-o mi-a spus că are toate informațiunile; i-am remis ultimele informațiuni și memoriul. La Paris va primi raportul reprezentantului american la București, care a sosit la Washington după plecarea lui. A precizat că prin chemarea lui Berry și publicitatea dată audienței sale la președinte, guvernul american a vrut să accentueze interesul său pentru România în cadrul politicii Yalta. M-a asigurat că putem conta pe bunele lui sentimente; având

misiunea de a raporta și interpreta faptele și încheierile privitoare la România, va face tot posibilul pentru a ne ajuta. Mi-a făgăduit că mă va pune în curent la înapoiere cu convorbirile și rezultatele privind România.

2) Ex-regele a telegrafiat unui prieten portughez că va sosi la Lisabona în a doua jumătate [a lunii] august.

[scris de mână:] 741 9/VII/45

[Scris de mână:] Pt. A

1) Tilea vă roagă să mențineți contact cu dânsul chiar prin poștă. Adresa lui v-am trimis-o prin scrisoarea anunțată. Spune că conferința Berlin va decide soarta noastră și că ei au lucrat cât au putut. Întreabă dacă Vișoiuan este la Istanbul.

2) *Sunday Times* a publicat în cele din urmă corespondența sub formă de articol nedatată plasat la loc de frunte [cu un] titlu răsunător și sub semnătura Gibson, corespondent special recent în România. Articolul din revista americană de cel mai mare tiraj telegrafiat de Rador este extrem de răspicat și însoțit de fotografii sugestive.

3) Directorul politic mă informează că s-a telegrafiat însărcinatlui cu afaceri al Portugaliei la București să ceară autorizarea de plecare. Este transferat în alt post. Ministrul Portugaliei la București rămâne aci. Prezența unui trimis la București nu prezintă pentru Portugalia decât inconveniente: nu poate comunica regulat nici în clar și în schimb dă naștere la fricțiuni pe care guvernul portughez preferă să le evite. De altfel, la toate cererile prezentate Ministerului Afacerilor Străine Stoica a răspuns negativ. Directorul politic a accentuat că nu este vorba de ruperea sau suspendarea relațiilor.

[scris de mână:] 773 20/VII/45 ■

CUPTOR

3

1935. Inginerul și industriașul francez André Citroën (născut în 1878) moare în această dimineață. Chiar dacă nu el este patronul fondator al industriei de automobile în Franța, a fost unul dintre animatorii acestei industrii. Ca tânăr absolvent al Școlii Politehnice, a fondat pentru început, în 1915, o uzină de muniții la Paris, pentru ca în 1918 să creeze automobile de serie. A organizat și subvenționat curse de automobile: traversarea Saharei, așa-numita „croazieră neagră”, din 1924-1925, sau „croaziera galbenă”, din lungul Asiei, în 1931 și 1933. André Citroën a avut și alte inițiative îndrăznețe și generoase: crearea de uzine în afara granițelor țării, stații-service în toată Franța, încurajarea unor fastuoase campanii publicitare. Pe cheltuiala sa, la Paris, au fost inundate de lumină Turnul Eiffel, devenit cea mai luminoasă firmă din lume, și Place de la Concorde.

10

1839. „Rușii îmi repetă, fără încetare, că trebuie să petreci cel puțin doi ani în Rusia înainte de a-ți permite să le judeci țara, care este cea mai greu de definit de pe tot pământul”, își notează în această zi marchizul francez de Custine în însemnările sale, publicate sub titlul *Scrisori din Rusia*.

12

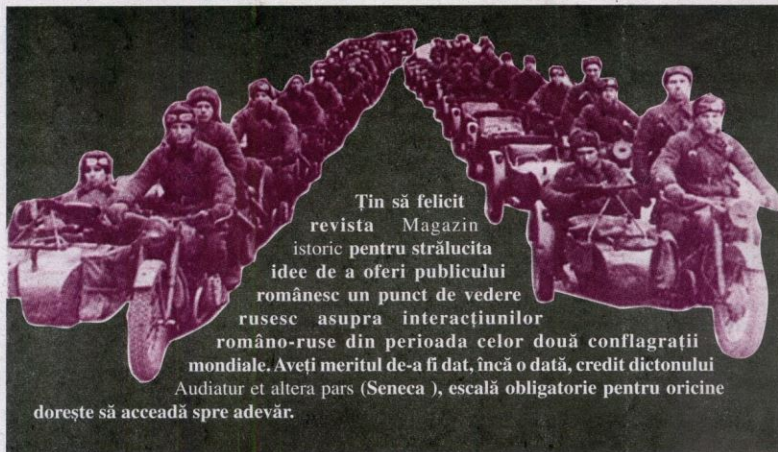
1859. Aflat în război cu Austria, Napoleon al III-lea, deși, în iunie, învingător la Magenta și Solferino, este neliniștit de amploarea pierderilor, de perspectivele unui conflict de lungă durată, dar și de o posibilă intervenție a Prusiei, pe Rin. Propune atunci împăratului Franz-Joseph o întrevvedere la Villafranca, oraș aflat la sud de Verona. Acolo se semnează preliminarile unei păci care îi va nemulțumi profund pe italieni, pentru că urma să se creeze o confederație italiană, dar Veneția rămânea austriacă. Tratatul de la Zürich, din 11 noiembrie 1859, confirma preliminarile de la Villafranca, ceea ce va provoca o explozie de mânia a italienilor împotriva lui Napoleon al III-lea, care își trădase promisiunea de a construi o Italie „liberă până la Adriatică”.

13

1930. În Uruguay, se organizează primul campionat mondial de fotbal, care se va numi apoi trofeul „Jules Rimet”, după numele francezului care a avut ideea de a strânge toate echipele lumii o dată la patru ani, pentru a o desemna pe cea mai bună. La acest prim turneu a participat și reprezentativa României. Cel dintâi trofeu a fost o zeită de aur înaltă de 38 cm și cu o greutate de 3,8 kg. Până la Al Doilea Război Mondial va fi disputată de trei ori, marea conflagrație stopând competiția pentru 12 ani. Statueta a avut o existență aventuroasă. A fost furată de sub nasul poliției britanice și câteva săptămâni mai târziu găsită sub un arbust, într-o suburbie a Londrei, de o anume Pickels, o slujnică. Dar răpirea zeiței – s-a dovedit ulterior – n-a fost decât o înscenare, pentru alimentarea senzaționalului din jurul trofeului World Cup. După ce, în 1970, cupa a fost câștigată definitiv de brazilieni, prima echipă care a câștigat de trei ori titlul, așa cum stabilise prin testament Jules Rimet, ea a fost furată dintr-un seif bancar și topită. Astăzi se acordă un trofeu realizat de sculptorul italian Silvio Gazzaniga.

26

1952. La vârsta mesianică de 33 de ani, moare, după o lungă agonie, trăită și prin lacrimile tuturor argentinienilor, care o divinizau, Evita Peron, cea socotită pentru țara sa ceea ce au fost Elisabeta I pentru Anglia sau Ecaterina cea Mare pentru Rusia. A fost prima doamnă a Argentinei, soția generalului Juan Peron, o femeie care nu a depășit niciodată 47 de kilograme, la 1,68 înălțime. La moartea ei, la orice fermă răstăcită prin pampas sau colț de stradă se afla câte un mic altar cu lumânări aprinse și flori, unde, în fața fotografiei sale, argentinienii se rugau pentru Sfânta Evita.

Tin să felicit
revista Magazin
istoric pentru strălucita
idee de a oferi publicului
românesc un punct de vedere
rusesc asupra interacțiunilor
româno-ruse din perioada celor două conflagrații
mondiale. Aveți meritul de-a fi dat, încă o dată, credit dictonului
Audiatum et altera pars (Seneca), escală obligatorie pentru oricine
dorește să acceadă spre adevăr.

ADEVĂRUL SE AFLĂ ÎNTOTDEAUNA LA MIJLOC

GHEORGHE FLORIN GHEȚĂU

Unul dintre instrumentele de lucru ale istoriei ca știință este comparația, iar pentru a compara este neapărată nevoie de doi termeni, care nu pot fi obținuți decât prin ascultarea punctului de vedere advers, cu convingerea că adevărul nu izvorăște niciodată dintr-o singură sursă, căci, după cum îmi spunea unul dintre profesorii mei „în orice dispută există trei variante, a ta, a celuiilalt și adevărul, iar adevărul este de cele mai multe ori o sinteză a primelor două variante”.

Ca o concluzie la cele de mai sus, pot spune că publicarea (primei jumătăți) articolului doamnei Elena Spartakovna Seniavskaia este, indiferent de ideile cuprinse în el, un act de

curaj cu profunde motivații științifice. După lecturarea lui am ajuns la concluzia că, oricât de iconoclaste ar putea să ne pară aserțiunile doamnei Seniavskaia, ele conțin totuși fragmente de adevăr sufocate pe alocuri de falsuri grosolane.

Fapt pentru care, în cele ce urmează voi sintetiza afirmațiile din articolul doamnei Seniavskaia, după care voi analiza cât mai obiectiv cu putință fiecare idee în parte, într-unul folos al adevărului istoric fundamentat științific.

În esență doamna Seniavskaia spune următoarele:

– în mentalul colectiv al poporului rus imaginea inamicului este ocupată de către Germania, căreia i se pot

alătura și alte state, printre care și România;

– țara noastră, deși a fost aliata Rusiei în primul conflict de anvergură mondială, „i-a pricinuit mai multe neplăceri decât servicii” acesteia, astfel încât trebuie numărată printre inamicii, și nu printre aliații Rusiei din respectiva perioadă;

– Rusia ar fi fost avantajată de neutralitatea României dacă aceasta s-ar fi prelungit pe întreaga perioadă a conflictului. Intervenția statului român în favoarea oricăreia dintre tabere ar fi dezavantajat marele vecin de la est;

– aliații vestici și atitudinea „negustorească” a României au făcut ca aceasta să intre în război de partea Antantei în august 1916;

– prestația armatei române în timpul primei conflagrații mondiale a fost lamentabilă, ceea ce a avut darul de a crea numeroase probleme Rusiei;

– drept răsplată pentru ajutorul rus, România a ocupat în 1918 Basarabia și a participat ulterior la intervenția militară a occidentalilor, îndreptată contra guvernului comunist condus de I.V. Lenin, în timpul Războiului civil (1918-1922);

– în perioada interbelică, relațiile româno-ruse au fost tensionate din cauza României, care a persecutat dur populația din Basarabia ce dorea unirea cu U.R.S.S.;

– ocuparea Basarabiei, a Ținutului Herța și a nordului Bucovinei de către U.R.S.S. în vara anului 1940 a fost un act de justiție, chiar dacă la baza lui a stat Pactul Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939.

La prima dintre ideile doamnei Seniavskaia pot spune că, dacă România este percepută ca un inamic, chiar și de mâna a doua, de către poporul rus, la fel este văzută Rusia de către români, iar dacă ar trebui să dăm o expresie cantitativă suferinței (gest cel puțin contraproductiv) constatăm, fără putință de tăgadă, că Rusia a provocat mai mult rău decât i s-a provocat de către România și aceasta din urmă a fost inamica Rusiei doar în legitimă apărare.

Orice ar susține doamna Seniavskaia, România a fost în perioada Primului Război Mondial un aliat loial Rusiei, respectând spiritul acordului din 4/17 august 1916 încheiat cu Antanta; și asta în ciuda șicanelor rusești, care ar fi justificat o atitudine mai ostilă din direcția părții române.

Sunt într-un tot de acord cu doamna Seniavskaia în ceea ce privește faptul că Rusia ar fi fost mai avantajată dacă România ar fi rămas neutră până la capăt. În favoarea acestei afirmații pledează acordul „Sazonov-Diamandy” din 18 septembrie/1 octombrie 1914, prin care Rusia se angaja să apere integritatea teritorială a României și recunoștea drepturile acesteia asupra Transilvaniei și Bucovinei, în schimbul unei neutralități binevoitoare a României față de Rusia. Însă motivațiile pentru care Rusia dorea o Românie neutră sunt mult mai complexe decât ne lasă doamna Seniavskaia să înțelegem. Desigur, intrarea României în conflict de partea Antantei ar fi dus (și a dus) la sporirea efortului militar al Rusiei, dar mai presus de asta Rusia nu vroia să se lege (cum nu a dorit nici în 1877) de o țară care la finalul războiului ar fi emis pretenții teritoriale și politice îndrituite, ce puteau obtura planurile țariste pentru Europa de Sud-Est. Să nu uităm că, în pri-

măvara anului 1915, pentru a-și asigura fidelitatea aliatului rus, Franța și Marea Britanie au recunoscut drepturile Rusiei asupra strâmtorilor Dardanele și Bosfor și, cu siguranță, o Românie Mare realizată sub auspiciile Antantei putea deranja accesul Rusiei spre arealul balcanic, pe care Petrogradul îl vedea ca pe un spațiu legitim de expansiune.

Însă sub nicio formă nu pot rezona cu spusa doamnei Seniavskaia prin care ne dezvăluie că pentru Rusia o Românie inamică sau aliată ar fi dus la aceleași consecințe. Nu sunt adeptul istoriei contrafactice, dar îmi imaginez că Rusiei nu i-ar fi fost ușor să facă față unui atac conjugat al forțelor centrale care au luptat cu România în 1916, la care se putea adăuga armata română; risc să afirm că Rusia putea fi scoasă din război în această eventualitate. Și dacă Rusiei îi era egal dacă țara noastră îi era împotrivă sau alături, de ce a insistat în timpul ofensivei Brusilov din vara anului 1916 ca armata română să intre în acțiune cât mai repede, de ce diplomația țaristă nu a abandonat România în mâinile Puterilor Centrale când a observat că neutralitatea este o opțiune temporară a Bucureștiului; poate fiindcă avea nevoie de concursul armatei române!?

Mai apoi doamna Seniavskaia ține să blameze atitudinea „negustorească” a diriguitorilor din România, care au profitat de conjunctura favorabilă pentru a scoate avantaje cât mai mari. Îmi permit să-i răspund stimei doamnei că datoria primor-

Ofensiva Brusilov...

dială, dacă nu unică, a conducătorilor oricărui stat din lume este să apere cu toate forțele interesele vitale ale statului pe care-l guvernează, și, după cum am văzut, Rusia nu a avut nicio problemă în a se târgui în privința strâmtorilor Dardanele și Bosfor, asupra cărora nu avea niciun drept. De ce este atunci așa de grav că România s-a târguit în privința Transilvaniei și Bucovinei, asupra cărora avea și are drepturi incontestabile?

Sunt de acord cu doamna Seniavskaia că prestația armatei române în campania din 1916 a fost în multe privințe lamentabilă, cum de altfel a fost și prestația armatei ruse de multe ori în timpul războiului. Să ne amintim, spre exemplu, bătăliile de la Tannenberg și lacurile Mazuriene (septembrie-octombrie 1914), atât de rușinoase pierdute de către armata rusă. Iar dacă doamna Seniavskaia caută cu adevărat o victorie *à la Pyrrhus*, de ce nu se uită la faimoasa ofensivă Brusilov, care e responsabilă pentru moartea a aproximativ 1.000.000 de soldați ruși. Din toate acestea rezultă că nici armata rusă nu a fost tocmai un exemplu de eficiență, ceea ce ne face să considerăm cel puțin bizară atitudinea doamnei Seniavskaia față de ostașii români, mai ales dacă ne raportăm la faptul că Rusia nu și-a respectat angajamentele asumate față de România prin Convenția militară din august 1916, ajutând în acest fel Puterile Centrale să învingă România.

În campania din 1917 pe frontul din Moldova s-au aflat circa un milion de soldați ruși, care, după cum relevă și

... și cel care a comandat-o

istoricul american Glenn E. Torrey, în lucrarea *România și armata revoluționară rusă, 1917*, și-au făcut datoria onorabil, fără să lipsească însă fraternizările cu inamicul sau părăsirea dispozitivelor de luptă.

In ceea ce privește chestiunea Basarabiei, doamna Seniavskaia omite să menționeze că Rusia deținea teritoriul dintre Prut și Nistru din 1812, când, prin Pacea de la București semnată cu Imperiul Otoman, l-a ocupat, iar până atunci acesta aparținuse Moldovei, element indubitabil al spațiului etnic românesc. Din 1812 până în 1918, românii din Basarabia au fost supuși unei brutale politici de rusificare.

Ca recunoaștere a drepturilor românești asupra Basarabiei, Congresul de Pace de la Paris din 1856, care a pus capăt războiului Crimeii, a retrocedat Moldovei trei județe din sudul Basarabiei (Cahul, Ismail și Bolgrad), pe care în 1878 aliații noștri (Rusia) ni le-a răpit din nou.

Doamna Seniavskaia susține părerea în conformitate cu

care România a ocupat Basarabia în 1918, fără să țină cont de faptul că la 27 martie/9 aprilie 1918 Sfatul Țării a hotărât unirea condiționată a Basarabiei cu România; mă întreb cum poate ocupatul să pună condiții ocupantului.

Mergând pe firul logicii doamnei Seniavskaia, aflăm că România a menținut o stare de tensiune în raporturile sale cu U.R.S.S.-ul (creat la 30 decembrie 1922). Astfel, țin să-i amintesc distinsei doamne de revolta de la Tatar-Bunar din 1924, de crearea R.S.S. Moldovenești, tot în 1924, dincolo de Nistru, diversiune care funcționează și astăzi prin problema transnistreană, sau despre confiscarea tezaurului statului român, sau despre constituirea P.C.d.R. în 1921, ca secțiune a Cominternului.

Cât despre raptul teritorial realizat în urma notelor ultimative din 26 și 28 iunie 1940, nu pot spune decât că a fost rezultatul pur al forței grefate pe înțelegerea dintre doi sinistrați dictatori (Hitler și Stalin), iar ocuparea nordului Bucovinei și a ținutului Herța a fost doar un bonus pentru tiranul roșu, întrucât Rusia nu a deținut decât vremelnicele acele teritorii asupra cărora nu avea niciun drept, cum de altfel nu avea nici asupra Basarabiei.

În încheierea acestei analize, îmi exprim speranța că veți publica aceste considerații, deoarece sunt echilibrate și au o strictă legătură cu ideile, și nu cu persoana doamnei Seniavskaia. ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

• **REVOLUȚIA ROMÂNĂ DE LA 1848. CATALOG** (colegiul de redacție: Radu Coroamă, Mariana Negutu, Oana Ilie)

Muzeul Național de Istorie a României, 2008, 215 pp.

• **ISTORIA BASARABIEI ROMÂNEȘTI. TRAGEDIA ROMÂNILOR DIN TRANSNISTRIA. 2 VOL.** (Cuvânt înainte: Constantin Noica; ediție de: Constantin Barbu)

Editura Sitech, Craiova, 2008, vol. I – 954 pp.; vol. II – 704 pp.

• **Nicolae Șt. Noica – LUCRĂRI PUBLICE DIN VREMEA LUI CAROL I. ACTE DE FUNDARE ȘI MEDALII COMEMORATIVE** (Prefață: acad. Mugur Isărescu; ediție îngrijită de: Stelian Turlea)

Editura Cadmos, Asociația Kultura, 2008, 176 pp.

• **Arhim. Veniamin Micle – IEROMONAHUL MACARIE TIPOGRAF ROMÂN (1508-1512)**

Mănăstirea Bistrița Oleană, 2008, 267 pp.

• **Petre Turlea – NICOLAE IORGA LA VĂLENII DE MUNTE**

Editura România pur și simplă, 2008, 657 pp.

• **Constantin Ticu Dumitrescu – MĂRTURIE ȘI DOCUMENT, 3 VOL.**

Editura Polirom, 2008, vol. I, partea 1 – 412 pp.; vol. I, partea 2 – 534 pp.; vol. I, partea 3 – 657 pp.

• **PERSONALITĂȚI ALE EXILULUI ROMÂNESC ÎN ARHIVELE SECURITĂȚII** (lucrare apărută sub egida Institutului Național pentru Memoria Exilului Românesc; ediție îngrijită de: dr. Dumitru Dobre; Iulia Huiu; Veronica Nanu)

Editura Corint, 2008, 176 pp.

• **T.Gh. Rendiuk – HATMANUL UCRAINEI IVAN MAZEPA – MOLDOVA ȘI ROMÂNIA**

Editura Printech, București, 2008, 274 pp.

• **Gavril Preda, Petre Oprea – ROMÂNIA ÎN ORGANIZAȚIA TRATATULUI DE LA VARȘOVIA. 1954-1968. VOL. I**

Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2008, 436 pp.

• **Vasile Ilica – BASARABIA LA ÎNTÂLNIRE CU ISTORIA (1917-1918)**

Oradea, 2008, 62 pp.

• **DOCUMENT. BULETINUL ARHIVELOR MILITARE ROMÂNE**

An XI, nr. 1(39), 2008, 100 pp.

• **DUNĂREA DE JOS** (Serie Nouă, nr. 74, aprilie 2008, 50 pp.)

EGIPTUL ANTIC

CONSTRUCTII EGIPTENE		SEMN DE CIRCULAȚIE		MARE LA GRECI		NOTĂ LA CHIMIE!		MAMA LUI TUTANKHAMON	
SEMNE GRAFICE EGIPTENE		DÂNSA		SOLDAT		ÎN FALSET!		MONARH LA EGIPTENI	
DINASTIE DE FARAONI							MIEZ DE GRAFIT!		
ZEUL SOARELUI							AFLATE ÎN CETE!		
		FIRE				PERIOADE ISTORICE			
		GENERALĂ				SUNET CONVENTIONAL			
ÎN COMUNĂ!			ION CREANGĂ		VEDEȚĂ DE CINEMA				
TĂCERE					DINASTIE DE FARAONI				
							ÎN NOTĂ!		
							ABISI!		
STRĂMOSUL NOSTRU				PROPRII OMULUI					
ANIMAL SĂLBATIC				DÂNȘII					
			VULCAN ÎN SICILIA					PLINE DE VIAȚĂ	
			DOINE!						
	CORD						HAIN LA INIMĂ!		
	ZEUL EGIPTEAN AL MORTILOR						CHEMARE TELEFONICĂ		
				AVĂNT					A UNIFICAT STATUL EGIPTEAN
				A DUȘMĂNI					
PESTE CU MUSTĂȚI			PUSĂ LA MIJLOC!			LIMITĂ (ABR.)			
STĂ PE CAL ÎN ASIA!			MACAGIU			FLUVIUL EGIPTULUI			
		MĂSURĂ AGRARĂ			REGIUNI DIN EGIPTUL ANTIC				
		PRIMA ARMĂ			ȚEAVĂ				
BOLNAVI DE RĂCEALĂ							ARE 12 LUNI		
MONEDĂ DIN EGIPT							ISIS!		
				DRUMURI DE ȚARĂ					
COPIST LA EGIPTENI						CÂMPIE			

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

LUMINA DE LA VĂLENI DE MUNTE

Anul acesta se împlinesc 100 ani de la înființarea Universității de vară de la Vălenii de Munte – ne scrie domnul ION IVĂNESCU, unul dintre puținii supraviețuitori ai cursurilor acesteia, cum se definește chiar la începutul misivei trimise redacției. La 11 iunie 1908, ziarul *Neamul Românesc* anunța că mai mulți profesori și învățători au hotărât să țină cursuri de vacanță la Vălenii de Munte, pe timp de o lună. Cursurile au fost deschise în seara zilei de 2 iulie și au durat până la 2 august. Cursanții erau intelectuali, studenți, mulți învățători, elevi din cursul superior, meseriași, negustori, dar și țărani din împrejurimile Teleajenului. Printre cei sosiți din Transilvania și Bucovina se aflau cărturari de elită, ca: Alexandru Lapedatu, Ion Lupaș, Onisifor Ghibu, Ion Ursu. Universitatea și-a continuat activitatea și după asasinarea lui Nicolae Iorga, dar în anul 1946 a fost desființată. Cursurile s-au reluat în iulie 1968, dar au fost din nou interzise în 1978. Din 1990, tradiția a fost reluată.

VICEVERSA

Îi mulțumim domnului DORU CONSTANTIN PELIGRAD, din București, care ne-a semnalat o inversare a explicațiilor la fotografiile de la articolul domnului academician Marius Sala, din numărul 1/2008, pagina 40: Hefaiistos este explicația din stânga jos, iar cea de acolo trebuie mutată în dreapta sus, în diagonală. Cerem scuze autorului și cititorilor noștri.

DONAȚIE

Primim din partea Bibliotecii orașenești Ianca, din județul Brăila, o scrisoare din care prezentăm câteva fragmente: Domnul comandor de aviație (r.) VALER BRUCHENTAL a donat bibliotecii noastre colecția revistei *Magazin istoric* pe perioada 1967-1996, începând cu numărul 1 al acesteia. Domnia sa s-a angajat să completeze periodic donația, pe tot timpul vieții sau atâta vreme cât situația materială îi va permite. Potrivit acestui angajament, la 1 noiembrie 2007 domnul Bruchental a donat bibliotecii noastre, în completarea colecției, numerele de revistă din anii 1997-2006. Conducerea primăriei și a bibliotecii, în numele beneficiarilor și a iubitorilor de istorie din orașul Ianca, îi

transmit și pe această cale mulțumirile lor pentru gestul său dezinteresat și îl asigură de respectul și prețuirea lor.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul HEROIU DANIEL (telefon: 0723.79.71.78) oferă spre vânzare următoarele numere din revista *Magazin istoric*: colecția integrală pe anii 1988, 1989, 1991, 1992, 1994 și aprilie 1982; 1987 (toate, în afară de februarie, septembrie și decembrie); 1990 (toate, în afară de mai și octombrie); 1993 (iunie, iulie, septembrie, decembrie); 1995 (ianuarie, februarie, martie, aprilie); de asemenea, numere disparate: octombrie 1987, decembrie 1994, noiembrie 1994, ianuarie 1987, iunie 1990, aprilie 1990, ianuarie 1990.

Domnul VASILE LUPASCU, din Iași, telefon 0232.21.82.28, oferă colecția completă a revistei.

Domnul GELU CHELĂRESCU, din București, telefon 0766.31.31.08, donează colecția revistei (cu unele numere lipsă), de preferință unei persoane din Capitală.

Domnul ANASTASE IORDAN (telefon: 021.350.46.56) oferă revista *Magazin istoric* din anul 1976 până în prezent.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric1967@yahoo.com și mistoric@gmail.com; de asemenea, să scrie articolele cu diacritice românești.

Revista *Magazin istoric* figurează în catalogul electronic al Poștei Române la poziția 19.356.

Revista *Magazin istoric* figurează în catalogul Rodipet la Capitolul 8, pagina 21, poziția 4.055.

Cititorii din București se pot abona la revista noastră și prin S.C. MANPRES DISTRIBUTION SRL (telefon 031.806.20.33, fax 031.806.20.33, e-mail: office@manpres.ro sau pe www.manpres.ro).

A XVI-a ediție a Simpozionului de istorie și civilizație bancară

„CRISTIAN POPIȘTEANU”

De la stânga la dreapta: academician Dan Berindei, vicepreședinte al Academiei Române, academician Mugur Isărescu, guvernator al B.N.R., Cristian Păunescu, director, B.N.R., Florin Georgescu, prim-viceguvernator al B.N.R. (fotografie de Carmen Mazilu)

Se vorbește la noi mult despre bani, dobânzi, credite și creditori, debite și debitori și prea puțin despre cultura financiară. În mod surprinzător, dicționarele enciclopedice nu menționează personalități de prim rang ale lumii financiare, cu incontestabil drept de a se regăsi acolo.

O reuniune de tradiție, a XVI-a ediție a Simpozionului de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu”, desfășurată la Banca Națională a României, la 16 aprilie acest an, și-a propus să scoată la lumină o suită de portrete ale unor personalități din trecutul lumii bancare.

„Banca Națională a României – spunea în deschiderea manifestării științifice domnul guvernator Mugur Isărescu – și-a făcut o tradiție din evocarea slujitorilor ei.” A fi bancher – după cum veți putea citi în articolele care urmează – presupunea a cunoaște câteva limbi străine, oricum două obligatoriu, pe lângă legislație, balanță comercială, convenții comerciale, contabilitate sau acorduri de clearing și plăți. Într-un cuvânt, presupunea a fi un om de cultură. Pentru viitorul academician Costin Kirițescu – căruia, la centenarul nașterii, i s-a consacrat un moment aparte în cadrul reuniunii – prima obligație de serviciu a fost... să învețe să numere bani. Asemenea detalii dau culoare unei epoci.

În slujba sistemului bancar. Oameni și fapte

În luna mai a acestui an se împlinesc 100 ani de la nașterea lui Costin C. Kirîțescu.

Banca Națională a României a avut întotdeauna un adevărat cult pentru alegerea cu grijă a oamenilor care au lucrat în cadrul acestei instituții, considerând că aceștia determină în bună măsură prestigiul ei. Altfel spus, este vorba despre acei oameni care puteau afirma, asemenea lui Costin C. Kirîțescu: „Am fost fericit să am ca parteneră de nădejde, aproape în permanență în viața mea activă, pe Marea Doamnă a Finanțelor țării, Banca Națională a României.“

Viceguvernatorul Anton Carp definea și el, în *Raportul Consiliului de Administrație către Adunarea generală a acționarilor*, din 18 februarie 1896, aceeași idee: „Vorbind de funcționarii noștri, ne facem o plăcută datorie de a le aduce înaintea dv. expresia mulțumirilor noastre. Prin devotamentul, prin inteligența și spiritul de ordine de cari au dat probă în toate împrejurările, ei au meritat încrederea noastră și a publicului și contribuie puternic la mersul regulat al instituției noastre.“

Banca Națională a României are și o tradiție în evocarea slujitorilor băncii. La 17 februarie 1924, la inaugurarea bustului dedicat lui Eugeniu Carada, au participat importanți oameni politici, în frunte cu primul-ministru, Ion I. C. Brătianu. Într-o circulară a B.N.R. se spunea, la 8 februarie 1924: „Dorim ca fiecare sediu să fie reprezentat la această solemnitate prin director sau un delegat al său.“

În Primul Război Mondial, 21 dintre funcționarii Băncii Naționale a României și-au pierdut viața în slujba țării. În ianuarie 1919 s-a oficiat la Biserica „Zlătari“ un serviciu divin pentru pomenirea acestora, iar o lună mai târziu s-a înființat fondul „Eroii Neamului“, din care se plăteau pensii urmașilor celor decedați. La 11 noiembrie 1937, în Holul de onoare al Vechiului Palat, s-a dezvelit placa din piatră albă pe care sunt

înscrise numele celor căzuți pe câmpul de luptă. „Facem astăzi, conducerea Băncii și cu toți cei ce străduim în ea, un popas, poate cel mai frumos popas, pe care suntem chemați să-l facem vreodată în viață. Este popasul [...] pentru camarazii cari au făcut mândria instituției noastre“, spunea atunci Mitiță Constantinescu, guvernatorul B.N.R. (1935-1940).

Cu alte cuvinte, dar în același spirit, guvernatorul Mitiță Constantinescu creiona, la 27 februarie 1938, cu prilejul Adunării Generale a Casei de pensii a funcționarilor, profilul ideal al slujitorilor Băncii Naționale a României: „Recunosc și afirm, domnilor, că principalul nostru obiectiv este ca instituțiunea să meargă bine, să funcționeze impecabil; pentru aceasta însă nu adopt concepția funcționarului-automat, ci a funcționarului-personalitate, a funcționarului-inițiativă, a funcționarului-om-creațiune, a funcționarului-om-demnitate.“

Un astfel de om a fost Costin C. Kirîțescu. Cu siguranță, el s-a numărat printre aceia care ascultau discursul.

El fusese angajat în 1936, ca impiegat clasa a 8-a la B.N.R. Își încheia prodigioasa activitate în slujba acestei instituții ca membru în Consiliul de Administrație, ceea ce îl îndreptăța să afirme în 1992: „Știți cât de mult s-a împlinit viața mea cu instituția Băncii Naționale. Pornind de la acest adevăr, orice atingere adusă Băn-

Costin C. Kirîțescu, în 1926

cii Naționale, prestigiului ei, mă doare."

A așteptat doi ani, după terminarea studiilor la Berlin, până s-a angajat la B.N.R. Candidatul la statutul de funcționar al Băncii trebuia să răspundă următoarelor exigențe: să fie licențiat al unei academii comerciale sau al unei facultăți de drept; să aibă serviciul militar satisfăcut; să cunoască Legea organică și statutele Băncii Naționale; să stăpânească economia politică (monetă-credit-schimb, băncile de emisiune, balanța comercială, balanța de conturi), aritmetica comercială; să cunoască limbi străine: franceză, engleză și germană (două dintre ele obligatoriu); legislația privind regimul devalizelor în România; balanța comercială a României; convenții comerciale, acorduri de clearing și de plăți între România și celelalte state; moneda națională față de celelalte monete în schimburile internaționale; contabilitate.

Costin C. Kirițescu își amintea că, dintre cei 200 de candidați înscriși la concurs, s-a clasat al doilea datorită notelor mai mici obținute la contabilitate. Prima lui obligație de serviciu a fost să numere bani. „Nu mi-a prins rău – ne povestea el mai târziu. Contactul fizic mi-a dat acel sentiment de responsabilitate pentru munca pe care o voi depune și pe care nu l-am uitat niciodată."

S-a născut la 25 mai 1908, la București. Era fiul lui Constantin Kirițescu, profesor de biologie și autorul celei mai bune monografii despre participarea României la Primul Război Mondial. A mai scris și o carte despre România în Al Doilea Război Mondial, pe care a publicat-o Banca Națională abia după 1990. Costin Kirițescu spunea despre tatăl său că nu a cunoscut un om mai aspru și mai disciplinat.

La 15 iulie 1952, Costin Kirițescu a fost eliminat din B.N.R., motivul oficial fiind „reducerea de activitate în cadrul băncii". „Cifra celor scoși din Banca Națională în acea perioadă s-a ridicat, dacă mi-aduc bine aminte,

colecția BIBLIOTECA
BANCII NAȚIONALE

COSTIN C.
KIRIȚESCU

**Sistemul bănesc
al leului
și precursorii lui**

*Coperta unei lucrări fundamentale
a academicianului, Sistemul bănesc
al leului și precursorii lui,
în trei volume și care a cunoscut
două ediții*

la circa 200. Unii au fost arestați, alții scoși pentru grave abateri în serviciu", își amintea profesorul. Motivul real l-a reprezentat colaborarea cu fostul guvernator Aurel Vijioli, acuzat de deviere de drepăta.

Între 1952-1957 a lucrat ca pontator la Atelierele de prototipuri, utilaje și prefabricate, gospodăria anexă a Institutului de Cercetări pentru Materiale de Construcții București. Din 1958 a reluat activitatea didactică și pe cea financiar-bancară la Ministerul Finanțelor și cercetarea științifică la Institutul de Cercetări Economice. După 1971, în cadrul Ministerului Finan-

țelor, a participat la negocierile de aderare a României la Fondul Monetar Internațional și la Banca Mondială. Din 1991 a fost numit membru în Consiliul de Administrație al Băncii Naționale a României. Devenea membru corespondent al Academiei Române din același an și membru titular în anul următor.

Activitatea din cadrul Serviciului Studii al B.N.R. i-a prilejuit lui Costin C. Kirițescu realizarea a numeroase lucrări ce analizau realitățile sistemului monetar și de credit al vremii.

Costin C. Kirițescu a participat, alături de alți specialiști din cadrul B.N.R., la elaborarea capitolelor dedicate comerțului interior și exterior, monetei, creditului și finanțelor publice din volumul al patrulea al *Enciclopediei României*. Profesorul a redactat capitolul intitulat *Politica de credit*. În 1993, își amintea: „Împlinise 30 de ani de viață și trei de activitate în Serviciul Studii al acestei bănci. Într-o dimineață s-a deschis ușa biroului în care lucram și a intrat un tânăr, care s-a recomandat a fi Dan Botta, fratele actorului Emil Botta, așa cum a crezut necesar să adauge. Interlocutorul meu mi-a făcut cunoscut că Institutul Social Român, prin președintele lui, profesorul Dimitrie Gusti, i-a dat dispoziție să mă invite să colaborez la volumul IV al *Enciclopediei României*."

* O altă lucrare fundamentală realizată de Costin C. Kirițescu a fost *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui* (3 vol., ediția I, 1964-1970; ediția a II-a, 1997). Iată cum își amintea geneza acesteia: „La propunerea lui Costin Murgescu, directorul Institutului de Cercetări Economice, de a redacta singur lucrarea, i-am cerut 24 de ore de răgaz și, întorcându-mă acasă, trebuie să mărturisesc că am petrecut câteva nopți de insomnie. În aceste nopți răsunau ca un leitmotiv cuvintele lui Nicolae Iorga, care spunea cândva: ce înțelege broasca în mlaștina ei, la vederea oceanului! [...] Pentru mine, oceanul era mulțimea enormă de cunoștințe pe care trebuia să le stabilesc, să le stăpânesc și să le încadrez într-un tot unitar. Până la urmă m-am hotărât să accept invitația și m-am apucat de lucru. Dimineața eram la Finanțe, după-masa eram la Institut, iar în cele două ore de seară eram la Biblioteca Academiei Române, unde exista majoritatea lucrărilor pe care trebuia să le consult. În acest ritm de lucru au trecut șapte ani din viața mea, în cadrul cărora au fost elaborate și publicate cele trei volume ale Sistemului bănesc al leului. Am avut surpriza ca lucrarea editată de Editura Academiei Române să fie distinsă cu premiul «P.S. Aurelian» al Academiei.”

Nu cred că poate fi o încheiere mai potrivită decât discursul lui Costin C. Kirițescu, la sesiunea de omagiere de la Academia Română cu prilejul împlinirii a 90 de ani: „Copilăria și adolescența le-am petrecut în România în condițiile economiei capitaliste [...] Anii de mijloc, care ar fi trebuit să fie cei mai productivi, i-am trăit în vremea când România se afla sub imperiul socialismului de tip stalinist, care a avut pentru mine consecințele cele mai dramatice. În sfârșit, voi închide ochii în condițiile în care România încearcă să se înapoieze la economia de piață. Pot să declar că nu am fost partizanul nici unuia dintre regimurile politice în care am trăit [...] Dumnezeu însă m-a ajutat să trec prin toate încercările, păstrându-mi mintea întreagă [...] La sfârșit de drum, mulțumesc destinului că am avut parte de o viață bogată în suișuri și coborâșuri și că mă aflu acum în fața dumneavoastră nu ca un om sfârșit, ci ca un om care n-ar ezita să reînceapă acest periplu extraordinar care se numește existența umană.”

Mugur ISĂRESCU,
Guvernatorul Băncii Naționale a României

Câteva gânduri cu ocazia centenarului Costin Kirițescu

Opera scrisă a lui Costin Kirițescu cuprinde multe sute de titluri, iar activitatea practică se desfășoară pe întinderea a șase decenii în bănci berlineze, apoi în B.N.R., într-un serviciu de „fișare” la o întreprindere de tâmplărie, în Ministerul Finanțelor, la Institutul de Economie al Academiei Române, iar după 1989, ca cercetător al Institutului Național de Cercetări Economice și ca membru al Consiliului de Administrație al Băncii Naționale a României. Se adaugă acestora activitatea domniei sale în calitate de membru corespondent și apoi de membru titular al Academiei Române, din anul 1991, profesor la Facultatea de Drept din București și la Academia de Studii Economice din București. Mă voi referi la trei „gânduri” despre autor.

I

Lucrarea care, după părerea mea, ne oferă din plin capacitatea de vizionar a profesorului este *Notă cu privire la studiul profesorului Anghel Rugina, intitulat „Un*

miracol economic în România liberă este încă posibil”. În ciuda dimensiunilor sale relativ restrânse, joacă un rol deosebit, în primul rând, pentru că reprezintă o sinteză a acumulărilor teoretice și practice, de-a lungul a zeci de ani, într-o problemă de căpătâi,

și anume „pe ce cale ar trebui să înainteze construcția economiei de la socialism la capitalism în România“. În al doilea rând, este un model de polemică fără menajamente, dată fiind tematica dezbaterii, și, în același timp, o polemică bazată exclusiv pe argumente și cu respectarea unui ton politic.

După ce analizează punct cu punct „dilema monetară“, „dilema bancară“, „dilema bursieră“, „dilema monopolurilor productive în societate“ și continuă cu analizarea punct cu punct a măsurilor pentru realizarea unui echilibru stabil – propus de Anghel Rugină –, și anume lichidarea inflației, o reformă a prețurilor, un sistem bancar de echilibru, aplicarea justiției sociale și altele, profesorul Kirîțescu încheie: „În concluzie, Prof. Rugină urmărește prin noua sa ordine un scop nobil: acela de a crea în România o economie echilibrată, stabilă și de durată. Ceea ce surprinde este că, în linii mari, ordinea nouă seamănă mult cu sistemul economic capitalist, ale cărui caracteristici au fost abandonate în cursul evoluției sistemului capitalist mondial.

Pe lângă faptul că echilibrul la care aspiră autorul nu a fost realizat niciodată în capitalism, observ că reformele preconizate de autor ar îndepărta țara noastră de complexul economic european și mondial, transformând-o din nou într-un fel de Albania de pe vremea lui Enver Hodja.

Mai grav este însă faptul că autorul, încântat fiind de imaginea mirifică a echilibrului economic stabil... și echitabil, uită că România are nevoie nu de echilibru în sărăcie, ci de acel sistem economic care să-i asigure o dezvoltare economică și socială care s-o apropie de țările avansate.

Academicianul la vârsta maturității...

România nu are nevoie de formele învechite ale sistemului capitalist, ci de aplicarea acelor cuceriri ale științei și tehnicii care au făcut din Japonia și alte țări un model demn de aplicat și în țara noastră.“

În al treilea rând, încă din primele luni de după 1989, autorul se delimitează de tendințele populiste și schițează calea către Europa dezvoltată: „... economia de piață din România va trebui să se consolideze și să se dezvolte în așa măsură, încât să asigure stabilitatea costurilor și

prețurilor și existența unor cursuri valutare care să reflecte această stabilitate. După cum se vede, succesul deplin al politicii de combatere a inflației este primordial. În felul acesta va trebui să dovedim la timp apartenența nu numai geografică la Europa, dar și apartenența politică, economică și monetară.“ Aceste trăsături îl prezintă pe Costin Kirîțescu ca „părinte fondator“ al noului Institut Național de Cercetări Economice.

II

În preocupările sale de o viață găsim două teme generale: moneda și muzica, atât de deosebite între ele și, totuși, atât de asemănătoare. Într-una dintre scrierile sale din tinerețe, inclusă în volumul *Călător prin secolul XX. Memoriile unui bancher fără bani*, există un capitol intitulat *Interludiu muzical*, de o frumusețe neasemuită. Citez: „Cine poate contesta că lumea muzicii este o lume în toată puterea cuvântului? Fără frontiere, plină de peisaje, dionisiacă sau apolinică, născută din frământări sfâșietoare și din feverii, lumea muzicii – întocmai ca lumea materială – lasă

sublimul să coexiste cu mediocrul, gândirea profundă care scrutează întrebările fundamentale ale existenței umane cu melodia subțirică, bună de fredonat într-o clipă de destindere.”

În încheierea capitolului, autorul adaugă câteva pagini, care încep astfel: „Intenția mea a fost să închei aici modestele mele notații despre muzică și slujitorii ei. Formația mea de economist și dorința de a spune tot adevărul m-au îndemnat însă, cu toată părerea de rău, să adaug câteva cuvinte și despre fața nevăzută (sau, mai bine zis, neauzită) a muzicii. Euterpe să mă ierte.”

Muzica reprezintă pentru Kirițescu o lume a substanței „imateriale”, pe care el o abordează, ca economist, ca o lume ideală în formă pură, ce conferă calea descifrării luptei între bine și rău.

Moneda este aria în care se concentrează lupta răului cu binele. Kirițescu vede în monedă ființa, conștiința și spiritul unei societăți în formă concentrată, și nu instrumentul ideal de spoliere a societății.

„...La prima vedere s-ar părea că nimic nu este mai ușor de clarificat decât ființa și esența banilor. Cine nu are a face cu ei? Și, totuși, multe sute de ani, dacă nu milenii, problemele legate de existența banilor au fost dezbătute de minți luminate”, dar „am ajuns la sfârșitul secolului al XX-lea fără să existe un consens cu privire la aspecte fundamentale, cum ar fi acela al stabilității monetare: pentru unii, moneda cu putere de cumpărare stabilă ar reprezenta optimul; pentru alții, ea ar fi nu numai o iluzie, dar și un pericol”.

Profesorul Kirițescu se apleacă nu numai asupra unei monede naționale – leul. El intră prin această modestă poartă în marea arenă a conceptului de monedă, care, vorbind cu cuvintele lui Hegel, conține în sine universalul, care însă nu poate altfel ființa decât în specificitate, ca formă concentrată a ființei, conștiinței și spiritului, pecetea pe care o poartă credința, constituția politică, sistemul juridic, moravurile, precum și știința, arta și dibăcia tehnică a unei societăți.

Kirițescu era preocupat să descifreze izvorul deosebirilor de vederi cu partenerii, mai ales cu aceia pe care îi aprecia. Este foarte interesantă analiza pe care o face viziunii lui Aurel Vijoli: acesta din urmă credea că între capitalism și socialism există o întrecere de proporții istorice și că victoria va aparține socialismului. Costin Kirițescu, în esență, avea altă convingere: „Problema întrecerii între cele două orânduiri, oricât de tentantă ar fi fost această teză, avea, după părerea mea, un viciu de fond. Socialismul sau social-democrația, sau democrația socială, sau oricare denumire s-ar acorda alternativei la capitalism, nu trebuie să aibă ca finalitate ajungerea din urmă a acestuia și depășirea lui, ci să-i întoarcă spatele. Noua orânduire ar fi chemată să realizeze o societate fundamental diferită de cea capitalistă.”

Și își încheie însemnările astfel: „O societate utopică, societatea visată? Ar însemna să avem atâtea convingere în puterea diabolică a banului, încât să credem că societatea care nu aspiră la câștigarea – și cheltuirea – de averi nu este de conceput”.

În noul secol în care am intrat, Costin Kirițescu s-a apucat de un nou *Tratat despre monedă*. Dacă ar fi avut timpul necesar, ar fi abordat problema raportului dintre echivalentul „general” și un echivalent „universal”. Cu atât mai mult, cu cât domnia sa intuia că, în secolul nostru, va avea loc o dezvoltare a practicii măsurării, pe de o parte, monede naționale – monede regionale (euro, de exemplu) moneda mondială, pe de altă parte, „computaționalitatea”, o proprietate specifică universului, aceea de a fi „echivalent universal”.

Computația ar putea fi comparată cu moneda. Entitate specifică a lumii mărfurilor, aceasta măsoară universul lumii mărfurilor și servește ca „echivalent general”, pentru că ea însăși este o marfă. S-ar putea spune: computația este o proprietate a universului, aceea de a servi de „echivalent universal” și de a permite măsurarea fără limite. „Echivalentul general” a parcurs treptele pe care le cunoaștem la monede locale, naționale, tinzând spre monede regionale și spre mo-

neda mondială. La nivelul universului putem descifra mișcarea de la monedă ca „echivalent general” în toate treptele lui către „computaționalitate”, care reprezintă un „echivalent universal” independent de voința, conștiința, dorința omului sau umanității.

III

În cartea sa autobiografică *Călător prin secolul XX. Memoriile unui bancher fără bani*, capitele se încheie, de regulă, cu o „listă de gânduri”, numerotate și inventariate, ajungând la 673 de aforisme. Dacă ar fi să-mi propun să le sintetizez într-unul singur, probabil că s-ar potrivi „Nu vă fie frică”.

A scotocit până în străfunduri izvoarele tainice ale luptei binelui și răului, de la lumea mirifică a muzicii, până la descifrarea hitlerismului, militarismului, războaielor, oferind cititorilor concluziile proprii. „Critica fără limite” are o piatră de încercare: în ce măsură se apleacă cu aceeași determinare asupra propriei persoane?

Aș dori să subliniez, cu ocazia centenarului Kirițescu, principalul său mesaj către oameni. Analizând contradicțiile care apar între preocupările sociale și datoriile individuale, de familie, Costin Kirițescu subliniază, cu o profundă durere, ceea ce consideră a fi cea mai mare înfrângere pe care

a suferit-o în viață: „copleșit de tot felul de treburi fastidioase, împărțindu-mă în stânga și în dreapta, nu am putut alimenta căldura lăuntrică pentru a mă apropia de fiul meu, pentru a deveni prieteni, pentru a ne împărți unul altuia și bucuriile și amărăciunile existenței. Este «cea mai mare înfrângere pe care am suferit-o în viață». Pe măsură ce îmbătrânesc golul devine și mai mare, gustul amar al acestei înfrângeri îl simt și mai puternic. Scriu aceste rânduri adresându-mă părinților și rugându-i să mediteze asupra datoriilor, nu o ignorați, nu o sacrificați, dacă nu vreți să regretați atunci când va fi prea târziu”.

Profesorul Kirițescu a parcurs întreg secolul al XX-lea și începutul tumultuos al secolului al XXI-lea, cunoscând din plin rigorile cenzurii hitleriste, ale cenzurii staliniste și ale celei ceașiste și nu a fost nicicum menajat de noua cenzură, a banului, dar de fiecare dată a știut să rămână, el însuși, cu sufletul curat.

Am avut un mare privilegiu de a participa, alături de profesorul Kirițescu, la suita de dezbateri pe care s-a clădit, în anii 85-88, *Tratatul de economie contemporană*. Am beneficiat de rigoarea intervențiilor și opiniilor Domniei Sale, transmise în timpul elaborării primei *Schițe de strategie...*, din februarie-mai 1990, și în timpul *Marii aventuri* intelectuale de la Snagov, din 1995.

Nimeni și niciodată nu a reușit să întunece vederea lăuntrică a profesorului Kirițescu, cu umbre care nu sunt și nici măcar cu umbrele amenințătoare ale tenebrelor care au fost și sunt. Este principala lumină în care se păstrează chipul lui Costin Kirițescu în mintea și sufletul meu.

Academician Tudorel POSTOLACHE

... și legitimția lui de economist

Eugeniu Carada

Este o personalitate ciudată, ferindu-se de notorietate și de public, ducând în paralel o viață consacrată muncii neîntrerupte – V.Gh. Morțun îl caracteriza a se fi afirmat „prin munca neînfrănată în folosul patriei” –, cu o activitate subterană, de „veșnic conspirator”, acceptat ca atare de contemporani. Născut în 1836 la Craiova, ca fiu al lui Nicolae Carada și al Petruței Slăvitescu, mama fiind legată de mai multe neamuri boierești oltene, a învățat la Craiova, în viitorul Liceu „Carol I”, beneficiind și de serviciile didactice ale lui Gheorghe Chițu. Acesta i-a insuflat probabil, încă de copil, simțămintele unui democratism radical, care-l va caracteriza întreaga viață. A fost și elev al institutului privat craiovean „Raymond”, unde și-a însușit temeinic limba franceză, ceea ce îi va înlesni deseori să se dădă în Franța, cea dintâi fiind realizată în 1857 și 1858.

Manifestându-se ostil armatei de ocupație ruse, la începutul războiului Crimeii, a trebuit să se ascundă pentru a scăpa de un surghiun la Saratov! La doar 18 ani, a venit la București, pe contul său, probabil fără consimțământul părintesc, și a dormit un număr de nopți în Cișmigiu, înainte de a-și fi găsit un rost. Un timp a lucrat ca șef de cabinet al ministrului Grigore Bengescu, dregător al lui Barbu Știrbei, dar a părăsit funcția, care probabil nu se potrivea opiniilor sale social-politice. S-a numărat și printre angajații vremelnicului Divan ad-hoc din 1857 și, totodată, a desfășurat o activitate literară, ca poet și, mai ales, cea de dramaturg (traducător, dar și original). Încă din 1848, la 12 ani, colaborase la *Naționalul* craiovean, pentru ca din 1856 să fie prezent în paginile *Timbului* lui Grigore Busuioceanu, înainte de a ajunge unul dintre redactorii *Românului* lui C.A. Rosetti. Totodată, din acești ani, după reîntoarcerea din Franța, s-a numărat printre tinerii „activiști” ai mișcării naționale și mai ales ai aripilor ei radicale.

În toamna anului 1859, la 23 de ani, s-a înfățișat lui Rosetti, oferindu-și serviciile statonice. „M-am așezat atunci la masă – evoca chiar Carada începuturile sale la *Românul* –, de la care nu m-am sculat zece ani și mai bine”. A fost secretar de redacție, redactor, administrator, secundant fidel al lui Rosetti. În momente tensionate, a plecat din nou la Paris, conspirând acum împotriva domnitorului Cuza de pe pozițiile libertăților lezate de acesta. Când s-a reîntors, a fost editorul

Clopotului, organ clandestin de opoziție și, în același an, 1865, în vară, avea să fie arestat temporar, alături de Ion Brătianu și C.A. Rosetti.

Din nou, în 1866, după 11 februarie, l-a secundat peste hotare pe Brătianu. Revenit în țară, a fost ales deputat, a fost și prefect de Vlaşca și, de asemenea, timp de cinci ani, din iulie 1866, și-a reluat locul în redacția *Românului*. Ca șef de cabinet a fost în preajma lui Ion Brătianu, când acesta a ocupat funcția de ministru. „Republicanul” și „mazzinianul” nu putea lipsi din complotul din vara anului 1870, beneficiind însă de sentința de achitare a Curții de Jurați din Târgoviște. Din nou a plecat în Franța, unde a stabilit strânse relații cu Jules Ferry, Louis Blanc și Gambetta. Dar, totodată, Carada, și-a dezvoltat operații comerciale cu succes.

Revenirea liberalilor la putere în 1876 l-a readus pe Carada pe primul plan, în umbra lui Brătianu. În luna martie 1877 s-a găsit din nou la Paris, încercând să contracteze un împrumut pentru România, mai apoi a fost la Chișinău cu primul ministru, pentru a-l însoți apoi la sudul Dunării, dormind pe o saltea de paie în dreptul ușii sale. La Paris s-a dus din nou pentru a asigura imprimarea unor bilete ipotecare, întrerupându-și acest sejur parizian când Ion Brătianu l-a chemat să-l secundeze la Berlin, unde, în vara anului 1878, s-a desfășurat Congresul de Pace.

Pentru Carada se apropia etapa decisivă a vieții și activității sale. Proiectul din 1848 referitor la crearea unei Bănci Naționale s-a

înfăptuit prin legea din 17/29 aprilie 1880. Brătianu l-ar fi dorit guvernator, dar „republicanul“ și „conspiratorul“ a preferat să stea în umbră, ceea ce nu l-a împiedicat de a fi un *factotum*. Din nou la Paris, s-a îngrijit de procurarea hârtiei pentru bancnotele Băncii, a achiziționat mașinile de imprimat și a contractat în 1882 cu antreprenorul Albert Galleron, construirea Palatului Băncii. Acesta va fi ridicat pe baza planurilor arhitectului Nicolae Cerchez, între 1884 și 1890. Într-un timp, la 20 februarie/3 martie 1883, Adunarea Acționarilor l-a ales pe Carada director al Băncii, pe care a slujit-o timp de 27 de ani. Toate regulamentele noi instituiții i s-au datorat în mare măsură, ca și recrutarea unui personal de înaltă calificare. În Consiliul de Administrație cuvântul și opinia sa erau legi. Vintilă Brătianu avea să caracterizeze activitatea bancară a lui Eugeniu Carada astfel: „unul dintre cei care, prin opera lor, au arătat în fapte cât de justificată era acea încredere în noi înșine“.

Dar Carada n-a fost doar slujitorul credincios al Băncii Naționale, căci el a fost implicat – direct sau indirect – în dezvoltarea sistemului modern de credit al României. De asemenea, într-o vreme, a participat activ și eficient la operația de răscumpărare și preluare de către stat a căilor ferate. În 1884, Pia Brătianu îl înștiință pe fiul ei, Ionel I.C. Brătianu, că Eugeniu Carada părăsise totuși căile ferate, preferând să rămână doar la Banca Națională, unde el era „stăpân“. Semnificativă a fost și relația sa cu regele Carol I. El a fost, neîndoindu-l, unul dintre slujitorii săi cei mai buni, dar, totodată, republican intransigent în convingerile sale, a refuzat să stabilească un contact direct cu monarhul, evitând să-l întâlnească timp de decenii, cu toate repetatele

Eugeniu Carada

încercări ale regelui de a se apropia de el (*Magazin istoric*, nr. 6/2008).

Carada era umbra lui Brătianu, care, glumind, îl enumera sub porecla „Turcul“, printre cei trei prieteni ai săi. Copiii lui Ion C. Brătianu și mai ales înzestratul Ionel, la formarea politică a căruia a contribuit mult, erau obiectele răsfățului său, el văzând în ei emanațiile marelui și vârstnicului său prieten. Una dintre fiicele lui Ion C. Brătianu scria despre Carada: „Avea un cult pentru tata și îi servea ideile cu fanatism.“

Mai bine de un deceniu a locuit în Str. Colței 56, apoi din 1889 și până la

moarte în casa pe care și-o ridicase pe Str. Pitar Moș. Retras, era totuși prezent în viața politică, fiind „șeful Oculteii“ și lui revenindu-i în bună măsură îndrumarea liberalilor după dispariția lui Ion C. Brătianu. Totodată, cu discreție, dar fără să șovăiască, a ajutat tineri lipsiți de mijloace la învățătură și a sprijinit material realizarea obiectivelor patriotice. A rămas până la moarte un patriot dăruit conaționalilor săi și țării, un model de discreție și comportament.

Cât de frumoasă caracterizare a făcut Nicolae Iorga sfârșitului lui Eugeniu Carada: „Bătrânul mazzinian, prefăcut în cel mai caracteristic și admirabil sectar pe care l-a cunoscut România, a dat morții, la 73 de ani, o luptă pe care puțini tineri ar fi în stare s-o deie. Fără voie a părăsit lumea în care până la urmă a stat în rândurile întâi ale muncii. Și, ca să-și răzbune, a lăsat un loc care va rămâne veșnic gol, căci nu se va afla, într-o lume care gustă viața cu pațimă, un urmaș al virtuților sale, de simplitate, renunțare, credință și hărnicie.“ Carada rămâne peste veac un model uman.

Academician Dan BERINDEI

Mihail Grigore Romașcanu

șeful serviciului studii al B.N.R.

Mihail Grigore Romașcanu a fost o personalitate cu totul specială. Pentru cei mai mulți, numele lui va rămâne legat de lucrarea Tezaurul român de la Moscova, apărută în anul 1934 la „Cartea Românească”. Era prima monografie documentară despre episodul tragic al pierderii tezaurului României, trimis în condițiile știute în vremea Primului Război Mondial la Moscova, de unde nu s-a mai întors.

Din păcate, asemenea altor funcționari de elită ai Băncii Naționale a României, și Mihail Grigore Romașcanu a suferit represiunea regimului comunist, cunoscând temnițele regimului instalat după 1947 în România.

Dosarul de cadre, păstrat în arhivele Băncii Naționale a României, ni-l prezintă ca fiu de plugar, născut la 27 aprilie/ 10 mai 1906 în comuna Lunca, județul Botoșani, într-o familie cu zece copii (șase frați și patru surori). Înzestrat cu multă ambiție, a absolvit Școala superioară de comerț din Iași, în 1925, și Academia Comercială din București, sesiunea din octombrie 1928.

S-a căsătorit, la 3 octombrie 1929, cu Constanța (născută Georgescu). A avut nevoie de aprobarea guvernatorului B.N.R. pe care o cerea la 4 septembrie 1929, după cum prevedeau reglementările de atunci ale Băncii, mai ales că și soția lucra în aceeași instituție. De asemenea, la angajare Banca a făcut o verificare, prin comisarul B.N.R., în urma căreia s-a primit următoarea referință: „Dl. Romașcanu, originar din Iași, locuiește cu chirie, în str. Stupinei nr. 21. În privința moralității nimic rău.” De la Școala comercială superioară din Iași au venit referințe la fel de bune: „Dl. Romașcanu, ca elev, a avut purtare corectă și la studiul a fost clasificat în cei trei ani premiantul I. Se prezintă ca un foarte bun element pentru viitor.” A mai primit recomandare și din partea lui Victor Iamandi, cunoscut om politic.

A fost angajat ca diurnist provizoriu la 28 iulie 1927. În baza unui amplu chestionar de evaluare care se încheia cu formula: „Nu am nimic de reproșat și în afară de obligațiuni familiale își întrebuințează timpul liber cu lucrări intelectuale. Propun pentru numirea definitivă pe domnul Romașcanu, la data

când împlinește cele șase luni de serviciu, cu recomandarea că va fi unul dintre cele mai bune elemente ale Băncii noastre” –, a devenit diurnist definitiv, apoi impieगत clasa a III-a. Din 1934 a trecut la Serviciul Studii, iar din 1936 la Serviciul „Acorduri internaționale”.

Din 9 martie 1940 îl înlocuiește pe Vasile Dimitriuc la conducerea Direcției Studii din B.N.R., după ce acesta fusese delegat să conducă Comisariatul Petrolului. Era cel mai bun expert pentru piața combustibililor, cu un doctorat la Leipzig. El a condus delegația română la toate tratativele legate de problema petrolului cu cel de al treilea Reich. Mihail Grigore Romașcanu a fost, la rândul lui, concentrat și numit secretar general la Ministerul Coordonării și Statul Major Economic, în perioada septembrie 1940-august 1941.

În acea perioadă a fost nevoit să contracteze mai multe împrumuturi pentru a face față diferitelor cheltuieli (îmbrăcăminte, transport, masa oaspeților străini) impuse de postul ocupat și pe care nu le putea acoperi din sumele bugetare. După revenirea în cadrul Băncii Naționale a României, a încercat să obțină un împrumut excepțional de la Casa de pensii a B.N.R., cu care să achite împrumutul luat de la Banca de Comerț. Rezoluția pusă pe cerere preciza că, întrucât nu a avut autorizația Băncii Naționale pentru a face acel împrumut, i se refuza cererea. Mai mult, la 15 octombrie 1942 Consiliul de Administrație dădea un avertisment și îl ștergea de pe tabloul de avansări pe un an de zile, pentru că se

împrumutase fără a avea autorizația prealabilă a Băncii.

După 1945, cariera lui Mihail Grigore Romașcanu a cunoscut o involuție. La 17 noiembrie 1947 a fost pus în disponibilitate prin Decizia Comisiei centrale pentru repartizarea forței de muncă din 3 noiembrie. Fusesse decorat, până atunci, pentru activitatea sa, cu Medalia „Centenarului Regelui Carol I” cu bareta „Pro patria” și „Steaua României” în grad de cavalier, cu Medalia „Virtutea Aeronautică” și „Meritul Comercial și Industrial” clasa I.

Dat afară din Banca Națională a României, a fost arestat câțiva ani mai târziu. Fusesse scos în mod abuziv din locuința pe care și-o construise cu un credit luat în

anul 1934, situată în perimetrul străzilor Primăverii, Heleșteului, Grădina Bordei, zonă ce avea să devină cartierul nomenclaturii comuniste. Până în noaptea de 5-6 mai 1950, când a fost arestat, a locuit pe unde a putut. A fost mutat din subsolul clădirii Ministerului de Interne (viitorul Comitet Central al P.C.R.) direct la închisoarea Sighet, fără să fi suferit vreo condamnare. Printre cei care i-au fost tovarăși de detenție s-a numărat și istoricul Constantin C. Giurescu. Acesta își amintea că Romașcanu era pedepsit să stea ore întregi în genunchi. Beneficia și de un tratament „preferențial”, atunci când era pus să hrănească porcii, pentru că putea parcurge distanțe mai mari decât restul deținuților și, în plus, pe drum putea să culeagă chiștoace de țigări. Când greșea, era pedepsit să facă 300 de genuflexiuni. A fost bătut, ca și ceilalți deținuți, în nenumărate rânduri. A fost eliberat în 1955.

Mihail Grigore Romașcanu nu a avut urmași direcți. Nu am putut afla, deocamdată, care a fost soarta sa după eliberare, nici anul când a murit.

Mihail Grigore Romașcanu se înscrie, prin întreaga sa activitate, în galeria personalităților care au făcut cinste Băncii Naționale a României.

Cristian PĂUNESCU,
Director, Banca Națională a
României

De la stânga: Valer Popp, Al. Lapedatu, N. Săveanu, Inculeț și Victor Iamandi, cel care l-a recomandat pentru angajare pe Mihail Grigore Romașcanu

Împărțitor de bună rânduială

Dimitrie I. Dimitriu s-a născut la 4 august 1872. Era fiul unui comerciant din satul Mierlari, comuna Jilava, plasa Sabaru, județul Ilfov. După absolvirea Școlii Comerciale din București, a fost numit funcționar provizoriu la Serviciul Contabilitate din Administrația Centrală a Băncii Naționale a României, cu începere de la 1 aprilie 1893. Trei luni mai târziu a fost definitivat pe aceeași funcție. La 30 martie 1895, D.I. Dimitriu era deja numit contabil al Agenției Buzău, iar între 1 ianuarie 1897 și 6 aprilie 1899 a îndeplinit aceeași funcție la Agenția Focșani, de unde a ajuns la Târgu Jiu, ca agent al nou-înființatei sucursale.

Potrivit recensământului din 1899, D.I. Dimitriu și soția sa Eugenia sunt înregistrați pe strada Tudor Vladimirescu nr. 52, unde se afla și sediul agenției. Conform regula-

mentelor, directorul era obligat să locuiască în clădirea băncii. Împuternicit să găsească un sediu corespunzător, în decembrie 1901 a cumpărat superba casă din strada Grivița nr. 7,

aparținând prefectului Ion Carabatescu, pentru suma de 65.000 de lei. Până azi, clădirea reprezintă un reper pentru sistemul bancar al județului Gorj, fiind una dintre cele mai vechi din țară, în care se desfășoară activitate de peste un veac.

In timp ce se ocupa cu amenajarea clădirii, a primit însărcinarea de a organiza agenția de la Râmnicu Vâlcea, al cărei conducător a fost numit la 4 iulie 1902. În acest liniștit oraș de pe Olt a făcut o carieră strălucită, stabilind un record de longevitate și stabilitate ca director al aceleiași agenții timp de 31 de ani.

La data înființării agenției, în Vâlcea exista o singură instituție de tip bancar societatea cooperativă „Banca Vâlcea”, fondată în 1899. În prima scrisoare adresată lui Eugeniu Carada (misiva nu e datată), D.I. Dimitriu prezintă starea economică locală: „De la venirea mea în localitate, modul cum s-a prezentat piața mi-a dat prilejul să constat o slăbiciune generală. Nu vedem puțința realizării unui portofoliu solvabil pentru noi. Cauzele care făceau imposibilă o judecare matură a solvabilității persoanelor consta în faptul că nu se găsea banul mai cu înlesnire, așa că, deși s-ar fi găsit persoane întreprinzătoare, [...] preferau [...] să stea pe loc decât să încapă pe mâinile unor împrumutători-cămătari care nu iertau [...] Astfel stând lucrurile am căutat ca prin admisia la compt curent a câtorva case mai serioase să aduc o însuflețire a pieței, fapt ce nu m-a desmințit, că imediat, atât «Banca Vâlcea», cât și alți împrumutători au fost nevoiți să scadă simțitor dobânzile, dând în același timp o mai mare extensiune afacerilor lor.”

După șase ani de activitate, darea de seamă remisă Centralei prezintă o cu totul altă situație economico-financiară și comercială a județului. Poziția geografică facilita locui-

Dimitrie I. Dimitriu

torilor îmbrățișarea tuturor ramurilor „de producțiune națională”: industria forestieră, agricultura, viticultura sau pomicultura. „O altă ramură de producțiune a județului nostru și care nu cu puțin contribuie la buna stare a locuitorilor săi sunt fără îndoială și renumitele resurse de ape minerale.”

În plan financiar, D.I. Dimitriu raporta că la sfârșitul anului 1908 existau deja patru bănci la Râmnicu Vâlcea, două la Drăgășani, cu un capital de 1.110.000 lei, și 75 de

bănci populare, cu un capital total de 3.182.645 lei. Depozitele populației aflate la fructificare depășeau 2.000.000 lei. „Această abundență de numerar pe piața noastră a făcut să se nască și să se dezvolte diferite industrii. Astfel, avem industria tăbăcăriei, frângeriei, lemnăriei, olăriei, fabricării dopurilor de plută, ploscăriei, morăritului și altele [...] Treptat și paralel cu dezvoltarea acestor izvoare de producțiune ale județului s-a dezvoltat și s-a prosperat orașul nostru.”

Activitatea bogată pe care o desfășurau agențiile și sucursalele Băncii Naționale a fost serios tulburată în perioada Primului Război Mondial. Despre greutățile întâmpinate de Dimitrie Dimitriu aflăm din scrisorile pe care le expedia la sfârșitul anului 1916 guvernatorului I.G. Bibicescu. Comandamentul militar local i-a ordonat pe data de 12 noiembrie să părăsească Râmnicu Vâlcea, punându-i la dispoziție o căruță și patru jandarmi de pază. A luat numerarul existent în casieria agenției, polițele și registrele și împreună cu armata s-a retras spre Pitești. După câteva zile, în condiții de război, a ajuns la București, la Banca Națională, unde a depus toate valorile și unde a rămas până în martie 1917.

Pe lângă atribuțiunile sale, la cererea forurilor militare, din data de 15 august 1916,

D.I. Dimitriu a îndeplinit și funcția de șef al Depozitului Regional, având sub supraveghere 11 spitale militare și un depozit cu materialele necesare. Rămas în teritoriul ocupat, în martie 1917 a preluat conducerea Casei de Împrumut pe Gaj (LKD), filială creată de ocupant. Referindu-se la acele împrejurări, scria cu mare tristețe: „Urmand instrucțiunile Dvs. [ale conducerii B.N.R.], noi, cei rămași în teritoriul fost ocupat, am cunoscut și am suferit toate rigorile și toată asprimea crudului cuceritor.

Silit de multe ori să fac acte ce nu mi le îngăduia conștiința, sufeream fără să am puțința a mă plânge. Mi s-a cerut să fac propagandă pentru împrumuturile lor de război. Mi s-a impus să merg la Biserica catolică și să urez în numele Instituției sănătate Împăraților și armatelor lor învingătoare. Toate acestea au lăsat urme nespuse de dureroase în sufletele noastre.

Și dacă astăzi am o mângâiere, aceasta este credința că mi-am îndeplinit o sfântă datorie, rămânând în mijlocul celor ce n-au puțința să fugă și împărțind alături de ei toate suferințele războiului...”

Asemenea altor directori de agenții, considerați demnitari bancari, Dimitrie I. Dimitriu a fost autorizat de Consiliul de Administrație al B.N.R. să desfășoare și alte activități, cum ar fi predarea de cursuri la școlile din localitățile respective, ținerea, în afara orelor de program, a contabilității diferitelor firme, activarea în societăți cu

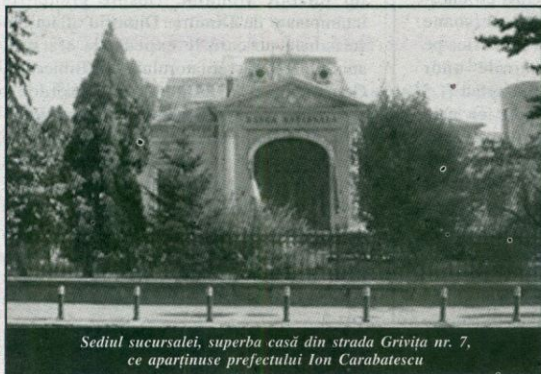
caracter caritabil, efectuarea de expertize contabile sau lichidări judiciare. În perioada 1921-1923, D.I. Dimitriu a făcut parte din primul Consiliu Superior al Corpului de Contabili Autorizați și Experți Contabili din România, ca reprezentant al Olteniei, alături de alți șapte salariați ai Băncii Naționale.

La 2 iulie 1927 a sărbătorit 25 de ani de activitate. În revista *Muguri*, Petre Drăgoiescu, directorul Școlii Superioare de Comerț, a publicat un articol din care cităm: „În orașul nostru, un muncitor tăcut și un împărțitor de bună rânduială [...] Mulți, foarte mulți nu cunosc roadele muncii lui săvârșite în umbră. Înflorirea economică a acestui județ, numeroasele resorturi ale vieții comerciale, multele întreprinderi industriale ieșite ca din pământ, miile de țărani proprietari de pământ bine gospodărit pot să rezulte, după unii, și de la sine. Cine știe sau cine își mai aduce aminte de sfatul șoptit la vreme, de sprijinul dat fără martori, de muștrarea între patru ochi care pune frâu lăcomiei și poate și prăduirii, de miile strecurate, fără zgomot, în palma țăranului, cu un cuvânt de înțelepciune, pentru a se chivernisi și a deveni un om cuprins, stăpân pe sine [...] Mănat de porunci morale al căror rob este în toate faptele sale, D-l Dimitriu a cutezat să vorbească de rolul cultural și de misiune educativă, acolo unde cineva s-ar aștepta mai puțin: în bănci.”

Îată, așadar, portretul unui înalt funcționar bancar creionat cu talent. Și pentru că prestigiul Băncii Naționale a României se datorează oamenilor care i s-au dăruit fără echivoc, este drept și obligatoriu ca, măcar periodic, să vorbim despre ei.

Dimitrie I. Dimitriu s-a stins din viață la 4 august 1940, la București, și a fost înmormântat la cimitirul Bellu.

Dr. Gheorghe BIRĂU,
Director, Sucursala
B.N.R. Gorj

Sediul sucursalei, superba casă din strada Grivița nr. 7, ce aparținuse prefectului Ion Carabatescu

Pantelimon M. Sîtescu.

Între justificare și atitudine la Banca „Timișiana“

În cartea sa intitulată Banatul istoric, Ioan Munteanu face o analiză pe scurt a rețelei de instituții bancare din acel spațiu: „Componentă importantă a vieții economice, sistemul de credit constituie un factor esențial în progresul societății moderne. Evoluția sa în diferite etape ale devenirii istorice constituie un sensibil barometru al dinamicii ramurilor economice.“ Structura acestui sistem exprimă constatări importante pentru înțelegerea drumului parcurs de economia bănățeană.

Până în anul 1870, primele unități cu profil bancar s-au întemeiat doar în unele orașe și așezări rurale: Timișoara, Becicherecul Mare, Kikinda Mare, Vârșet, Panciova, Oravița etc.

Un moment important pentru evoluția creditului românesc bănățean l-a constituit întemeierea Băncii „Timișiana“ la Timișoara. Hotărârea de înființare s-a luat în 20 mai 1885, iar activitatea a început la 12 august 1885, cu un capital de 17.046 fl., depus de cei 52 acționari fondatori.

S-a întemeiat sub formă de S.A., de către românii din Banat și nu numai, în frunte cu: Pavel Rotariu, Emanuil Ungureanu, Protopop Melitiei Drăghici și alții, sub firma: „Timișiana“ Institutul de Credit și Economii. A luat ființă din dorința de a dezvolta în sufletele românilor spiritul de economie și de a procura locuitorilor creditele necesare. Conducerea instituției cuprindea șase persoane, iar primul ei președinte (conducător) a fost Emanuil Ungureanu.

În anul 1920 constatăm cooperarea ei cu Banca Generală a Țării Românești, animată de o generoasă politică de omogenizare a noilor provincii românești. Acolo lucra și viitorul director al Băncii „Timișiana“.

După participarea cu două miliarde lei a Băncii Generale a Țării Românești la capitalul social al Băncii „Timișiana“ (prin cumpărări de acțiuni), aceasta a început din nou a progresa. „Negocierea a făcut însă ca în 1922 să fie numit prin surprindere director general Ioan Oprea – preot de meserie –, pe atunci protopop al Timișoarei. Spre surprindere [spune Sîtescu], fiindcă noii acționari din București, în cap cu Banca Generală, nu am fost consultați.“ Se va vedea mai târziu din raportul prezentat de Sîtescu că directorul Oprea a falimentat cu adevărat Banca „Timișiana“ – susține autorul.

„Mă găseam în septembrie 1927 în concediu la Vichy (Franța). La înapoierea mea în București, colegii mei de la Banca Generală a Țării Românești m-au informat asupra celor întâmplate în lipsa mea la Banca «Timișiana», anume că, în urma unui articol apărut în ziarul *Cuvântul*, din 3 septembrie 1927 care spunea că Ministerul de Interne, dând ordin că toate sumele de bani aparținând oficiilor publice să fie ridicate de la bănci și depuse la Casa de Depuneri și Consemnațiuni, în conformitate cu Legea contabilității, Banca «Timișiana» nu va putea plăti cele aproximativ 80 milioane lei depuneri ale municipiului Timișoara și alte 70 milioane lei depuneri de la alte instituții ca Sedria Orfanală, Sedria Tutelară, Biserici, Comitete școlare etc.

Publicul înfricoșat de acestea a asaltat ghișeele Băncii «Timișiana», care cu foarte mare greutate putea să facă față cererilor masive de retragere.

Presă și publicul mai știau că la Timișoara s-au făcut afaceri în folosul conducătorilor și, deci, în dauna Băncii; această chestiune îndemna și mai mult pe depunători să-și retragă depunerile.“

În ziua de 7 octombrie 1927, în calitate de sa de acționar și membru în Consiliul de Administrație al Băncii „Timișiana“, Pantelimon Sîtescu s-a deplasat la Timișoara, pentru a se interesa la fața locului asupra stării de lucruri. L-a găsit pe directorul general Oprea, disperat de cele întâmplate, explicând că articolul din *Cuvântul* a costat banca retragerea a peste 80 milioane lei, plus 400.000 lei cheltuieli cu presa și cu deplasările domnului președinte dr. Aurel Cosma, pentru

a liniști presa și a obține dezmințire lucru care s-a și întâmplat chiar în ziarul *Cuvântul*: „Domnul Oprea m-a rugat să primesc eu direcțiunea generală a Băncii «Timișene», întrucât domnia sa, obosit și indezirabil publicului, își va da demisia: stăruind că salvarea băncii nu o poate vedea decât în persoana mea, care mă bucur atât în țară cât și-n străinătate de un renume ireproșabil.”

Față de acel demers, domnul Sîtescu i-a cerut timp de gândire. „Subsemnatul, având interese bănești la mersul bun al Băncii «Timișiana», fiind unul dintre cei mai mari acționari și luând avizul Băncii Generale a Țării Românești și pe cel al Băncii Naționale, am acceptat oferta de a fi numit pe postul de director general al Băncii Timișene.”

„Astfel, în ziua de 4 decembrie 1927 (la aproximativ 42 de ani de la înființarea sa), m-am prezentat împreună cu dr. Aurel Cosma, președinte al Consiliului de Administrație al Băncii «Timișiana» în audiență la domnul Oskar Kiriacescu, viceguvernatorul Băncii Naționale, care la auzul că Directorul general al Băncii Timișiene Oprea încă nu a fost schimbat, ne-a spus textual: «Cum mai este în capul băncii popa (preotul) Oprea care a dus banca pe dric? Imediat să plece, iar domnul Sîtescu să fie numaidecât numit director general, atunci Banca Națională înțelege să dea numaidecât Băncii «Timișiana» nu 30 milioane lei, cât ceruse Banca «Timișiana», dar 60-70 milioane lei și de va mai fi nevoie chiar mai mult.”

Numirea domnului Sîtescu s-a făcut prin proces-verbal al Comitetului de Direcție, adresat în ședința din decembrie 1927, precum și prin scrisoarea de angajament cu data de 5 ianuarie 1928. De remarcat faptul că Pantelimon Sîtescu a funcționat ca director general al Băncii „Timișiana” până la data de 22 februarie 1930, când „din motive de economie și sub rezerva validării drepturilor mele contractuale, din ordinul Guvernului – așa a anunțat domnul Nistorescu, membru în Consiliul de Administrație – Consiliul de Administrație a renunțat la serviciile mele.”

Aceasta a fost o lucrătură nedreaptă întreprinsă, desigur, de aceia ale căror fapte care au dus la dezastrul băncii le-am descoperit. Nu voi lăsa chestiunea așa și voi face onoratului Guvern declarațiuni și voi aduce probe pentru ca să se știe atât de Guvern cât și de opinia publică cine sunt autorii dezastrului Băncii «Timișiana».”

Intr-adevăr, Sîtescu face o analiză minuțioasă a situației economice a băncii, venind cu documente contabile în probatoriu, scoțând în final la lumină adevăratele cauze care au condus la falimentul singurei bănci cu capital privat din capitala Banatului istoric.

Nu voi insista asupra acestor elemente și voi încheia cu câteva concluzii. Figura emblematică a directorului general Pantelimon Sîtescu a rămas în memoria bănățenilor, chiar dacă acesta nu a fost un om al locului, ca un director riguros, un bun profesionist devotat meseriei de bancher.

A fost persoana care a înfruntat realitatea cruntă a unei bănci aruncate în faliment de informațiile eronate publicate în ziarul *Adevărul*, greu de îndreptat într-o perioadă cu adânci frământări, atât pentru populație, cât și pentru economia anilor 1920-1930.

A răfăș în literatura de specialitate prin singura carte pe care a scris-o: *Banca „Timișiana S.A.”. Timișoara. Adevărul și cauzele care au provocat situația ei de azi*, editată la Tipografia „Tiparul Românesc S.A.”, str. Constantin Mille, nr. 22, București.

A fost singura bancă cu centrală în Banat. Cu ea bănățenii zilelor noastre se mândresc, dar nu uită că în cei aproximativ 80 ani ei nu au reușit să-și întemeieze o instituție de credit care să aibă sediul central în Timișoara cu toate că de

aproximativ 40 de ani în cetatea de pe Bega funcționează una dintre cele mai prestigioase instituții de învățământ superior economic din România, Universitatea de Vest Timișoara.

**Prof. univ. dr.
Alexandru BURTEA,
Director,
Sucursala B.N.R.
Timiș**

Interior din fosta Bancă „Timișiana”

Grigore T. Coandă (1868-1945), primul agent al B.N.R. sucursala Argeș

Indiferent de vicisitudinile vremurilor, cei care au lucrat în B.N.R. de-a lungul timpului au dovedit profesionalism, responsabilitate și dragoste față de această instituție, cu un rol atât de important în istoria țării. Umbra pașilor lor prin B.N.R. trebuie permanent evocată. Încerc să prezint foarte succint câteva date din viața și activitatea lui Grigore T. Coandă, primul agent al agenției Pitești, înființată în 1893 și a cărei activitate a început la 1 ianuarie 1894.

Datele au fost culese atât din arhivele B.N.R. sucursala Argeș și arhivele Centralei Băncii Naționale, cât și din câteva articole cuprinzând „memoriile” date spre publicare revistei *Magazin istoric* de către doamna Liliana Alexandrescu, din Amsterdam, Grigore Coandă fiind fratele bunicii domniei sale.

S-a născut la Craiova, la 24 ianuarie 1868, fiind primul copil al părinților, Teodor și Aretti, care i-au dat numele după praznicul sfântului de a doua zi. În anul 1875 intră la școala primară de băieți nr. 1 din Craiova, pe care o absolvă cu un atestat excelent. Odată cu înființarea la Craiova a Școlii Comerciale pentru pregătirea noilor cadre financiare românești, urmează cursurile acestei școli, iar după obținerea diplomei, la vârsta de 17 ani, este angajat ca „ajutor contabil” la sucursala din Craiova a B.N.R.

După doi ani și jumătate, împărțiți între activitatea profesională, dar și „crailăcuri și petreceri”, după cum însuși mărturisește, o întâmplare fericită, și anume întâlnirea cu directorul Eugeniu Carada (care efectuase o inspecție la Craiova), îi schimbă viața. Astfel, la rugămintea tânărului Grigore Coandă, domnul Carada îl mută la București, în Centrală, unde inițial a lucrat la Serviciul Scontului, apoi la Serviciul Contabilitate.

După patru ani (1889-1893) petrecuți în cadrul Centralei B.N.R., în toamna anului 1893, odată cu hotărârea B.N.R. de a înființa o Agenție la Pitești, a fost trimis în această localitate, ca organizator și conducător, având funcția de agent.

În anul 1891 se căsătorește cu Lili, sora unui prieten din copilărie, Ludovic Mrazec, specialistul de mai târziu în geologie și

exploatarea petrolului, membru al Academiei Române și președintele ei (1932-1935). Nu au avut copii. Căsnicia a fost exemplară.

În anii petrecuți în București s-a instruit atât în materie de contabilitate și finanțe, cât și în literatură. Astfel, în timpul liber frecventa cursurile de literatură și filosofie ținute de Titu Maiorescu și Coco Dimitrescu. În același timp, împreună cu prietenii săi, Corneliu Bălțeanu și Ludovic Mrazec, participă la întrunirile publice ale Opoziției Unite, unde ascultau unii lideri politici ai acelor vremuri, cum era Dumitru Brătianu. Deși îi venera pe I.C. Brătianu și Eugeniu Carada, s-a înscris în Partidul Radical al lui Gheorghe Panu, care ulterior și-a dizolvat partidul și a fost angajat censor la B.N.R.

Numirea la Pitești în funcția de agent, așa cum mărturisește, i-a adus o mărire de salariu de la 200 lei lunar la București la 300 lei la Pitești, plus „locuință, lumină, încălzit și un servitor”. De asemenea, climatul mai bun decât în București ajută sănătății soției sale, bolnavă de plămâni.

Clădirea băncii, în care se afla și locuința lui Grigore Coandă, a fost cumpărată de la avocatul Nicolae Dimancea, șeful liberalilor din Pitești, și era destul de încăpătoare. Astfel, pentru birourile Băncii erau rânduite trei camere mari la stradă (una pentru agent, alta pentru biroul contabilității și a treia pentru inspecitori), plus holul pentru public, casierie și tezaur. Restul încăperilor erau rânduite pentru agent. Locuința avea și o grădină de 500 m.p. (astăzi pe acel loc este construit sediul sucursalei Argeș). De fapt, prietenii lui Grigore Coandă (profesori, medici, avocați, magistrați), cu care se întâlnea cel puțin o dată pe săptămână în locuința

descrișă mai sus, discutând sau citind diverse articole, erau declarați „neprieteni“ ai domnului Dimancea. Aceste întâlniri, ca și unele conferințe ținute la „Clubul Tinerimii“, i-au atras antipatia conducerii liberale locale, fiind reclamat și ulterior declanșându-se și o anchetă din partea Centralei B.N.R.

În anul 1897, la inițiativa sa, se înființează la Pitești „Banca Populară“, prima bancă de acest fel în provincie din Vechiul Regat, instituție care era necesară și ca intermediară între public și agenția B.N.R. A fost luată această inițiativă, deoarece, deși operațiunile băncii au început bine, ele s-au dezvoltat încet, Piteștiul nefiind o piață pentru operațiuni de bancă. Bănci particulare ca intermediare între public și B.N.R. lipseau, existând numai câțiva negustori care împrumutau cu camătă.

Totuși, după primul an de activitate, respectiv după bilanțul din 1894, banca reușise să-și acopere toate cheltuielile și să obțină un mic profit, rezultate determinate în principal de operațiunile de scont, dar și de buna colaborare a celor trei colegi din bancă: agentul Grigore Coandă, contabilul Titu Patriciu și casierul C. Ionescu.

Deși a fost avertizat de Centrala B.N.R. despre comportamentul și modul de colaborare cu conducerea liberală locală (Eugeniu Carada l-a caracterizat ca „intratabil“), animozitățile s-au menținut, astfel că în 1899 demisionează din funcția de agent și trece în funcția de director al „Băncii Populare“ din Pitești, pe care a transformat-o în societate anonimă, cu un capital de 500.000 de lei în acțiuni la purtător. Sub conducerea sa și călăuzit de lozincă „să fac să producă economia românească prin munca și priceperea românilor“, banca s-a dezvoltat, Grigore Coandă devenind una dintre cele mai cunoscute personalități locale.

Între anii 1908 și 1913, concomitent cu funcția pe care o deținea la bancă, o exercită

Grigore T. Coandă

pe aceea de președinte al Camerei de Comerț și Industrie Pitești. Pregătirea și experiența sa deosebită au făcut să-și aducă din plin contribuția, din această funcție, la dezvoltarea economică a orașului. Astfel, pentru ca afacerile comerciale să se desfășoare mai ușor și cu mai multă rapiditate, cere prefectului de Argeș (27 august 1911) să intervină pentru înființarea unui birou vamal la Pitești. De asemenea, face demersurile necesare pentru modificarea legii monopolului vânzării băuturilor spirtoase, a aurului, de licențe, stoparea speculei prin fixarea unor prețuri la „alimente și obiecte de primă necesitate“ etc.

Revenind la activitatea politică, trebuie subliniat că, deși era – așa cum mărturisește – pătruns de ideile liberale, apreciind Partidul Liberal ca „superior celorlalte partide politice“, totuși gruparea din Argeș a acestui partid îl dezamăgise, iar dorința sa arzătoare era de înlocuire a domnului Dimancea de la conducerea partidului cu Vintilă Brătianu. Aceste idei le transpunea în articole din presa locală, pe care le semna cu pseudonimul „Grindă“.

După ce Vintilă Brătianu a preluat conducerea organizației liberale din Argeș, aceasta s-a consolidat, iar Coandă ajunge deputat liberal (1914). În perioada 1914-1916, a realizat un ziar săptămânal *Glăsur Argeșului* –, în care, printre altele, cerea intrarea României în război alături de Antantă.

În timpul ocupației germane, a rămas la Pitești, fiind președinte al unei Comisiuni a Orașului, compusă din 31 de cetățeni de vază, care să asigure ordinea până la sosirea ocupanților. După război se împietenește cu Constantin Stere, împărtășindu-i ideile, demisionează din Partidul Național Liberal, pentru a forma și conduce în 1919 organizația Partidului Tărănesc din județul Argeș. Din pricina unor neînțelegeri cu Ion Mihalache, dar și a unor probleme de sănătate, precum și a cheltu-

ielilor prea mari cu politica, cărora nu le mai putea face față, s-a retras și din Partidul Țărănesc, la conducerea acestuia în Argeș urmând Armand Călinescu.

Nu a mai făcut parte din nici un partid politic după 1924, ocupându-se numai de bancă și chestiuni economice, iar din 1932 își vinde o casă din strada Justiției din Pitești și se mută în București.

În toată această perioadă a scos și publicat mai multe lucrări, cum ar fi: *Noua Convenție între Stat și Banca Națională* (1901), *Criză* (1901), *Modul practic de organizare a sindicatelor agricole*, (1903), *Asupra alegerii mele* (1911).

De asemenea, trebuie precizat că a călătorit foarte mult în toată Europa: Franța, Germania,

Elveția, Italia, Anglia, Suedia, Norvegia. Într-una dintre călătoriile lui în sudul Franței, la Nisa (unde frecventa și cazinoul, fiind un pătmaș jucător), s-a împrietenit cu poetul Frédéric Mistral.

Deși avea o avere considerabilă, a întreprins până la urmă speculații riscante, ruinându-se și sfârșindu-și zilele la București, la 15 aprilie 1945, înconjurat de albume și cărți dragi sufletului. A fost înmormântat la Pitești, la cimitirul Sf. Gheorghe, lângă soția și cumnatul său, Ludovic Mrazec.

Prin întreaga activitate, a rămas o personalitate de primă mărime în istoria Piteștiului și a țării.

Dan BOGOL,

Director, Sucursala B.N.R. Argeș

Un funcționar de bancă Mircea Solacolu

Evocarea personajului al cărui portret îl propunem cititorilor a pornit de la imaginea unui monument de arhitectură bucureșteană datat la jumătatea secolului al XIX-lea, Hanul Solacolu. Reprezentanți ai familiei care a dat numele acestui edificiu s-au regăsit de mai multe ori printre acționarii, clienții și funcționarii Băncii Naționale a României, reliefând legătura acesteia cu lumea negustorească. În 1881, un A. Solacolu deținea 12 acțiuni la B.N.R. În același an, conducerea băncii aproba deschiderea unui cont curent cu facultatea de scont pentru frații Sulacoglu, iar un Constantin D. Solacolu se regăsea printre funcționarii institutului de emisiune.

Personajul căruia i-am dedicat aceste rânduri, Mircea Solacolu, s-a născut printre slujitorii B.N.R., evoluția sa profesională și politică fiind influențată de evenimentele ce au marcat societatea românească în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Născut în 1906 la București, Mircea Solacolu era fiul căpitanului Aurel Solacolu, același care, în 1946, se regăsea printre fruntașii Partidului Național Liberal Gheorghe Tătărescu.

Apartenența politică liberală a familiei sale, precum și studiile de drept și economie i-au deschis lui Mircea Solacolu calea către lumea bancară. Și-a început

activitatea ca funcționar la Banca Românească (1929-1934).

La Banca Națională a României, personajul nostru era angajat la Serviciul Studii în februarie 1934, până în 1935 fiind detașat la cabinetul guvernatorului Grigore Dimitrescu. În această calitate, participa în luna mai 1935 la Adunarea generală a acționarilor Băncii Reglementelor Internaționale. Includerea lui Solacolu în delegația amintită se datora nu numai funcției, ci și cunoștințelor sale. Era autorul primei lucrări în limba română despre Institutul de credit de la Basel, volum publicat în 1934, sub titlul *Banca Reglementelor Internaționale și rolul ei în economia mondială*.

Activitatea publicistică nu s-a oprit aici; în același an tipărea în colaborare volumul *Legea pentru organizarea și reglementarea comerțului de bancă, comentată și adnotată*, pentru ca, până în 1938, în calitate de referent la Serviciul Studii, să participe la elaborarea documentarelor apărute sub egida Băncii Naționale în *Bulletin d'Information et de Documentation*.

Experiența și cunoștințele dobândite în problemele relațiilor economice internaționale îl recomandau pe Mircea Solacolu pentru o funcție în cadrul Serviciului Convențiilor și Acordurilor Internaționale și al Regimurilor de Deize, înființat în 1936.

În această calitate, a reprezentat B.N.R. în perioada 1938-1939 la Banca Reglementelor Internaționale. Începând cu 1940, a participat la tratativele economice purtate cu Italia, U.R.S.S., Spania și Portugalia. Însușirile sale profesionale au fost apreciate de superiori, care i-au încredințat de mai multe ori, provizoriu, funcția de șef de serviciu.

Informații despre calitățile sale de negociator regăsim în relatările a două dintre personalitățile epocii interbelice: Grigore Gafencu și Mircea Eliade. Primul dintre aceștia, ambasadorul României la Moscova în perioada 1940-1941, a participat direct la tratativele economice dintre România și U.R.S.S., desfășurate între 29 noiembrie 1940 și 26 februarie 1941. Scopul negocierilor era, potrivit opiniei lui Grigore Gafencu, normalizarea relațiilor româno-sovietice, grav afectate de ocuparea Basarabiei și Bucovinei de Nord. Tratativele, nu lipsite de dificultăți, au fost finalizate prin încheierea unui tratat de comerț și navigație, valabil doi ani, și a unui acord pentru schimbul de mărfuri și plăți.

Despre prestația echipei de negociatori români, Grigore Gafencu afirma: „Delegația

Governatorul Grigore Dimitrescu

noastră economică a lucrat aici cu tact, pricepere și stăruință. [...] Din punct de vedere economic, e pentru noi un incontestabil succes.” Succesul nu a putut fi valorificat. Câteva luni mai târziu începea războiul și în Răsărit.

Noile condiții internaționale impuneau alte orientări comerțului exterior. Astfel, din martie 1942, Mircea Solacolu participa la negocierile cu Spania și Portugalia, pentru procurarea materiilor prime necesare economiei naționale. În *Jurnalul*

portughez, Mircea Eliade surprindea astfel activitatea comisiei economice românești la Lisabona: „S-au făcut cele mai teribile afaceri din România. Fiecare dintre membrii comisiei – Pascal, președintele Popescu-Benzină (sau Redevența), Antohi și, mai puțin, Mircea Solacolu, reprezentantul Băncii Naționale – sunt astăzi oameni de zeci sau sute de milioane.” Lipsa informațiilor nu ne permite să oferim amănunte relativ la desfășurarea și finalitatea tratativelor, dar în privința personajului nostru mărturiile conturează un portret ce îmbină lumini și umbre.

Pe lângă activitatea de negociator economic, Mircea Solacolu s-a afirmat și ca membru al Partidului Național Liberal Gheorghe Tătărescu. Orientarea politică și pregătirea profesională i-au asigurat funcția de comisar general al Comerțului Exterior la Ministerul Industriei și Comerțului în guvernul dr. Petru Groza. Mircea Eliade în *Jurnalul portughez* aprecia: „Un om politic compromis, un Tătărescu (Tatar Bunar) și un vinde țară ca Mircea Solacolu sunt dispuși să cedeze orice și oricât, numai să continue să exercite puterea. Sunt simple instrumente și ei, și alții.” Există însă și alte puncte de vedere exprimate de istorici, precum Florin Constantiniu. Acesta considera că Gheorghe Tătărescu a apreciat

corect contextul internațional al anului 1945, care lăsa România sub influență sovietică, întreaga strategie a politicianului liberal fiind construită pe baza acestei percepții.

Mărturia lui Mircea Eliade era prieluită de vizita la Moscova a delegației guvernului român în perioada 4-13 septembrie 1945. Evenimentul, la care a participat și Mircea Solacolu, a avut ample implicații, în contextul în care regele Mihai refuza să colaboreze cu guvernul Groza. Primirea delegației române chiar de către Stalin, precum și negocierile economice aveau un pronunțat caracter propagandistic. Despre modul cum s-au desfășurat tratativele, primul ministru spunea la întoarcere: „Noi am mers pe linia cererilor noastre încurajați de Generalisimul Stalin [...] În prima ședință chiar mi-a spus: vă dau drepturi nelimitate în cereri.”

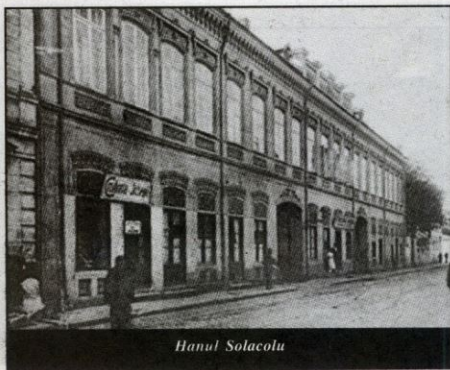
Subiectele abordate în cadrul negocierilor s-au oprit asupra executării prevederilor Convenției de Armistițiu, situației transporturilor din România, dificultăților în aprovizionarea populației cu cereale. *Soluțiile* oferite în problema deficitului de cereale au avut probabil cel mai puternic ecou în rândul opiniei publice. Printre acestea s-au numărat: înlocuirea livrărilor de cereale, în contul prevederilor Convenției de Armistițiu, cu livrarea de produse petrolifere, furnizarea de cereale României cu titlul de împrumut, reducerea cantităților de alimente destinate aprovizionării trupelor sovietice. Despre desfășurarea tratativelor, Petru Groza ținea să menționeze: „La început, când am cerut să ni se dea cereale, ni s-a spus că nu pot [...] La un moment dat ne-am gândit să oferim aurul de la Banca Națională;

și am oferit. Decât să flămânzească un popor și să moară de foame, mai bine renunțăm la aur. Chestiunea a ajuns la Generalisimul Stalin și el a spus: Nu! Țineți-vă aurul, fiindcă aveți nevoie de el.” Soluțiile salvatoare nu au putut însă evita răsfrângerea urmărilor secetei și a plății obligațiilor asumate prin Convenția de Armistițiu asupra aprovizionării populației.

Mircea Solacolu și-a continuat cariera politică prin participarea la alegerile din 1946. În urma acestora a fost ales deputat în județul Ilfov pe listele Blocului Partidelor Democratice. Activitatea sa de parlamentar ne este necunoscută. Putem însă bănuși că înrăutățirea relațiilor dintre Gheorghe Tătărescu și aliații săi comuniști i-a afectat poziția. Demisia miniștrilor liberali din guvernul Groza în noiembrie 1947 a reprezentat probabil contextul politic în care Mircea Solacolu decidea să aleagă calea exilului, deoarece ulterior documentele ne spun că se găsea în Elveția și mai apoi în Brazilia.

Portretul personajului pe care am încercat să-l aducem în atenția cititorilor se conturează astfel din trăsături contradictorii. Mircea Solacolu a fost un profesionist în domeniul bancar, un reprezentant al societății urbane din România interbelică. În calitate de funcționar al B.N.R. a participat la negocierile economice purtate de guvernele României. După 1944, colaborarea, în calitate de specialist, cu factorii

politici comuniști, concomitent cu păstrarea identității politice de orientare liberală, a reprezentat o încercare de supraviețuire în cadrul noilor realități politice. Eșecul a fost urmat de opțiunea pentru exil.

Hanul Solacolu

**Brîndușa
COSTACHE,
Banca
Națională
a României**

Omul din umbră

Eugeniu Carada (29 noiembrie 1836-10 februarie 1910) – o legendă vie, cum îl numește C. Stere, nu doar pentru că, alături de Anton Carp și Mihai Pherekyde, făcea parte din Oculta, grupul de influență din P.N.L., ci pentru felul lui de a fi este cu adevărat tipul caracteristic al personajului din umbră în politica românească. Se spune că viața lui era la fel de ordonată ca a lui Immanuel Kant. Veșnic la aceeași oră pleca de acasă la Banca Națională și la aceeași oră se întorcea. La fel îmbrăcat totdeauna. Nu mergea niciodată cu trăsura și niciodată pe Calea Victoriei. Relații sociale nu avea. Nu se ducea în vizite și rar primea câte una. Nu viziona spectacole teatrale, nu audia concerte. Dacă acorda audiențe, o făcea doar între trei și patru după-amiază. Firește, toate aceste tabieturi „cădeau” în fața Brătienilor, oricând bine veniți în casa lui și la care se ducea o dată pe săptămână, în aceeași zi și la aceeași oră.

Se născuse la Craiova. Bunicul său era din Macedonia. O copilărie zvăpăiată și o tinerețe numai zbucium. Prietenii săi mai mari, I.C. Brătianu și C.A. Rosetti, fuseseră în vâltoarea Revoluției de la '48. Îl găsim între radicalii cei mai de stânga, implicat și încă bine de tot în ceea ce s-a numit „Republica de la Ploiești” a lui Candiano Popescu, în fapt acțiunea radicalilor liberali de răsturnare a lui Carol I. A fost un foarte activ redactor la ziarul *Românul*. Prietenul de încredere al lui Ion C. Brătianu, am zice un fel de membru al familiei acestuia, în mijlocul căreia se afla la Florica, în Argeș, la București, la Paris, purtând de grijă unui copil sau altuia, sfătuind, amestecându-se la vacanțele cu ale Brătienilor. Un fel de *Éminence grise* a marelui său contemporan.

Carada era o legendă vie, pentru că refuzase orice demnitate și poziție în stat. N-a vrut să fie nici deputat, nici senator (de ministru, nu mai vorbim). Putea să fie orice, el, care adesea inventa miniștri, uneori doar pentru câteva săptămâni. Pentru ce refuzase el orice funcție înaltă? O explicație ne dă publicistul St. Antim în *Schițele și portretele sale*: Carada rămăsese toată viața republican, între el și

I.C. Brătianu se crease o legătură ca aceea dintre Mazzini și Garibaldi. Cel dintâi fusese și rămăsese un republican, celălalt era un dinastic. Dar ambii au lucrat cu aceeași râvnă pentru unitatea și ridicarea Italiei.

În 1863 Carada pleacă la Paris, nu doar pentru a-și desăvârși studiile, ci mai ales pentru a încerca să determine cercurile politice din capitala Franței să susțină înlăturarea domnitorului Cuza. Prin legăturile masonice pe care se pare că le avea, a stabilit contacte cu publicațiile *L'homme libre*, *Le Siècle*, *La semaine financière* (s-a întâlnit și cu Victor Hugo, pe care-l caracteriza într-o scrisoare trimisă lui Anastase Panu: „Un egoist vanitos, dar ce talent!”). În ideea unui plan comun de acțiune a popoarelor aflate sub dominație austriacă, a avut mai multe întâlniri cu conducătorul revoluționarilor cehi, Rieger, cu Giuseppe Mazzini, care înființase la Londra,

în 1850, un Comitet Democratic European, cu intenția de a declanșa o revoluție europeană „simfonă și sincronă”. Carada a revenit în țară la începutul anului 1865 și este unul dintre cei mai activi opozanți ai lui Al.I. Cuza. A și fost arestat pentru o lună, în august 1865. Din decem-

Banca Națională, la începutul secolului trecut

brie 1865 e din nou la Paris, pregătind tenul pentru acțiunea lui I.C. Brătianu de aducere a unui prinț străin pe tronul Principatelor Unite. Este unul dintre oamenii politici ai momentului cu rol esențial în adaptarea atât de rapidă a unei constituții (va fi Constituția din 1866; *Magazin istoric*, nr. 9/2006).

Pe fondul războiului franco-prusac din 1870, radicalii lui Brătianu pregătesc legarea destinului României de acela al Franței, ceea ce presupunea o eventuală răsturnare a principelui german Carol I. „Toate firele mișcării erau în mâinile lui Carada. El conducea complotul, se ducea, venea, umbla prin țară, dădea instrucțiuni, depozita arme...” Mișcarea trebuia să izbucnească simultan în șapte orașe, cele mai importante fiind Ploiești, Iași, Pitești și Craiova. Declanșarea acțiunii a fost fixată pentru data de 8/20 august 1870, dar s-a hotărât amânarea ei. La Ploiești, Alexandru Candiano-Popescu, șeful mișcării din oraș (*Magazin istoric*, nr. 5/2007), n-a ținut cont de amânare. Și totul s-a redus la „Republica de la Ploiești” (*Magazin istoric*, nr. 9/1972), subiect savuros pentru I.L. Caragiale.

Carada rămâne însă toată viața fidel antidinasticismului, evitând orice funcție sau demnitate care ar fi presupus elaborarea unui decret regal și mergând până la a nu străbate niciodată Calea Victoriei, tocmai pentru a nu fi nevoit să treacă prin fața Palatului regal. Cât a trăit Carada, regele i-a respectat convingerile, dar la moartea lui a cerut anume ca funebru cortegiu să se abată prin fața Palatului și garda să-i dea onorul cu drapel și muzică. Superb gest! Astfel, suveranul dorise să facă cunoscut respectul pe care îl nutrise față de cel care îi fusese cel mai înverșunat opozant.

El este cel care secondează în plan economic opera lui I.C. Brătianu în plan politic, este cel care creează Banca Națională, a cărei putere nu a încetat s-o sporească cu marea sa forță de muncă și pricepere. Nu în calitate de guvernator al ei, ci în aceea de director și membru în Consiliul de Administrație. Funcții ce i le confereau acționarii, și nu guvernul sau suveranul. Atât cât a trăit, Carada a fost tot timpul adevăratul conducător al Băncii. Iar în toate câte s-au întâmplat în Partidul Național Liberal trebuie căutată voința lui Carada. În promovarea lui I.I.C. Brătianu în calitate de șef al partidului, de pildă, acțiunea lui este esențială.

Puțini știau ce făcea în biroul său de la Banca Națională. Adversarii au născocit fel de fel de mistere și au creat în jurul lui o atmosferă de nepătrunderi și taine. Dincolo de toate, era o muncă fără preget, o dăruire puțin comună. Tot ce făcea însă acest om puțin ciudat era bine făcut.

Carada a crezut cu tărie în idealul unirii tuturor românilor, care a înflăcărat generația din care a făcut parte. S-a implicat în numeroase acțiuni ale românilor ardeleni sau basarabeni. În 1866, în timpul războiului austro-prusac, Carada a încercat să profite de moment, pentru a produce o ridicare generală a românilor din Transilvania. „Travestit, trece Carpații de mai multe ori și discută problema cu luptătorii care se găseau în fruntea românilor. Nu are nicio clipă de odihnă. Ziua și noaptea organizează neîncetat revoluția. În tănuitele văi ale munților, Carada făcuse mari depozite de arme și muniții. Totul era gata. Nici un amănunt n-a fost uitat. Se aștepta semnalul răzvrătirii. Dar fulgerătoare victorie a

17 februarie 1924. Inaugurarea statuii lui Eugeniu Carada, în prezența guvernatorului B.N.R. și a directorilor de agenții și sucursale

Prusiei la Sadova a frânt aripile-avântului" (I. Bibicescu).

Până la sfârșitul vieții, a sprijinit financiar activitățile culturale ale românilor din afara granițelor. Din banii dați *de el* au fost ridicate mai multe școli și biserici (Adormirea Maicii Domnului din Brașov sau Catedrala din Vârșeț). Gesturi făcute cu discreție, acțiuni niciodată publice. Liviu. Rebreanu și-a arătat recunoștința într-un articol publicat în 1924, în care afirma că își amintește „cu emoție de Eugeniu Carada, prietenul cel mai sincer și cel mai statornic al cauzei noastre. În împrejurări grele... plătea amenzile tribunalelor ungurești, care țineau să ne înăbușe ziarele. Subvenționa publicațiile noastre, ne ajuta să ne susținem școlile și să clădim biserici”.

Ilustrativă este lista publicată de Ioan Rusu Abrudeanu, din care rezultă că E. Carada ar fi donat peste 700.000 lei numai pentru mișcarea națională din Ardeal.

C. Stere povestește că s-a dus la el și i-a spus că intenționa să editeze un ziar în

Basarabia. Carada îi susține intenția: „O națiune subjugată trebuie să se ridice împotriva agresorilor, dacă are sânge în vine și e vrednică să trăiască”. Apoi adăugă: „Aveți tipografie și fondurile necesare? O gazetă nu se ține numai cu entuziasm!”. Și mult mai târziu a aflat Stere suma care îi fusese transmisă printr-un complicat sistem de viramente. Nu erau banii lui. Erau ai Băncii Naționale, dar grație lui acești bani au fost cheltuiți unde și de cine trebuia.

Adevărat cine a spus că până nu cunoști un lucru sau un om nu trebuie să te pronunți asupra lui.

În septembrie 1906, el îl aduce în secret pe Miron Cristea la Florica, la mormântul lui I.C. Brătianu, unde împreună cu fiul acestuia, I.I.C. Brătianu, „sub pedeapsa lui Dumnezeu”, jură amândoi închinarea vieții lor pentru împlinirea idealului național.

Și a fost să fie! Grație lui Dumnezeu, dar și a oamenilor ca Eugeniu Carada.

Prof.univ.dr. Ion BULEI

Un bancher de odinioară Constantin Neamțu

24 mai 1867. Se naște în comuna Iași, de lângă Târgu-Jiu, Constantin, cel de-al treilea fiu al lui Gheorghe Neamțu, proprietar agricol înstărit, care câțva timp a ținut în arendă și o moșie a boierilor Măldărești.

Constantin Neamțu face școala primară la Târgu-Jiu, în continuare Școala de Comerț din Craiova, după care vine la București, concurează și este unicul câștigător al unei burse „Năsturel”. Ca bursier, studiază la reputatul Institut Supérieur du Commerce din Anvers și obține licența de pe poziția de șef de promoție. Din timpul studiilor manifestă simțul banilor, păstrând sume economisite sau dând împrumuturi colegilor români aflați în acel reputat centru universitar, care îl și porecesc „bancherul”.

Întors în țară, se angajează imediat contabil la sucursala Băncii Naționale a României din Craiova, unde ajunge în scurt timp director.

Conduce sucursala B.N.R. din capitala Olteniei timp de 18 ani și, când se retrage, acaparat de multiple activități, primește o elogioasă scrisoare de mulțumire iscălită chiar de Eugeniu Carada.

Instinctul afacerilor nu îi dă pace. Cât este încă la B.N.R., Constantin Neamțu apare ca inițiatorul înființării, în anul 1897, a Societății Cooperative de Credit și Economii din Craiova, transformată în 1898 în societate anonimă, sub denumirea de Banca Comerțului.

Rămasă permanent numai cu capital românesc, într-o perioadă de puternică penetrare a capitalului străin, Banca Comerțului din Craiova se consolidează rapid,

deschide sucursale în Oltenia, precum și la București, ajungând între primele din țară.

Victor Slăvescu, în cunoscuta lucrare *Marea finanță din România în vreme de război*, apărută în 1920, arată că principala pondere în sistemul bancar românesc o au nouă bănci mari, dintre care patru cu capital românesc, între acestea situându-se Banca Comerțului din Craiova. Și după două decenii, atunci când începe Al Doilea Război Mondial, Banca Comerțului se situează în grupul primelor zece bănci, după criteriul capitalului social. În răstimp trece cu bine de marea criză economică, înființează, cu o participare semnificativă, numeroase societăți comerciale, finanțează proiecte importante și dovedește o administrare eficientă a resurselor, dar... ce folos! În 1948, chiar la 50 de ani de la înființare, este exterminată, ca întreg sistemul bancar românesc, de regimul comunist.

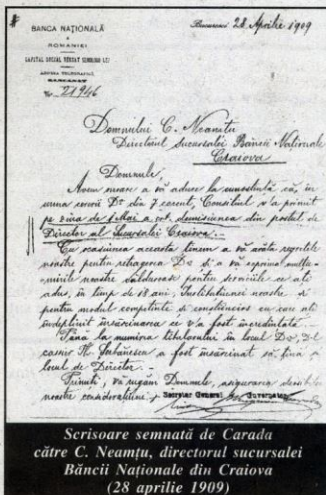
Pe lângă conducerea unei mari bănci și participarea la multe consilii de administrație, Constantin Neamțu desfășoară, timp de peste patru decenii, și o activitate didactică, în calitate de profesor de contabilitate la Școala Comercială din Craiova, unde fusese cândva elev, și lasă în urmă o serie de temeinice manuale de specialitate.

Din tinerețe devine membru activ al Partidului Liberal, este ales deputat în mai multe legislaturi, apoi

Constantin Neamțu în 1911

Colecționează, statornic, costume naționale și piese valoroase ale meșterilor populari, mai cu seamă din Oltenia, constituind un fond valoros preluat în final de actualul Muzeu al Țăranului Român.

Scrisoare semnată de Carada către C. Neamțu, directorul sucursalei Băncii Naționale din Craiova (28 aprilie 1909)

senator și, în final, devine senator de drept. Îndeplinește totodată funcția de conducător al organizației liberale din Oltenia și o lungă perioadă face parte din Comitetul Executiv P.N.L.

Portretul nu ar fi complet dacă nu am aminti pasiunea lui Constantin Neamțu pentru tradiția spirituală românească. Cumpără cula de la Curtișoara (lângă Târgu-Jiu), aflată în paragină, o restaurează, ca și vechea biserică din apropiere, realizând nucleul actualului muzeu etnografic din localitate, considerat reprezentativ pentru arta populară românească.

Colecționează, statornic, costume naționale și piese valoroase ale meșterilor populari, mai cu seamă din Oltenia, constituind un fond valoros preluat în final de actualul Muzeu al Țăranului Român.

Răsplata pentru strădania de o viață nu este cea meritată și, în loc de cinstire pentru tot ce a făcut, ajuns la 85 de ani, Constantin Neamțu este arestat pentru a fi „pus la dispoziția D.8 pentru cercetări”.

Bolnav, nu poate rezista la ce este supus și Dumnezeu îl izbăvește de mai multă suferință. Decesul este înregistrat în ziua de Sfântul Nicolae a anului 1952.

Radu NEGREA,
Secretar general
al Asociației Române
a Băncilor

CONTENTS (Romanian History) P. Istrati The beauty of Bărăgan region • **D. Matei** History can bring us closer.

Round table of *Magazin Istoric* magazine and *História* magazine (Budapest) in Bucharest • **I. Zănescu** Assan's Mill • **L. Tăranu** Vlad Georgescu in the files of the Securitate • **T.A. Pokivailova** May 1944. The Soviets ask for Romania and offer Greece • **B.-F. Popovici** The heroes monument from the WWI in Bartolomeu (Braşov) • **M. Ioniță** Romanian cities in exhibition at the National History Museum • **V. Buga** About the Red Army • Locations founded by Carol I – a book by Nicolae Noica launched at the Romanian National Bank • **G. Filitti** Romania 100 years ago • **M.C. Săvulescu** *The Bull's Head*, a postal mark turns 150 • **M. Neț** Old cook books • **C. Ungureanu** The story of a painting • **F. Lupu** Art Nouveau at Cotroceni Palace • Romanian documents at Hoover Institution (LXXXI) • **F. Ghețu** About the article of E.S. Seniavskaja *The Russians about Romanians, as allies* • The 16th *Cristian Popișteanu* History and Banking Civilization Symposium

SOMMAIRE (Histoire roumaine) P. Istrati La beauté de la Plaine Roumaine • **D. Matei** L'histoire qui peut nous rapprocher. A Bucarest, table ronde des magazines *Magazin Istoric* et *História* (Budapest) • **I. Zănescu** Le Moulin d'Assan •

L. Tăranu Vlad Georgescu dans les dossiers de la Securitate • **T.A. Pokivailova** Mai 1944 – les Soviétiques exigent la Roumanie et offrent la Grèce • **B.-F. Popovici** Le monument des héros de la Grande Guerre, à Bartolomeu (Braşov) • **M. Ioniță** Exposition au Musée National d'Histoire: les villes de Roumanie • **V. Buga** Sur l'Armée Rouge • Lancement de livre à la Banque Nationale de Roumanie: Nicolae Noica sur les constructions de l'époque Carol I • **G. Filitti** La Roumanie il y a 100 ans • **M.C. Săvulescu**, "Tête d'aurochs" – le timbre postal fête 150 ans • **M. Neț** Livres de ménage d'autrefois • **C. Ungureanu** L'histoire d'une toile célèbre • **F. Lupu** Art Nouveau au Musée de Cotroceni • Documents roumains à Hoover Institution (LXXXI) • **F. Ghețu** En marge de l'article E.S. Seniavskaja *Les Russes quant à leurs alliés roumains* • XVI Symposium d'Histoire de Civilisation Bancaire „Cristian Popișteanu”

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) П. Истрати Красота Поля Бэрэгана • **Д. Матей** История, которая нас приближает. Круглый стол журналов *Magazin Istoric* и *História* (Будапешт) в Бухаресте • **И. Зэнеску** Мельница Ассана •

Л. Тăрану Влад Джорджеску в досье Секуритате • **Т.А. Покивайлова** Май 1944. Советские требуют Румынии и предлагают Грецию • **Б.-Ф. Попович** Памятник героям Первой Мировой Войны в Бартоломеу (Брашов) • **М. Ионицэ** Выставка о городах Румынии в Национальном Музее Истории • **В. Буга** О Красной Армии • Книга об учреждениях короля Кароля I в Национальном Банке Румынии • **Дж. Филитти** В Румынии 100 лет назад • **М.К. Сăвulescu**, "Голова зубра" – почтовой марке 150 лет • **М. Нец** Поваренные книги бывших времён • **К. Унгуряну** История картин • **Ф. Лупу** Ар-нуво в Музее Котрочени • **Ф. Гецэу** Статья Е.С. Сениавской *Россияне о Румынии, как союзник* – отзывы • Румынские документы в Институте Гувера (LXXXI) • XVI-ый симпозиум по истории банковской цивилизации имени „Кристиан Попиштеану”

INHALT (Rumänische Geschichte) P. Istrati Die Schönheit des Bărăgan • **D. Matei** Die Geschichte; die uns näher bringen kann. Der runde Tisch der Zeitschriften *Magazin Istoric* und *História* (Budapest) in Bukarest • **I. Zănescu** Die Mühle des Assan •

L. Tăranu Vlad Georgescu in den Akten der Securitate • **T.A. Pokivailova** Mai 1944. Die Sowjets verlangen Rumänien und bieten Griechenland an • **B.-F. Popovici** Das Monument der Helden des Ersten Weltkrieges in Bartolomeu (Braşov) • **M. Ioniță** Die Städte Rumäniens ausgestellt in Nationalmuseum für Geschichte • **V. Buga** Über die Rote Armee • Die Stiftungen des Carol I – ein Buch von Nicolae Noica präsentiert bei der Rumänischen Nationalbank • **G. Filitti** Rumänien vor 100 Jahren • **M.C. Săvulescu**, „Der Wisentkopf“, eine Postmarke mit 150 Jahren • **M. Neț** Kochbücher von Anno Dazumal • **C. Ungureanu** Die Geschichte eines Bildnisses • **F. Lupu** Art Nouveau beim Museum Cotroceni • Rumänische Dokumente an der Hoover Institution (LXXXI) • **F. Ghețu** Reaktionen auf den Artikel von E.S. Seniavskaja – *Rumänien als Verbündeter* • Das 16. Symposium für Geschichte und Bankzivilisation „Cristian Popișteanu”

SUMARIO (Historia rumana) P. Istrati La hermosura del Bărăgan • **D. Matei** La historia que nos puede acercar. Mesa redonda con las revistas „Magazin Istoric” y „História” (Budapest) en Bucarest • **I. Zănescu** El Molino de Assan • **L. Tăranu** Vlad Georgescu en los dossiers de la Seguridad • **T.A. Pokivailova** Mayo de 1944. Los soviéticos piden Rumanía y ofrecen Grecia • **B.-F. Popovici** El Monumento a los héroes de la Primera Guerra Mundial situado en Bartolomeu (Braşov) • **M. Ioniță** El Museo Nacional de Historia alberga una Exposición dedicada a las ciudades de Rumanía • **V. Buga** Sobre El Ejército Rojo •

Un libro de Nicolae Noica sobre las fundaciones del Rey Carol I presentado en el Banco Nacional de Rumanía • **G. Filitti** En Rumanía hace 100 años • **M.C. Săvulescu** 150 años desde la emisión del sello „Cap de bou” (Cabeza de uro) • **M. Neț** Libros de cocina de antaño • **C. Ungureanu** La historia de un cuadro • **F. Lupu** Art Nouveau en el Museo de Cotroceni • Documentos rumanos en Hoover Institution (LXXXI) • **F. Ghețu** Ecos al artículo *Los rusos hablan de Rumanía como aliado* de E.S. Seniavskaja • El XVI-o simposio „Cristian Popișteanu” sobre la historia de la civilización bancaria

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștale de la orașe și de la sate sau la redacție.

Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet S.A. cu sediul în Piața Presei Libere nr. 1, Corp B, Sector 1, București, România la P.O. Box 33-57, la fax 0040-21-224.05.58 sau e-mail abonamente@rodipet.ro; subscriptions@rodipet.ro sau on line la adresa www.rodipet.ro
Abonamentul pe un an – 80 dolari USA (țări europene);
90 dolari USA (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București
ISSN 0541-881X

Lei 3,50

magazin istoric

5 948384 040050 07